

Oiva Ketonen
korkeakoulupoliittisena ajattelijana
ja suunnitelmallisen korkeakoulupolitiikan
kehittäjänä vuosina 1953–1966

Riitta Heinsalo
Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Poliittinen historia
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2019

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department	
Tekijä – Författare – Author Riitta Heinsalo			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Oiva Ketonen korkeakoulupoliittisena ajattelijana ja suunnitelmallisen korkeakoulupolitiikan kehittäjänä vuosina 1953–1966			
Oppiaine – Läroämne – Subject poliittinen historia			
Työn laji – Arbetets art – Level pro gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year toukokuu 2019	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 84
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Suomessa oli tehty korkeakoulupoliittikkaa jo 1800-luvulla yliopistolakien ja -asetusten muodossa, mutta suunnitelmallisempaa politiikkaa ryhdyttiin tekemään 1950- ja erityisesti 1960-luvulla, kun korkeakoulutus alettiin nähdä tärkeänä osana valtion kehittämistä ja kilpailukykyä. Myös ikäluokkien kasvu toi painetta koulutuksen kehittämiseen. Aikakauden korkeakoulu- ja tiedepoliittikkaa on tutkittu jonkin verran, mutta toimijoihin ja heidän motiiveihinsa on kiinnitetty vähemmän huomiota. Tutkielmassa tarkastellaan professori Oiva Ketosen kehittymistä korkeakoulupoliittiseksi asiantuntijaksi ja ajattelijaksi, hänen motiivejaan ja tavoitteitaan sekä hänen merkitystään ja vaikutustaan suunnitelmallisen korkeakoulupolitiikan kehittäjänä vuosina 1953–1966.</p> <p>Tutkimus on lähestymistavaltaan pääosin henkilöhistoriallinen kuvaus Oiva Ketosesta korkeakoulupoliittisena toimijana, mutta tutkielmassa kuvataan Ketosen kautta myös laajemmin muutosta suomalaisessa korkeakoulupoliitikassa. Keskeisenä tutkimusaineistona ovat erityisesti Oiva Ketosen kirjallinen tuotanto, Kansallisarkistossa säilytettävä Oiva Ketosen arkisto sekä muiden keskeisten toimijoiden ja komiteoiden arkistot. Eri komiteoiden ja presidentin työryhmän mietinnöt muodostavat myös tärkeän osan lähdeaineistoa. Tutkielmassa on hyödynnetty laajasti aikakauden korkeakoulu- ja tiedepoliittikkaa koskevaa kirjallisuutta.</p> <p>Ketonen kasvoi korkeakoulukysymysten asiantuntijaksi komiteoissa työskennellessään. Hän aloitti korkeakoulupoliittisen toimintansa korkeakoulukomitean sihteerinä tammikuussa 1953. Komitea työskenteli yli kolmen vuoden ajan, ja tänä aikana Ketoselle alkoi muodostua vahva näkemys suomalaisesta korkeakoulupoliitikasta sekä sen kehittämisestä. Hän julkaisi useita korkeakoulupoliittisia kirjoituksia. Pari vuotta korkeakoulukomitean jälkeen Ketonen pääsi jäseneksi opetushallintokomiteaan käsittelemään Suomen koulujärjestelmää ja sen hallintoa sekä myöhemmin komitean korkeakoulujaoston puheenjohtajaksi käsittelemään korkeakoulujen hallintoa. Ketonen sai uusia ideoita ja vaikutteita perehtymällä muiden maiden korkeakoulupoliittiseen keskusteluun, merkittävimpana brittiläisen Robbinsin komitean suunnitelmat. Hän julkaisi tärkeimmän korkeakoulupoliittisen kannanottonsa Valkolakista väitöskirjaan vuonna 1964. Ketosen ajattelun taustalla oli vahva snelmanilaista vaikutusta oleva sivistysyliopiston idea. Teoksessaan Ketonen korosti tutkimukseen perustuvan suunnittelun tärkeyttä korkeakoulupoliitikassa sekä yliopistojen ja korkeakoulujen kehittämisessä.</p> <p>Presidentti Kekkonen nimitti vuonna 1965 työryhmän laatimaan ehdotuksen toimenpiteistä, jotka toteuttamalla Suomen tieteellinen tutkimus sekä yliopistoissa ja korkeakouluissa annettava opetus voitaisiin pitää kansainvälisen kehityksen tasalla. Ketonen toimi presidentin työryhmän puheenjohtajana ja kirjoitti pohjan sen lausunnolle tuoden vahvasti esille omat ajatuksensa. Työryhmä esitti lain säätämistä esittämiensä toimenpiteiden toteuttamiseksi. Ketonen laati ehdotuksen kehittämislaista ja edisti lain läpimenoa tiedeneuvoston jaostossa ja kullissien takana. Korkeakoululaitoksen kehittämislaki hyväksyttiin maaliskuussa 1966. Samoihin aikoihin Ketonen valittiin opetusministeriön uuden korkeakoulu- ja tiedeosaston ensimmäiseksi osastopäälliköksi. Tässä roolissa hän pääsi valmistelevaan kehittämislakia täydentäneen asetuksen ja sen yhteydessä annetun lausuman. Osastopäällikkönä hän valmisteli myös asetuksen korkeakouluneuvostosta ja toimi neuvoston ensimmäisenä puheenjohtajana.</p> <p>Tutkimuksen perusteella Ketonen oli kiistatta yksi aikakauden merkittävimmistä korkeakoulupoliittisista ajattelijoina Suomessa ja hänellä oli keskeinen rooli Suomen korkeakoululaitosta muokanneen kehittämislaainsäädännön laatimisessa. Kehittämislaainsäädäntö sai aikaan korkeakoululaitoksen keskitetyn suunnittelujärjestelmän ja loi edellytykset korkeakoululaitoksen tarkasteluun kokonaisuutena sekä raamit ja normit korkeakoulutuksen laajentamiselle. Laainsäädäntö turvasi perusrahoituksen kasvun ja siirsi alojen välistä tasapainoa humanistisista ja yhteiskunnallisista aineista luonnontieteellisiin ja teknillisiin aineisiin sekä lääketieteeseen. Kehittämisasetuksen yhteydessä annettu lausuma loi puolestaan perustan yliopistojen hallinnonuudistukselle ja tutkinonuudistukselle.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords kehittämislaainsäädäntö, korkeakoulukomitea, korkeakouluneuvosto, korkeakoulupoliittikka, Oiva Ketonen, opetushallintokomitea, opetusministeriö, presidentin työryhmä			

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	1
1.1 Korkeakoulupolitiikka Suomessa 1950–60-luvuilla	1
1.2 Aiempi tutkimus.....	3
1.3 Tutkimuksen metodologia ja tutkimuskysymykset.....	5
1.4 Lähdeaineisto.....	6
2 Ketosen kehittyminen asiantuntijaksi	8
2.1 Korkeakoulukomitean sihteerinä.....	8
2.1.1 Ketosen ajatuksia komiteatyöskentelyn ajalta	10
2.1.2 Komitean mietintö	15
2.1.3 Komitean merkitys Suomen korkeakoulupolitiikalle ja Ketoselle.....	17
2.2 Opetushallintokomitean jäsenenä ja sen korkeakoulujaoston puheenjohtajana ..	20
2.2.1 Komitean ja jaoston mietinnöt	22
2.2.2 Komitean ja jaoston merkitys Suomen koulutusjärjestelmälle ja Ketoselle ..	24
3 Ketosen korkeakoulupoliittinen kannanotto Valkolakista väitöskirjaan.....	26
3.1 Näkemyksiä korkeakoulutuksen suunnittelun tarpeesta.....	29
3.2 Mielipiteitä uusien yliopistojen perustamisesta	30
3.3 Ajatuksia opetuksen merkityksestä ja opetuksen ja tutkimuksen yhteydestä	32
3.4 Visioita ylimmän hallinnon järjestämisestä.....	33
3.5 Teos keskustelun herättäjänä.....	35
4 Presidentin työryhmän puheenjohtajana	37
4.1 Presidentin työryhmän muodostamisen tausta	37
4.2 Työryhmän totutuista komiteoista poikkeava kokoonpano	40
4.3 Työryhmän ripeä työskentely.....	42
4.4 Työryhmän lausuntona konkreettinen ehdotus toimenpiteistä ja rahoituksesta ..	45
5 Korkeakoululaitoksen kehittämislain valmistelijana	50
5.1 Lain eteneminen ehdotuksesta valtioneuvoston esitykseksi	50
5.2 Lakiesityksen käsittely eduskunnassa	55
6 Opetusministeriön tiede- ja korkeakouluosaston päällikkönä	59
6.1 Korkeakouluneuvoston asettaminen.....	60
6.2 Kehittämisasetuksen ja lausuman antaminen.....	63
6.3 Hallintovirkamiehen tehtävän päättyminen	65
7 Kehittämislainsäädännön merkityksestä	70

8 Yhteenveto ja loppupäätelmät.....	75
8.1 Merkittävä korkeakoulupoliittinen ajattelija.....	75
8.2 Keskeinen vaikuttaja	77
8.3 Ristiriitainen persoona.....	78
8.4 Virallisten tehtävien jälkeen	79
Lähteet	80

1 Johdanto

Pro gradu -tutkielmani aiheena on Oiva Ketonen korkeakoulupoliittisena ajattelijana ja suunnitelmallisen korkeakoulupolitiikan kehittäjänä vuosina 1953–1966. Ketonen oli yksi tuon ajan keskeisimpiä korkeakoulupoliittisia ajattelijoita ja toimijoita Suomessa. Taustaltaan hän oli teoreettisen filosofian professori Helsingin yliopistosta. Ketonen vaikutti kaikkein vahvimmin vuosina 1965 ja 1966 ensin niin sanotun presidentin työryhmän puheenjohtajana ja sen jälkeen uudistetun opetusministeriön korkeakoulu- ja tiedeosaston ensimmäisenä osastopäällikkönä. Presidentin työryhmän työ johti yliopistojen kehittämislakiin, jolla oli kauaskantoiset vaikutukset korkeakoulukentän kehittämisessä. Ketosen korkeakoulupoliittinen toiminta alkoi kuitenkin jo yli vuosikymmen aiemmin korkeakoulukomitean sihteerinä. Hän ajautui ehkä hieman sattumalta korkeakoulupolitiikan pariin mutta paneutui alusta asti syvällisesti ja laajasti erilaisiin korkeakoulupolitiikan kysymyksiin kehittyen asiantuntijaksi ja omia vahvoja näkemyksiä omaavaksi korkeakoulupolitiikan kehittäjäksi.

1.1 Korkeakoulupolitiikka Suomessa 1950–60-luvuilla

Tutkimukseni ajallinen ja aatteellinen lähtökohta on niissä muutoksissa, joita tapahtui suomalaisessa yhteiskunnassa sekä yliopistoissa ja korkeakouluissa 1950- ja 1960-luvuilla. Korkeakoulupolitiikkaa oli tehty Suomessa jo 1800-luvulla yliopistolakien ja asetusten muodossa, mutta suunnitelmallisempaa politiikkaa ryhdyttiin tekemään vasta 1950- ja erityisesti 1960-luvulla. Korkeakoulutus alettiin tuolloin nähdä tärkeänä osana valtion kehittämistä ja kilpailukykyä. Samoihin aikoihin valtio alkoi ottaa enemmän asioita hoitoonsa ja tehdä pitemmän tähtäimen suunnitelmia myös muilla yhteiskunnan alueilla. Suunnitelmallisella korkeakoulupolitiikalla tarkoitetaan korkeakoululaitoksen, sen rahoituksen, rakenteiden ja järjestelmien kehittämistä ja suuntaamista sekä opetuksen ja tutkimuksen tarjoamisen politiikkaa. Korkeakoululaitoksella puolestaan tarkoitetaan yliopistoja ja korkeakouluja kokonaisuudessaan.

Korkeakoulutuksen merkitys oli kansainvälinen kysymys, eikä Suomella ollut varaa jäädä koulutuksessa ja tieteessä jälkeen, jos maa tahtoi pärjätä kilpailussa. Uudistuksia suunniteltiin kaikilla koulutuksen asteilla, ja asiantuntijat ottivat koulutuskysymyksissä, kuten muussakin suunnittelussa, mallia OECD-

maista ja erityisesti muista Pohjoismaista¹. Korkeakoululaitoksen kehittämisen kanssa samoihin aikoihin toteutettiin muun muassa pitkään valmisteltu peruskoulu-uudistus, johon linkittyi myös opettajankoulutuksen kehittäminen.

Toisaalta myös ikäluokkien kasvu toi painetta koulutuksen uudelleenjärjestelyihin ja kehittämiseen. Korkeakoulujen opiskelijamäärät alkoivat kasvaa 1950-luvulla ja kasvoivat erityisen voimakkaasti 1960-luvulla. Vuonna 1960 opiskelijoita oli noin 24 500, vuonna 1965 noin 41 400 ja vuonna 1970 noin 58 500.² Korkeakoulujen voimavarat jäivät riittämättömiksi, ja tarve muutokselle oli suuri. Korkeakoulutuksen laajentaminen ei ollut kuitenkaan vääjäämätön seuraus suurista ikäluokista kuten monesti yksinkertaistaen ajatellaan, sillä erityisesti 1950-luvulla monet akateemiset ja koulutukselliset asiantuntijat olivat ammatillisen koulutuksen priorisoinnin kannalla. Erityisesti Helsingin yliopiston professorieliitin piirissä korkeakoulutuksen laajentamista vastustettiin sekä resurssisyistä että halusta pitää koulutettu eliitti suhteellisen pienenä.³ Ajan professorieliittiä kuvaa hyvin eliitti-käsitteen yleisempi määrittely: eliitillä tarkoitetaan yksikön korkeimmaksi arvioitua osaa, ja eliiteillä on taipumus sulkea muita ulos ja suojella omaa asemaansa⁴.

1960-luvun alkuun saakka Helsingin yliopisto olikin korkein auktoriteetti korkeakouluasioissa. Se oli vanhin, suurin ja ainoa valtion yliopisto Oulun yliopiston perustamiseen vuonna 1958 saakka. Valtion korkeakouluja oli lisäksi kolme, ja yksityiset yliopistot ja korkeakoulut olivat merkittävä osa korkeakoululaitosta.⁵ Korkeakoulut olivat eri ministeriöiden alaisia⁶, eikä opetusministeriöllä ollut kovin paljon painoa korkeakouluasioissa. Opetusministeriö oli hyvin pieni, ja opetusministeri oli sidottu vaikutusvaltaisten

¹ Jalava, Marja: *The University in the Making of the Welfare State. The 1970s Degree Reform in Finland*. Peter Lang, Frankfurt am Main 2012, 12–13.

² Kettunen, Pertti – Kilpi, Pekka: *Korkeakoululaitos ja sen kehitys*. Teoksessa Kettunen, Pertti – Kilpi, Pekka (toim.): *Uudistuva korkeakoulu*. Gummerus, Jyväskylä 1980, 33.

³ Jalava, 44, 59.

⁴ Lappalainen, Mirkka: *Suku, valta, suurvalta. Creutzit 1600-luvun Ruotsissa ja Suomessa*. WSOY, Helsinki 2005, 67.

⁵ Valtion korkeakouluja olivat Teknillinen, Eläinlääketieteellinen ja Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu. Turussa sijaitsi kaksi yksityistä yliopistoa ja kauppakorkeakoulua. Myös Helsingissä oli kaksi yksityistä kauppakorkeakoulua. Yksityinen Yhteiskunnallinen korkeakoulu toimi ensin Helsingissä mutta siirtyi Tampereelle vuonna 1960.

⁶ Muiden ministeriöiden hallinnonalaan kuuluneet korkeakoulut siirrettiin opetusministeriön alaisuuteen vuonna 1971.

kulttuurilaitosten, kuten juuri Helsingin yliopiston, intresseihin.⁷ Ministeriön pitkäaikaisella johtajalla, kansliapäällikkö Arvo Salmisella ei ollut edes halua kehittää ministeriöstään vaikutusvaltaisempaa toimijaa.⁸ Vasta korkeakoulutuksen laajeneminen nosti esiin koordinaation ja järjestelmällisemmän suunnittelun tarpeen sekä samalla tarpeen ja tilaisuuden kehittää opetusministeriöstä koordinoiva elin.

Ajalle tyypillisesti korkeakouluasioitakin pohdittiin erilaisissa komiteoissa. Ensimmäinen merkittävä komitea oli joulukuussa 1952 nimetty ja huhtikuussa 1956 mietintönsä jättänyt korkeakoulukomitea. Ketonen aloitti korkeakoulupoliittisen toimintansa juuri kyseisen komitean sihteerinä. Korkeakoulukomitean tehtävänä oli laatia yleissuunnitelma Suomen korkeakoulupolitiikan yhtenäistämisestä ja korkeakoulujen kehittämisestä Suomen kulttuurin tarpeita paremmin tyydyttäviksi sekä opetus- ja tutkimustehtävien jakamisesta korkeakoulujen kesken miettien mahdollisuuksia sijoittaa tieteellistä opetusta ja tutkimusta myös Helsingin ulkopuolelle.⁹ Korkeakoulukomitean työtä jatkoivat eri alueiden korkeakoulukomiteat, opetushallintokomitea ja erityisesti opetushallintokomitean korkeakoulujaosto sekä korkeakoululaitoksen suunnittelukomitea. Myös presidentin työryhmä oli käytännössä osa jatkumoa, vaikka sen nimeäminen ja toiminta erosivatkin perinteisistä komiteoista.

1.2 Aiempi tutkimus

1950–60-lukujen korkeakoulupolitiikan keskittämistä ja kehittämistä käsittelevää tai sivuavaa kirjallisuutta on suhteellisen paljon, mutta varsinaista tieteellistä tutkimusta aiheesta on tehty melko vähän. Yksi uusimmista on Marja Jalavan tutkimus 1970-luvun tutkinnonuudistuksesta¹⁰, jossa Jalava on käsitellyt myös 1960-luvun korkeakoulupolitiikkaa. Aihetta käsitellään muun muassa

⁷ Autio, Veli-Matti: *Sodan jaloista koulutusyhteiskunnaksi*. Teoksessa Autio, Veli-Matti – Heikkilä, Markku: *Opetusministeriön historia 5. Jälleenrakennuksen ja kasvun kulttuuripolitiikkaa 1945–1965*. Opetusministeriö, Helsinki 1990 (Autio 1990a), 17.

⁸ Autio, Veli-Matti: *Tavoitteeksi opetusministeriöstä tosiasiallinen kulttuuriministeriö*. Teoksessa Autio, Veli-Matti – Heikkilä, Markku: *Opetusministeriön historia 5. Jälleenrakennuksen ja kasvun kulttuuripolitiikkaa 1945–1965*. Opetusministeriö, Helsinki 1990 (Autio 1990b), 40; Jalava, 41–42.

⁹ Korkeakoulukomitean mietintö. Komitean mietintö 7/1956. Helsinki 1956 (KM 7/1956), 5.

¹⁰ Jalava.

opetusministeriön, Suomen tieteen, Suomen Akatemian sekä eri korkeakoulujen ja ylioppilaskuntien historiaa käsittelevissä teoksissa. Osan teoksista ovat kirjoittaneet aikanaan itse mukana tapahtumissa olleet henkilöt, ja niissä näkyy paikoitellen subjektiivinen näkökulma. Esimerkiksi Seikko Eskola on kirjoittanut *Suomen tieteen historia 4* -teokseen tiedepolitiikan ja korkeakoulujen 1960-luvun tapahtumista ja kehityksestä. Hän toimi itse aikanaan korkeakoululaitoksen suunnittelukomiteassa eikä pysty suhtautumaan täysin objektiivisesti suunnittelukomitean ja presidentin työryhmän välisiin suhteisiin saati työryhmän puheenjohtajana toimineen Ketosen toimintaan.¹¹ Toisaalta Erik Allardt, joka oli mukana presidentin työryhmässä, antaa työryhmälle kaiken kunnian 1960-luvun uudistuksista artikkelissaan *Tieteen ja korkeakoululaitoksen kehitys keskeiseksi yhteiskunnalliseksi laitokseksi*.¹²

Useimmissa teoksissa tunnustetaan presidentin työryhmän työn ja siitä seuranneen lain merkitys korkeakoululaitoksen kehittämiseksi. Myös Ketosen vaikutus tuodaan esiin mutta ei kovin syvällisesti. Ketonen mainitaan muissakin yhteyksissä erityisesti korkeakoulukomiteasta ja korkeakouluneuvostosta puhuttaessa mutta ei kovin laajasti. Aikaa ja tapahtumia yleisemmin on siis tutkittu, mutta ei Ketosta henkilönä, hänen korkeakoulupoliittista ajatteluaan ja vaikutustaan sekä hänen toimintansa kokonaisuutta. Ketosen kuoleman jälkeen hänestä kirjoitettiin muutama muistokirjoitustyypinen artikkeli. Suomen filosofisen yhdistyksen vuosikirjassa 2002 on kolme kirjoitusta Ketosesta, joista kaksi käsittelee hänen tieteellisiä saavutuksiaan ja yksi, Seikko Eskolan kirjoittama, Ketosta korkeakoulupoliitikkona¹³. Lisäksi Osmo Lampinen on kirjoittanut Tiedepoliikka-lehteen henkilökuvan *Oiva Ketonen korkeakoulupolitiikan vaikuttajana*.¹⁴ Näissä kirjoituksissa ei ole käytetty lainkaan tai on käytetty vain hyvin ylimalkaisesti lähdeviitteitä.

¹¹ Eskola, Seikko: *Tiedepoliikka ja korkeakoulut*. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.): *Suomen tieteen historia 4. Tieteen ja tutkimuksen yleinen historia 1880-luvulta lähtien*. WSOY, Helsinki 2002 (Eskola 2002a).

¹² Allardt, Erik: *Tieteen ja korkeakoululaitoksen kehitys keskeiseksi yhteiskunnalliseksi laitokseksi*. Teoksessa Riihinen, Olavi (toim.): *Suomi 2017*. Gummerus, Jyväskylä 1990.

¹³ Eskola, Seikko: *Oiva Ketonen korkeakoulupoliitikkona*. Ajatus 59. Suomen Filosofisen Yhdistyksen vuosikirja 2002 (Eskola 2002b).

¹⁴ Lampinen, Osmo: *Oiva Ketonen korkeakoulupolitiikan vaikuttajana*. Tiedepoliikka 3/2002.

Marja Jalava on todennut, että menneitä uudistuksia yritetään usein legitimoida tai kiistää eikä analysoida niiden historiallisuutta koko kompleksisuudessaan.¹⁵ Näin on myös monissa kirjoituksissa, jotka koskevat Ketosen myötävaikutuksella syntynyttä kehittämislakia. Kehittämislakia on tulkittu pitkälti sen vaikutusten kautta, eikä ole tarkasteltu sitä, mihin lain valmistelijat pyrkivät. Esimerkiksi Ketonen kuvataan usein yksiulotteisena teknokraattina. Tämä on yksi motivaatio tutkia Ketosen ajattelua ja tavoitteita.

1.3 Tutkimuksen metodologia ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni on lähestymistavaltaan pääosin henkilöhistoriallinen kuvaus Oiva Ketosesta korkeakoulupoliittisena toimijana, mutta tutkielmassa kuvataan Ketosen kautta myös laajemmin muutosta suomalaisessa korkeakoulupolitiikassa. Kysymyksessä on tiukasti rajattu osaelämäkerrallinen tutkimus, ei varsinainen elämäkerta. Tieteellisessä elämäkerrassa voidaan valita näkökulma, jonka pohjalta henkilöä tarkastellaan: poikittaisleikkauksessa tarkastellaan henkilön elämänkaaren tai uran tiettyä vaihetta, pitkittäisleikkauksessa taas henkilön toimintaa tietyllä alalla. Poikittaisleikkauksessa on riskinä tarkastelussa olevien vuosien merkityksen ylikorostuminen, pitkittäisleikkauksessa henkilön yksipuolinen tarkastelu. Etuna rajatussa näkökulmassa on mahdollisuus paneutua syvällisesti valittuun osa-alueeseen.¹⁶

Tutkimukseni on pitkittäisleikkaus Ketosen elämästä. Tarkastelen ainoastaan Ketosen korkeakoulupoliittista ajattelua ja toimintaa, en hänen toimintaansa professorina tai hänen muita aktiviteettejaan. Tutkimukseni on lisäksi rajattu ajallisesti Ketosen korkeakoulupoliittisesti kaikkein aktiivisimpiin vuosiin, vuodesta 1953 vuoteen 1966. Ajallinen raja on perusteltua, sillä Ketosen viralliset valtakunnalliset tehtävät korkeakoulupolitiikan parissa ajoittuvat näihin vuosiin.

¹⁵ Jalava, 10.

¹⁶ Kostiainen, Auvo: *Elämäkerta historiantutkimuksena. Käsitteestä ja ongelmista*. Teoksessa Koivunen, Mari – Soikkanen, Timo (toim.): *Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallisia artikkeleja*. Poliittinen historia, Julkaisuja C:48. Turku 1994, 17–18; Soikkanen, Timo: *Biografinen tutkimus*. Teoksessa Koivunen, Mari – Soikkanen, Timo (toim.): *Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallisia artikkeleja*. Poliittinen historia, Julkaisuja C:48. Turku 1994, 61.

Elämäkerrallisessa historian tutkimuksessa on tietoisesti ja tutkimuskohtaisesti ratkaistava tutkittavan henkilön ja ympäristön suhde ja painotus tutkimuksessa. Toisaalta on mietittävä, kuinka paljon aikaa ja yhteiskunnallista taustaa on selvitettävä, jotta tutkittavaa henkilöä on mahdollista ymmärtää. Tutkittavaa henkilöä on myös mahdollista käyttää esimerkkitapauksena, jonka kautta tarkastellaan tiettyä aikakautta.¹⁷ Toisaalta on mietittävä, kuinka paljon ja tarkkaan on mahdollista kuvata henkilön vaikutusta ympäristöönsä.¹⁸ Yhtäläillä kiinnostavia kysymyksiä ovat sekä se, miten tutkittava henkilö on vaikuttanut yhteiskuntaan, että se, miten yhteiskunta puolestaan on ottanut hänet vastaan ja vaikuttanut häneen.¹⁹

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää Ketosen merkitystä ja vaikutusta aikakauden korkeakoulupolitiikkaan ja tapahtumiin, joista on muuten jo kirjoitettu. Painotus on siis Ketosen ajattelussa ja toiminnassa. Toimintaympäristö on kuitenkin kuvattava riittävän hyvin, jotta Ketosen toimintaa voi ymmärtää ja jotta vuorovaikutusta Ketosen ja ympäristön välillä on mahdollista käsitellä. Tarkoitukseni on tutkimuksessani vastata kysymyksiin, miten merkittävä Ketonen oli suunnitelmallisen korkeakoulupolitiikan kehittämisessä, mihin kaikkeen hän vaikutti, millaisia Ketosen motiivit ja tavoitteet olivat ja mihin ne perustuivat. Tarkoitukseni on myös selvittää, miksi Ketonen ajoi niitä asioita, joita hän ajoi, miten Ketosen ajattelu kehittyi ja näkyi hänen työnsä tuloksissa sekä miksi hän joutui paitsioon.

1.4 Lähdeaineisto

Olen käyttänyt tutkimukseni lähteinä Oiva Ketosen kirjallista tuotantoa sekä hänen Kansallisarkistossa sijaitsevan arkistonsa materiaaleja. Ketosen arkistossa on runsaasti muun muassa kirjemateriaalia sekä muistiinpanoja ja suunnitelmaluonnoksia eri komiteoiden ajalta sekä pääasiallisesti presidentin työryhmän kokousaineistot. Tärkeimpiä Ketosen omasta tuotannosta ovat

¹⁷ Kostiainen, 21–22.

¹⁸ Paavolainen, Jaakko: *Poliittisen elämäkertatutkimuksen ongelmia*. Teoksessa Koivunen, Mari – Soikkanen, Timo (toim.): *Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallisia artikkeleja*. Poliittinen historia, Julkaisuja C:48. Turku 1994, 67.

¹⁹ Vares, Vesa: *Biografiat kirjoittamisaikansa kuvaajina*. Teoksessa Koivunen, Mari – Soikkanen, Timo (toim.): *Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallisia artikkeleja*. Poliittinen historia, Julkaisuja C:48. Turku 1994, 150.

tutkimukseni kannalta *Valkolakista väitöskirjaan*²⁰, joka kuvaa laajasti Ketosen näkemyksiä korkeakoulutuksen kehittämisen haasteista 1960-luvun alkupuolella, sekä Ketosen muistelmateos *Arvovallan politiikkaa*²¹, joka eroaa tavallisista muistelmista sikäli, että Ketonen on käyttänyt paljon lähdeaineistoa. Lähdeviitteet ovat kuitenkin osin suurpiirteisiä, ja teos on viime kädessä Ketosen subjektiivinen näkemys asioista. Sen verran luotettavana lähteenä sitä on kuitenkin pidetty, että siihen on monissa myöhemmissä teoksissa viitattu ahkerasti erityisesti korkeakoulukomitean ja presidentin työryhmän työtä käsiteltäessä.

Presidentin työryhmää koskevaa aineistoa olen tutkinut lisäksi Urho Kekkosen arkistosta Tasavallan Presidentin Arkistosäätiössä. Lisäksi olen käynyt läpi Rolf Nevanlinnan arkistossa Helsingin yliopiston keskusarkistossa ja Kustaa Viikun arkistossa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkistossa olevat työryhmään liittyvät kirjeet ja paperit. Olen myös perehtynyt keskeisten komiteoiden sekä korkeakouluneuvoston aineistoihin Kansallisarkistossa sekä soveltuvien osien kansliapäällikkö Jaakko Nummisen arkistoon Opetusministeriön arkistossa. Eri komiteoiden ja työryhmän mietinnöt muodostavat myös tärkeän osan lähdeaineistosta. Oman piristävän lisänsä tutkimukseen ovat antaneet Eino S. Revon hänen *Päämies*-kirjaansa varten tekemät Oiva Ketosen ja Jaakko Nummisen haastattelut, joita säilytetään Tasavallan Presidentin Arkistosäätiössä. Työekonomisista syistä olen käyttänyt vain niukasti sanomalehtiaineistoa sellaisissa kohdissa, kun se on ollut tutkimuksen kannalta olennaista.

²⁰ Ketonen, Oiva: *Valkolakista väitöskirjaan. Korkeakoulupolitiikan näköaloja*. WSOY, Helsinki 1964.

²¹ Ketonen, Oiva: *Arvovallan politiikkaa. Suomalainen korkeakoulu ja korkeakoulupolitiikka. Näkökulma suomalaiseen kulttuuriin*. WSOY, Helsinki 1986.

2 Ketosen kehittyminen asiantuntijaksi

Oiva Ketonen ei ollut lähtökohdiltaan poliitikko tai yhteiskuntatieteilijä vaan filosofi, teoreettisen filosofian professori. Hän pääsi komiteatyöskentelyn kautta syventymään korkeakoulupolitiikkaan ja kehittämään näkemyksiään. Suomessa oli käytetty komiteoita Ruotsin vallan ajalta lähtien, ja niiden määrä ja merkitys kasvoivat erityisesti 1950–60-luvun vaihteessa valtion tehtävien lisääntyessä. Syitä komiteoiden käyttöön on ollut monia, mutta yksi vuosisatoja säilynyt merkitys on ollut koota monipuolisesti sekä valtiokoneiston sisäistä että ulkopuolista asiantuntemusta valtion tehtävien valmisteluun.²² Komiteatyöskentely oli komiteoissa toimiville väylä vaikuttaa päätöksenteon valmisteluun mutta nuoremmille toimijoille kuten Ketoselle myös väylä perehtyä asioihin.

2.1 Korkeakoulukomitean sihteerinä

1940-luvulla ja 1950-luvun alussa oli valmisteltu ja toteutettu useita korkeakoulutukseen liittyviä uudistuksia kuten Eläinlääketieteellisen korkeakoulun ja Turun kauppakorkeakoulun sekä Turun yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan ja Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan perustaminen sekä eräiden yksityisten korkeakoulujen valtionavun kehittäminen. Toimenpiteitä ei kuitenkaan pidetty riittävinä, vaan korkeakoulutukseen kaivattiin suurempaa uudistusta. Useat puolueet ottivat asiaan kantaa. Sekä maalaisliiton sivistysohjelmassa vuodelta 1950 että kansanpuolueen yleisohjelmassa vuodelta 1951 vaadittiin, että korkeakouluja ei saanut keskittää liikaa pääkaupunkiin. Kansanpuolue katsoi myös, että korkeakouluja oli tarkasteltava kokonaisuutena ja kehitettävä maan erilaiset kulttuuri- ja talouselämän tarpeet huomioon ottaen. Eduskunnassa oli esitetty toivomus korkeakoulutuksen kokonaistarkastelusta jo vuoden 1948 valtiopäivillä, mutta lopulta alkusysäyksen kokonaisuohjelmaa pohtivan komitean perustamiselle antoivat vuoden 1952 alussa pohjoissuomalaiset kansanedustajat. He katsoivat erityisesti Pohjois-Suomen jääneen paitsioon korkeakoulupoliittisessa keskustelussa ja tekivät eduskuntakyselyn kokonaisuohjelmasta. Kysyttyään ensin korkeakoulujen mielipidettä tarpeesta yhtenäistää korkeakoulupolitiikkaa ja laatia kokonaisuohjelma ja saatuaan

²² *Suomen komitealaitos*. Valtiovarainministeriön järjestelyosasto, Helsinki 1976, 7, 8, 15.

myönteisen vastauksen valtioneuvosto asetti 4.12.1952 komitean laatimaan korkeakoulupoliittista yleissuunnitelmaa.²³

Komitea otti nimekseen korkeakoulukomitea. Sen tehtävänä oli laatia yleissuunnitelma Suomen korkeakoulupoliittikan yhtenäistämisestä ja korkeakoulujen kehittämisestä Suomen kulttuurin tarpeita paremmin tyydyttäväksi sekä opetus- ja tutkimustehtävien jakamisesta korkeakoulujen kesken miettien mahdollisuuksia sijoittaa tieteellistä opetusta ja tutkimusta myös Helsingin ulkopuolelle.²⁴ Komitean puheenjohtajaksi nimitettiin Helsingin yliopiston kansleri P. J. Myrberg. Jäsenet edustivat silloisten korkeakoulujen hallitsevaa eliittiä, ja kokonaisuudessaan kokoonpano olikin akateemisesti hyvin arvovaltainen.²⁵ 1950-luvulla pidettiin vielä itsestään selvänä, että professorit olivat korkeakoulutuksen ylimpiä asiantuntijoita ja heidän tuli valmistella korkeakoulutukseen liittyviä uudistuksia. Valtiolla oli rooli lähinnä rahoituksesta päätettäessä.²⁶

Komitea päätti ensimmäisessä, valmisteleavassa kokouksessaan 20.12.1952 kutsua sihteerikseen professori Oiva Ketosen.²⁷ Ketonen tuli kutsutuksi, koska komitean puheenjohtaja Myrberg oli hänen entinen matematiikan opettajansa.²⁸ Ketonen oli opiskellut Helsingin yliopistossa teoreettisen filosofian lisäksi matematiikkaa, fysiikkaa ja tähtitiedettä valmistuen filosofian kandidaatiksi vuonna 1938. Hän oli väitellyt teoreettisesta filosofiasta

²³ Autio, Veli-Matti: *Korkeakoululaitos kasvun ja hajasijoituksen tielle*. Teoksessa Autio, Veli-Matti – Heikkilä, Markku: *Opetusministeriön historia 5. Jälleenrakennuksen ja kasvun kulttuuripoliittikka 1945–1965*. Opetusministeriö, Helsinki 1990 (Autio 1990c), 228–229; Kettunen, Pauli – Jalava, Marja – Simola, Hannu – Varjo, Janne: *Tasa-arvon ihanteesta erinomaisuuden eetokseen. Koulutuspolitiikka hyvinvointivaltiota kilpailuvaltioon*. Teoksessa Kettunen, Pauli – Simola, Hannu (toim.): *Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2012, 34; Eskola 2002a, 224; Pöytäkirjakonsepti korkeakoulukomitean valmisteleavasta kokouksesta 20.12.1952. 540:136, Kansio 24, C. Pöytäkirjat, Korkeakoulukomitean arkisto, Kansallisarkisto (KA).

²⁴ KM 7/1956, 5.

²⁵ KM 7/1956, 5–6; Autio 1990c, 229; Eskola 2002a, 224. Muiksi jäseniksi nimitettiin 4.12.1952 professorit Einar W. Juva, Osmo Järvi, T. M. Kivimäki, Martti Levon, Sven Lindman, Aarni Penttilä, Paavo Ravila ja Nils Westermarck sekä kansleri J. A. Hollo ja kansliapäällikkö Reino R. Lehto. Lehto vapautettiin jäsenyydestä 18.12.1952, ja hänen tilalleen tuli kansleri O. W. Louhivuori. Louhivuoren kuoltua tämän tilalle kutsuttiin professori Kalle Kauppi 24.9.1953. Uusiksi jäseniksi kutsuttiin lisäksi professori Pentti Kaitera 24.9.1953 ja professori Urpo Harva 23.9.1954.

²⁶ Eskola 2002a, 224.

²⁷ KM 7/1956, 6.

²⁸ Ketonen 1986, 35.

predikaattilogiikkaa käsitelleellä väitöskirjallaan vuonna 1944. Työuransa alussa hän oli toiminut muun muassa Matemaattisen laitoksen assistenttina sekä toisen entisen opettajansa, Suomen Akatemian jäsenen Eino Kailan henkilökohtaisena assistenttina. Ketonen oli nimitetty vuonna 1948 filosofian dosentin toimeen ja vuonna 1951 teoreettisen filosofian professorin virkaan. Professorin virassa hän toimi eläkkeelle jäämiseensä saakka vuonna 1977.²⁹

Ketosella ei vielä tässä vaiheessa ollut kokemusta korkeakoulupoliittisista asioista, eikä hän omien sanojensa mukaan ollut niistä erityisen kiinnostunut. Hän lähti sihteeriksi lisätienestien toivossa, mikä oli normaalia sen ajan professoreille matalan palkkauksen takia. Hän tosin ajatteli myös, että voisi saada korkeakouluasioiden parissa jotain positiivista aikaan.³⁰ Hän tarttuikin rivakasti toimeen heti sihteerin tehtävässä aloitettuaan ja teki komitean eteen paljon töitä. Komitea kokoontui ahkerasti lukukausien aikana, parin viikon välein kahtena peräkkäisenä päivänä ja työskenteli kokonaisuudessaan yli kolmen vuoden ajan. Työnsä aikana se kuuli lukuisia asiantuntijoita ja vieraili eri korkeakouluissa.³¹

2.1.1 Ketosen ajatuksia komiteatyöskentelyn ajalta

Komiteatyöskentely oli Ketoselle tehokas koulu korkeakoulupolitiikassa. Hän perehtyi laajasti erilaisiin korkeakoulukysymyksiin. Selvityksiä laatiessaan ja muistioita kirjoittaessaan hän alkoi muodostaa omia näkemyksiään monista korkeakoulupolitiikan keskeisistä kysymyksistä. Vaikka Ketonen ei ollut komitean varsinainen jäsen vaan ainoastaan sen sihteeri, se ei estänyt häntä esittämästä omia näkemyksiään komitealle. Hän rohkeni ottaa kantaa ja tuoda esille, jos hän koki, että komitean ehdotukset eivät olleet toimivia tai riittäviä.³² Hän saattoi esittää näkemyksensä myös kirjallisesti. Näin hän toimi esimerkiksi laatiessaan muistion yksityisiä korkeakouluja koskevasta lakiehdotuksesta, kun hän katsoi,

²⁹ Pihlström, Sami: *Ketonen, Oiva (1913–2000)*. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-007056>

³⁰ Ketonen 1986, 35.

³¹ Korkeakoulukomitean pöytäkirjakonseptit. 540:136, Kansio 24, C. Pöytäkirjat, Korkeakoulukomitean arkisto, KA.

³² Pöytäkirjakonsepti komitean kokouksesta 26.2.1954. 540:136, Kansio 24, C. Pöytäkirjat, Korkeakoulukomitean arkisto, KA. Esimerkiksi ylioppilastutkinnon merkityksestä keskusteltaessa Ketonen vastusti useiden komitean jäsenten esitystä, että ylioppilastutkinnosta voitaisiin luopua, sillä hän katsoi, että jos päätösdistustus olisi yksin merkitsevä, käytäntö demoralisoi lopullisesti arvostelun.

että työvaliokunnan tekemällä lakiehdotuksella ei olisi ollut pakottavaa vaikutusta eikä yksityisiä korkeakouluja ollut siinä riittävän selkeästi määritelty.³³

Ketonen ei myöskään epäröinyt esittää ajatuksiaan julkisesti. Näin hän toimi useamman kerran komiteatyön aikana. Heti sihteerin työnsä alussa Ketonen teki selvityksen vuosina 1930 ja 1931 Helsingin yliopistoon kirjoittautuneiden opiskelijoiden opinnoissa menestymisestä. Hän ei raportoinut tuloksiaan ainoastaan komitealle vaan kirjoitti aiheesta myös artikkelin *Akateeminen opintie* laajemman yleisön luettavaksi.³⁴

Selvityksessään Ketonen kiinnitti huomiota erityisesti kahteen seikkaan: valmistuneiden pitkään opintoaikaan sekä keskeyttäneiden suureen määrään. Esimerkkinä pitkistä opintoajoista hän toi esiin, että opiskelijoilla kesti keskimäärin kuudesta kahdeksaan vuotta suorittaa filosofian kandidaatin tutkinto, joka oli ajateltu suoritettavan neljässä ja puolessa vuodessa. Keskeyttämisistä Ketonen huomasi, että varsinaisissa ammattiopintojen tiedekunnissa eli teologisessa, lääketieteellisessä ja maatalous-metsätieteellisessä tiedekunnassa sekä voimistelulaitoksella keskeyttämisprosentti oli alhainen. Näiden alojen opinnoille oli yhteistä eteenpäinmeno kursseittain tai säännölliset käytännön harjoitukset. Opiskelijat saivat myös runsaasti henkilökohtaista ohjausta, sillä opettajien määrä suhteessa opiskelijoihin oli niissä edullinen, ja opiskelijoilla oli selvä käsitys tulevasta ammatistaan. Tilanne oli toinen niin kutsuttujen vapaiden opintojen tiedekunnissa eli lainopillisessa ja valtiotieteellisessä tiedekunnassa sekä filosofisen tiedekunnan historiallis-kielitieteellisessä ja matemaattis-luonnontieteellisessä osastossa, joiden keskeyttämisprosentti oli korkea. Niissä opiskelija joutui Ketosen mielestä usein olemaan oma opettajansa ja ohjaajansa. Ketosen selvityksen mukaan opinnoissa menestymiseen vaikutti myös sosiaalinen tausta, mikä tarkoitti taloudellisten seikkojen ohella myös muita vaikuttavia tekijöitä, kuten kuinka helposti kunkin sosiaalisen ryhmän jäsen

³³ PM 12.12.1955: Työvaliokunnan ehdotuksen 12.12.55 johdosta. 540:136, Kansio 24, Dc. Luonnokset (jatko), Korkeakoulukomitean arkisto, KA.

³⁴ Ketonen, Oiva: *Akateeminen opintie*. Suomalainen Suomi 9/1953. Suomalaisuuden liiton kulttuuripoliittinen aikakauskirja.

saattoi sijoittua yhteiskuntaan yliopistotutkinnosta riippumatta sekä millaista yleistä tukea ja ohjausta opiskelijan koti pystyi antamaan.³⁵

Jotta ongelmakohtiin voitaisiin tarkemmin puuttua, Ketonen katsoi, että tarvittaisiin täsmällisempää tietoa keskeyttämisen syistä ja siitä, millaisiin tehtäviin keskeyttäneet opiskelijat olivat yhteiskunnassa siirtyneet.³⁶ Komitea ei kuitenkaan saanut rahoitusta opintojen keskeyttämisen tarkempaan tutkimiseen.³⁷ Ketonen koki joka tapauksessa voivansa esittää selvityksensä pohjalta yhden ratkaisuehdotuksen: monen oppiaineen professori oli aineen ainoa opettaja, joten pitäisi luoda opettajiston väliporras niin, että opiskelijan olisi mahdollista saada myös teoreettisissa aineissa henkilökohtaista ohjausta sekä opetusta ja että opiskelija jo opintojen alkuvaiheessa saisi konkreettisten tehtävien kautta käsityksen omasta edistymisestään tai mahdollisesti halustaan vaihtaa alaa. Tutori-järjestelmään siirtyminen tai, jos siihen ei ollut varaa, edes muutos sen suuntaan voisi tehostaa opiskelua, lyhentää suoritusajoja ja tasoittaa opiskelijoiden sosiaalisesta taustasta johtuvia eroja. Ketonen katsoi, että opintojen keskeytymisiä ei voitaisi täysin estää mutta keskeytymisen merkitsemää pääoman tuhlausta voitaisiin näin olennaisesti vähentää.³⁸ Ketosen ajattelu oli samalla sekä opiskelijakeskeistä, yksilön parasta ajattelevaa, että yhteiskunnan tarpeita huomioivaa.

Komitean työn ollessa jo pitkällä vuonna 1955 Ketonen kirjoitti Valvoja-lehteen artikkelin näkemyksistään Suomen korkeakoulupolitiikasta otsikolla *Korkeakoulupolitiikan näköaloja*. Hän katsoi, että yhtenäisen korkeakoulupolitiikan saavuttamiseksi oli keskityttävä valtakunnallisiin näkökohtiin ja alueelliset näkökohdat oli jätettävä taka-alalle. Hän ei ymmärtänyt yleistä puhetta tiettyjen alueiden korkeakoulutarpeesta, jonka katsottiin tulevan täytetyksi korkeakoulun perustamisella riippumatta korkeakoulun alasta tai aloista. Hänen oli vaikea nähdä, mikä sellainen tarve todella oli. Hän katsoi, ettei

³⁵ Ketonen 1953, 519–522.

³⁶ Ketonen 1953, 522.

³⁷ Pöytäkirjakonsepti komitean kokouksesta 9.10.1953. 540:136, Kansio 24, C. Pöytäkirjat, Korkeakoulukomitean arkisto, KA.

³⁸ Ketonen 1953, 522.

lukuisten pienten ja yksipuolisten korkeakoulujen perustaminen toisi niille menestystä.³⁹

Ketosen mielestä ainoa oikea valtakunnallinen ratkaisu korkeakouluongelmiin olisi perustaa toinen valtion yliopisto sopivan etäisyyden päähän Helsingistä pohjoiseen. Turku, joka usein keskusteluissa nähtiin vastapainona Helsingille, oli hänen mielestään maan kokonaisuutta ajatellen liian lähellä Helsinkiä. Samoin olivat Tampere ja Lappeenranta. Valtion varat eivät myöskään riittäisi kolmen yliopiston kehittämiseen. Ketosen näkemyksen mukaan korkeakoulupolitiikan oli oltava positiivista korkeakoulupolitiikkaa eli samalla, kun huolehdittaisiin uuden yliopiston menestyksestä, oli huolehdittava Helsingin yliopiston resursseista niin, että Suomen yliopistollisen sivistyksen taso nousisi pysyvästi. Valtion oli siis annettava aiempaa enemmän resursseja korkeakoulujen kehittämiseen.⁴⁰

Mietittäessä paikkaa uudelle yliopistolle tuli Ketosen mielestä varmistaa, että yliopistolla olisi luonnollinen takamaa, tarpeeksi suuri ja väkirikas alue, josta ainakin teoriassa olisi mahdollista saada riittävä määrä opiskelijoita. Ketonen katsoi, että ehto täytyisi hyvin Vaasan, Jyväskylän, Kuopion ja Joensuun kohdalla, muttei ollut varma, täytyisikö se Oulussa. Ratkaisun sijoituspaikasta täytyi myös olla valtakunnallisen edun kannalta niin ilmeinen, että muut suunnitelmat uusista yliopistoista ja korkeakouluista raukeaisivat. Oulun yliopiston perustaminen oli ollut vahvasti esillä komiteassa ja julkisessa keskustelussa. Ketonen ei kuitenkaan ollut vakuuttunut siitä, että yliopiston perustaminen Ouluun nähtäisiin riittävänä ratkaisuna. Ouluun voitaisiin hänen mielestään perustaa tutkimuslaitos, josta voisi vähitellen olosuhteiden kehittyessä kasvaa korkeakoulu. Paras ratkaisu olisi perustaa Jyväskylään kasvatusopillisen korkeakoulun sijaan yliopisto, jolloin voitaisiin hyödyntää olemassa olevia rakennuksia ja muita resursseja.⁴¹

Uutta yliopistoa perustettaessa ainoana päämääränä tuli olla uuden yliopiston menestys. Poliittiset ja paikalliset näkökohdat täytyi unohtaa. Ketosen

³⁹ Ketonen, Oiva: *Korkeakoulupolitiikan näköaloja*. Valvoja 1955, 213, 220–221.

⁴⁰ Ketonen 1955, 213–214, 216.

⁴¹ Ketonen 1955, 217–218.

mukaan yliopiston menestys näkyi siinä, että yliopisto oli kohtalaisen suuri, se houkutti eteviä tutkijoita opettajiksi ja sinne hakeutuvien opiskelijoiden joukossa oli aina myös erittäin lahjakkaita opiskelijoita, joilla oli tieteellisiä tavoitteita. Yliopiston arvovalta ja vetovoima näkyi hänen mielestään juuri opiskelijoiden kiinnostuksessa sitä kohtaan. Jotta menestys voitaisiin saavuttaa, yliopistossa tuli olla ainakin kaksi tiedekuntaa ja niiden joukossa filosofinen tiedekunta kokonaisuudessaan siis sekä historiallis-kielitieteellinen että matemaattis-luonnontieteellinen osasto. Ketoselle yliopisto oli yliopisto vain, jos siinä oli filosofisen tiedekunnan molemmat puolet.⁴²

Ketonen myös esitti, että uudella yliopistolla ja Helsingin yliopistolla tulisi olla yhteinen kansleri. Yhteinen kansleri antaisi uudelle yliopistolle arvovaltaa ja olisi osoitus siitä korkeakoulupolitiikasta, johon uutta yliopistoa kehitettäessä pyrittiin. Ketonen katsoi, ettei yhteistä kanslerin virkaa olisi toistaiseksi tarpeen ottaa sen laajemmin käyttöön Suomen heterogeenisessä korkeakoululaitoksessa. Vielä vähemmän hän uskoi, että korkeakoulupolitiikan johtoon kannattaisi asettaa korkeakoulujen yhteistä elintä, sillä sen jäsenet ajaisivat vain omien korkeakoulujensa etuja. Ketonen katsoi, että uuden valtion yliopiston perustamiseen tähtäävä korkeakoulupolitiikka olisi vahvistettava lailla, joka takaisi, että tietyt vähimmäistavoitteet voitaisiin saavuttaa ja että muutaman vuoden kuluessa ei tehtäisi aivan toisenlaista korkeakoulupolitiikkaa.⁴³

Ketosen tapa kirjoittaa ja ilmaista itseään aiheutti komiteassa välillä ristiriitoja. Kuvaavaa oli, että alettaessa käsitellä Ketosen laatimaa luonnosta komitean mietinnöksi syksyllä 1954 osa komitean jäsenistä katsoi luonnoksen sisältävän liikaa Ketosen henkilökohtaisia mielipiteitä tai olevan liian poleeminen. Toisaalta esimerkiksi professori T. M. Kivimäki nosti esille, että sihteerin tehtävä oli ollut vaikea jo siitäkin syystä, että komitean jäsenet eivät olleet tarkasti ilmoittaneet mielipiteitään eri kysymyksistä tai olivat muuttaneet niitä käsittelyn aikana.⁴⁴ Ketonen myönsi tosin itsekin Keskisuomalaisen haastattelussa, että hänen kirjoittamansa mietintöluonnos sisälsi paljon hänen omia mielipiteitään,

⁴² Ketonen 1955, 218–219.

⁴³ Ketonen 1955, 220, 222.

⁴⁴ Lyhyt yhteenveto korkeakoulukomitean 17.9.1954 ja 18.9.1954 pidetyissä kokouksissa käydystä keskustelusta. Koonnut apulaissihteeri. 540:136, Kansio 24, C. Pöytäkirjat, Korkeakoulukomitean arkisto, KA.

joista hän ei ollut varma, yhtyisikö komitea niihin.⁴⁵ *Korkeakoulupolitiikan näköaloja* -artikkelinsa lopussa Ketonen myös totesi varmuudeksi, ettei hänen esittämiensä ajatusten perusteella voisi tehdä johtopäätöksiä siitä, mitä komitea tulisi lausumaan.⁴⁶

2.1.2 Komitean mietintö

Korkeakoulukomitean mietintö valmistui pitkän käsittelyn jälkeen huhtikuussa 1956. Ketonen oli kirjoittanut pohjan mietinnölle, mutta lopullinen mietintö erosi monelta kohdin Ketosen näkemyksistä. Mietintö oli laajahko, ensimmäinen koko Suomen korkeakoululaitosta koskeva yleissuunnitelma ja kuvasi hyvin sen hetkistä tilannetta mutta ei esittänyt mullistavia eikä kaukonäköisiä uudistuksia. Komitea tarkasteli asioita siinä edustettuina olleiden korkeakoulujen kannalta ja ajoi niiden etuja ja oikeuksia. Komitea oli keskustellut paljon mutta ei saanut aikaiseksi kunnan suunnitelmia eikä uskaltanut muodostaa vahvoja kannanottoja. Sen jäsenten asenteissa näkyi, että korkeakoulutukseen käytetyt varat olivat olleet vähäisiä eikä varojen uskottu kovinkaan paljon lisääntyvän, minkä vuoksi korkeakoulujen kehittämisen uskottiin olevan jatkossakin nollasummapieliä.⁴⁷

Komitea piti tärkeänä, että Helsingin rinnalle muodostuisi vastapaino. Se katsoi, että Suomella oli varaa vain kahden monipuolisen kulttuurikeskuksen luomiseen ja ylläpitämiseen, joten valtion tulisi tukea Turun korkeakouluja Turun kehittämiseksi todelliseksi vastapainoksi Helsingille.⁴⁸ Mietintöön kuuluikin ehdotukset laeiksi ja asetuksiksi Turun yliopiston ja Åbo Akademin valtionavustuksesta⁴⁹, jotka olivat kyseisten korkeakoulujen omien suunnitelmien mukaisia⁵⁰. Lisäksi komitea laati ehdotuksen laiksi yksityisistä yliopistoista ja niihin verrattavista korkeakouluista, jolla se ajatteli voitavan säädellä yksityisten korkeakoulujen perustamista.⁵¹

⁴⁵ Keski-suomalaisen artikkeli. Lehtileikkeessä ei otsikkoa eikä päivämäärää. 540:136, Kansio 25, F. Kirjeistö, Korkeakoulukomitean arkisto, KA.

⁴⁶ Ketonen 1955, 222.

⁴⁷ Ketonen 1986, 36, 59–61; Autio 1990c, 229–231; Eskola 2002a, 226.

⁴⁸ KM 7/1956, 48.

⁴⁹ KM 7/1956, 80–84.

⁵⁰ Ketonen, Oiva: *Korkeakoulupolitiikan yleisohjelma*. Valvoja 1956, 156.

⁵¹ KM 7/1956, 78.

Komitea teki kuitenkin ehdotukset myös Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun kehittämisestä tiettyjä yliopistollisia tehtäviä suorittavaksi korkeakouluksi ja Pohjois-Suomen korkeakoulun perustamisesta Ouluun.⁵² Nämä ehdotukset syntyivät pitkien keskustelujen, aiemmin tehtyjen päätösten kumoamisen ja uudelleen käsittelyn myötä.⁵³ Ehdotukseen Pohjois-Suomen korkeakoulusta liittyi selkeästi myös poliittista vaikuttamista. Komiteassa koettiin, että poliittinen mieliala oli sen mukainen, että Ouluun perustettaisiin korkeakoulu, kannatti komitea sitä tai ei.⁵⁴ Lopullinen ehdotus oli perusteiltaan pitkälti aluepoliittinen⁵⁵, minkä on katsottu avanneen tietä seuraavilla vuosikymmenillä toteutetulle korkeakoulujen hajasijoittamiselle⁵⁶. Toisaalta selkeästi Pohjois-Suomen näkökulmaa edustaneen Kaiteran nimeäminen komiteaan on jo nähty aluepolitiikan tuomisena ensi kertaa valtion korkeakoulupolitiikkaan.⁵⁷ Oman näkemykseni mukaan aluepolitiikan voidaan katsoa olleen mukana jo komiteaa asetettaessa: olihan alkusysäys komitealle juuri pohjoissuomalaisten kansanedustajien eduskuntakysely, kun he katsoivat Pohjois-Suomen jääneen paitsioon korkeakoulupoliittisessa keskustelussa⁵⁸.

Komitea keskusteli paljon myös monista muista asioista, jotka eivät kuitenkaan päätyneet lopulliseen mietintöön tai joista oli mietinnössä vain lyhyt maininta tai suositus. Komitea esimerkiksi aloitti työskentelynsä käsittelemällä kysymystä ylimmästä hallinnosta. Se pohti, tulisiko korkeakoulujen asioiden käsittely keskittää opetusministeriöön ja luoda kanslerilaitos, jonka alaiseksi tulisi useampia korkeakouluja.⁵⁹ Komitea ei lopulta kuitenkaan katsonut voivansa ehdottaa, että alettaisiin valmistella lainsäädäntöä yhteisen kanslerin valitsemiseksi, vaan tyytyi suosittelemaan, että kanslerilaitos tulisi yleiseksi kaikkia korkeakouluja koskevaksi, sekä ehdottamaan korkeakouluille, että ne pyrkisivät itse vapaaehtoisesti sopimaan yhteisestä kanslerista. Yhtälailla komitea piti hyvänä ja yhdenmukaisuutta lisäävänä korkeakoulujen yhteistä

⁵² KM 7/1956, 58–59, 71.

⁵³ Pöytäkirjakonseptit korkeakoulukomitean kokouksista. 540:136, Kansio 24, C. Pöytäkirjat, Korkeakoulukomitean arkisto, KA.

⁵⁴ Ketonen 1986, 41–53.

⁵⁵ KM 7/1956, 71–73.

⁵⁶ Eskola 2002a, 226.

⁵⁷ Eskola 2002a, 224.

⁵⁸ Autio 1990c, 228; Kettunen – Jalava – Simola – Varjo, 34.

⁵⁹ Pöytäkirjakonseptit korkeakoulukomitean kokouksista. 540:136, Kansio 24, C. Pöytäkirjat, Korkeakoulukomitean arkisto, KA.

neuvotteluelintä, kunhan se perustuisi vapaaehtoisuuteen eikä lakeihin ja asetuksiin.⁶⁰

2.1.3 Komitean merkitys Suomen korkeakoulupolitiikalle ja Ketoselle

Yhtenä korkeakoulukomitean tärkeimpänä merkityksenä Suomen korkeakoulupolitiikan kannalta voi nähdä itsessään sen, että komitean työskentelyssä kaikkia Suomen yliopistoja ja korkeakouluja käsiteltiin ensimmäistä kertaa yhtenäisenä korkeakoululaitoksena, että valtiojohtoiset ja yksityiset korkeakoulut miellettiin yhdeksi valtakunnalliseksi korkeakoulujärjestelmäksi. Komitean toiminnassa myös aluepolitiikan on katsottu tulleen osaksi korkeakoulupolitiikkaa. Alue- ja hajasijoituspolitiikka oli erityisesti Maalaisliiton kiinnostuksen kohteena, joten komitean mietinnön valmistuttua opetusministeri Johannes Virolainen ei jäänyt odottelemaan mietinnöstä annettavia lausuntoja vaan asetti syyskuun lopulla Jyväskylän korkeakoulukomitean pohtimaan kasvatusopillisen korkeakoulun laajentamista ja lokakuussa Pohjois-Suomen korkeakoulukomitean suunnittelemaan Oulun korkeakoulua.⁶¹

Jyväskylän ja Pohjois-Suomen korkeakoulukomiteoiden työ johti lopulta korkeakoululaeiksi, jotka hyväksyttiin kesällä 1958. Korkeakoulukomitean esityksestä poiketen Ouluun päätettiin perustaa yliopisto, johon tulisi filosofinen tiedekunta, teknillinen tiedekunta sekä lääketieteellinen tiedekunta ja jonka yhteydessä toimisi Pohjois-Suomen tutkimuslaitos sekä opettajainvalmistuslaitos. Jyväskylässä päätettiin aloittaa humanistinen opettajainvalmistus perustamalla filosofinen tiedekunta, joka jakautuisi kasvatustieteelliseen ja historiallis-kielitieteelliseen osastoon. Lait eivät kuitenkaan syntyneet ilman vastustusta ja kiemuroita. Molempien komiteoiden esitykset saivat osakseen kovaa arvostelua, ja erityisesti valtiovarainministeriö oli lausunnoissaan hyvin kriittinen.⁶²

Ketonen näytteli myös erityistä roolia Oulun yliopiston lain valmistelussa. Lakiesitys oli vastatuulella ainakin osin lakiesityksen sisällöllisistä puutteista johtuen ja oli jäänyt useamman kerran pöydälle valtioneuvoston käsittelyssä.

⁶⁰ KM 7/1956, 77–78.

⁶¹ Autio 1990c, 231.

⁶² Autio 1990c, 232–235.

Oman kertomuksensa mukaan Ketonen tapasi kauppa- ja teollisuusministeri Esa Kaitilan yliopistolla 23.10.1957 ja tiedusteli, kannattaisiko lakiesitykselle tehdä vastaehdotus. Kun Kaitila piti ajatusta hyvänä, Ketonen kirjoitti iltapäivän aikana ehdotuksen. Ehdotus hyväksyttiin vain muutamien kielellisin korjauksin valtioneuvoston esitykseksi. Ketosen ehdotuksesta lakiesitys muuttui perinteistä yliopistoideaa suosivaan suuntaan eikä opettajainvalmistuslaitosta asetettu kouluhallituksen valvontaan.⁶³ Lakiesitys syntyi tilanteessa, jossa hallitus oli kaatumassa, joten Ketosella voidaan ajatella olleen pieni mutta merkittävä rooli lakiesityksen läpimenossa. Silloinen opetusministeri Kerttu Saalasti on kuitenkin useiden muiden Oulun yliopistoa ajaneiden tavoin nähnyt Ketosen toiminnan Oulun yliopiston vastustamisena.⁶⁴ Ketonen oli aiemmin esittänyt kriittisiä näkemyksiä Oulun pyrkimyksiä kohtaan, mutta lakiesityksen muokkausta on vaikea nähdä vastustuksen osoituksena, sillä pyrkimyksenä oli lakiesityksen etenemisen varmistaminen.

Ketosen toimintaa on myös tulkittu Helsingin yliopiston väliintuloksi, Helsingin yliopiston tavaksi käyttää vaikutusvaltaansa ja löytää erilaisia kanavia hallitukseen vaikuttamiseen.⁶⁵ Yliopiston rehtori Edwin Linkomies oli Ketosen vastaehdotuksen valmistelusta tietoinen, sillä Ketonen kävi neuvottelemassa hänen kanssaan erityisesti mahdollisuudesta supistaa kouluhallituksen valvontaoikeutta.⁶⁶ Vastaehdotuksen tekeminen oli kuitenkin Ketosesta itsestään lähtöisin. Hän ei toiminut Helsingin yliopiston nimissä. Hän oli riviprofessori eikä ollut yliopistoa edustavassa asemassa. Näillä perusteilla ei voi katsoa väliintulon olleen Helsingin yliopiston vaan Ketosen oman.

Oulua ja Jyväskylää koskevat lait siis hyväksyttiin, mutta muuten korkeakoulukomitean esitykset edistyivät hitaasti. Laki yksityisistä korkeakouluista hautautui ministeriöön, kun yksityisiä korkeakouluja ei nähty päättäjien silmissä enää toivottavina. Turun yliopistojen valtionavun lakisääteistäminen taas sai odottaa useita vuosia poliittisista ja taloudellisista syistä, kun Maalaisliitto keskittyi Keski- ja Pohjois-Suomen

⁶³ Ketonen 1986, 73–75; Autio 1990c, 233.

⁶⁴ Autio 1990c, 233.

⁶⁵ Sama.

⁶⁶ Ketonen 1986, 74.

korkeakoulukysymyksiin. Turun yliopiston valtionapulaki hyväksyttiin vasta kesällä 1961 ja Åbo Akademin syksyllä 1963.⁶⁷

Ketosen kannalta korkeakoulukomitea oli todella hyvä oppimisympäristö korkeakoulukysymyksistä. Hänelle alkoi muodostua komitean työn aikana vahva näkemys suomalaisesta korkeakoulupolitiikasta ja siitä, miten suomalaista korkeakoulukenttää tuli kehittää. Vaikka hän katsoi asioita myös laajasti koko maan kannalta, hän oli vielä vahvasti kiinni omassa taustassaan ja näki monet asiat Helsingin yliopiston näkökulmasta ja lähtökohdista. Hän muun muassa näki tärkeänä yliopiston itsehallinnon ja suoran yhteyden valtioneuvostoon, joita ei saanut yhteisillä elimillä tai toimijoilla vähentää.⁶⁸ Ketonen arvosteli myöhemmin muita toimijoita liiallisista sidoksista aikaansa ja taustaansa⁶⁹ mutta ei ollut itsekään vielä 1950-luvulla vapaa Helsingin yliopiston ja menneisyyden kahleista.

Ketonen käsitteli heti tuoreeltaan komitean mietintöä artikkelissaan *Korkeakoulupolitiikan yleisohjelma*, jossa hän toisaalta selosti mietinnön sisältöä ja toisaalta esitti omia tulkintojaan komitean esityksistä. Ketonen olisi esimerkiksi kaivannut komitealta vahvempaa viestiä siitä, kuinka paljon suurempi merkitys tieteellisellä opetuksella ja tutkimuksella oli aiempiin vuosikymmeniin verrattuna. Ketonen toi esiin, että oli jo edellisvuonna ilmaissut artikkelissaan oman näkemyksensä toisesta painopisteestä, eikä se ollut komitean kannan mukainen Turku. Toisaalta komitea oli myös ehdottanut Jyväskylän korkeakoulun kehittämistä, mikä taas oli ollut Ketosen kannan mukaista. Ketonen katsoi, että komitean ehdotukset merkitsisivät Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun kehittämistä vähintäänkin yliopiston kaltaiseksi laitokseksi. Ketonen toisti myös jo aiemmin esiin tuomansa kantansa siitä, että valtion yliopistoilla olisi hyvä olla yhteinen kansleri, vaikkei komitea tätä esittänytkään. Sen sijaan Ketonen oli täysin samaa mieltä komitean mietinnön kanssa siitä, ettei mikään korkeakoulujen ulkopuolinen elin voisi toimia korkeakoulujen tieteellistä tasoa valvovana viranomaisena.⁷⁰

⁶⁷ Autio 1990c, 235, 239–240.

⁶⁸ PM 23.11.1955: Yhtenäistämiskysymys. Laatinut korkeakoulukomitean sihteeri. D:5 Korkeakoulukomitea (1953–1955), Toiminta-asiakirjat, Oiva Ketosen arkisto I (OK I), Kansallisarkisto (KA).

⁶⁹ Ketonen 1986, 59–61.

⁷⁰ Ketonen 1956, 156–157, 160, 167.

Korkeakoulukomiteassa työskentely synnytti Ketosessa pysyvää epäluuloa yhteisiä elimiä kohtaan, joiden jäsenet edustivat omia korkeakoulujaan. Epäluulonsa hän toi esiin jo komitean työskentelyn aikana.⁷¹ Ketonen näki komiteassa, että vaikka jäsenillä saattoi välillä olla hyvinkin erilaisia ja kärkeviäkin näkemyksiä, he eivät olleet valmiita esittämään niitä julkisesti. Kyse oli paljolti myös siitä, että muiden korkeakoulujen ei haluttu puuttuvan oman korkeakoulun asioihin eikä vastavuoroisesti puututtu muiden asioihin. Professorit ajoivat komiteoissa usein oman yliopistonsa lisäksi myös oman alansa etuja.⁷² Sama oli toki nähtävissä pienemmässä mittakaavassa myös yliopiston sisällä: professorien kollegiaalisuuden rajoja ei haluttu rikkoa.

2.2 Opetushallintokomitean jäsenenä ja sen korkeakoulujaoston puheenjohtajana

Muutama vuosi korkeakoulukomitean työn päättymisen jälkeen Ketonen pääsi vuoden 1959 alussa toiseen koulutuspoliittiseen komiteaan: tällä kertaa käsittelemään laajemmin Suomen koulujärjestelmää ja sen hallintoa. Korkeakoulutuksen hallinto jakaantui eri hallinnonhaarojen kesken, ja sama tilanne oli myös muilla koulutusjärjestelmän tasoilla. Yleissivistävä opetus sekä korkeakouluopetus olivat suurelta osin opetusministeriön alaisia, kun taas ammatillista opetusta hallinnoitiin pääasiassa kauppa- ja teollisuusministeriössä ja maatalousministeriössä, joiden alaisia myös osa korkeakouluista oli. Jakaantumisesta aiheutui monenlaisia haittoja.⁷³ Hallinnon jakaantuminen olikin ollut useamman kerran esillä eduskunnassa, ja ministeriöissä oli suunniteltu komiteaa asiaa pohtimaan, mutta ristiriidat eri toimijoiden välillä olivat olleet niin suuria, että hanke oli jäänyt. Eduskunta esitti jälleen vuonna 1958 toivomuksen, että koulutoimen hallinnon kehittäminen yhtenäisemmäksi otettaisiin kiireellisesti tutkittavaksi. Useiden toimijoiden, erityisesti ammattikasvatusviranomaisten, varauksellisesta suhtautumisesta huolimatta valtioneuvosto asetti 11.12.1958 komitean tutkimaan haittoja, joita aiheutuu koulutoimen hajanaisuudesta, sekä tekemään ehdotuksen koulutoimen hallinnon yhdistämiseksi.⁷⁴ Komitea otti nimekseen opetushallintokomitea. Puheenjohtajaksi nimitettiin

⁷¹ Ketonen 1955, 220.

⁷² Ketonen 1986, 36.

⁷³ Opetushallintokomitean mietintö. Komiteamietintö 7/1963. Helsinki 1963 (KM 7/1963), 7, 29.

⁷⁴ Autio 1990a, 27–28; KM 7/1963, 63.

apulaisoikeuskansleri Eero Manner, ja jäsenistö oli muutenkin hyvin virkamiesvaltainen. Kouluhallitus ja ministeriöt olivat komiteassa hyvin edustettuina. Oiva Ketonen oli ryhmän ainoa professorijäsen. Hänet nimitettiin komiteaan 8.1.1959, ja hänestä tuli myös komitean varapuheenjohtaja tammikuussa 1960.⁷⁵

Opetushallintokomitea keskittyi yleissivistävän ja ammatillisen peruskoulutuksen ja keskiasteen koulutoimen organisaatioihin mutta sivusi työssään myös korkeakoululaitosta. Opetushallintokomitean työn alkuvuosina korkeakoulukomitean mietintö oli vielä tuore, eikä opetushallintokomiteassa sen vuoksi nähty tarvetta harkita suurempia uudistuksia korkeakouluhallintoon. Mahdollisia selkeitä epäkohtia voitiin kuitenkin tutkia. Ketonen ei ollut kovin halukas käsittelemään korkeakoulujen hallintoa opetushallintokomiteassa.⁷⁶ Tämä johtui todennäköisesti siitä, että hän ei pitänyt komitean kokoonpanoa siihen sopivana. Hän kuitenkin katsoi, että jos alempi opetus saataisiin saman ministeriön alaisuuteen, ylempi opetus tulisi seuraamaan samaa organisaatiotapaa.⁷⁷

Opetushallintokomitean työskenneltä jo yli kolme vuotta valtioneuvosto ilmaisi haluavansa komitean käsittelevän myös korkeakoulujen hallintoa ja päätti 24.5.1962 laajentaa opetushallintokomitean tehtävää niin, että sen tuli tutkia myös avoinna olevia ylintä opetushallintoa koskevia kysymyksiä, joihin korkeakoulukomitea oli vuoden 1956 mietinnössään viitannut. Komitean tuli kiinnittää huomiota erityisesti tarpeisiin, joita oli aiheutunut tai aiheutuisi perustetuista tai perustettavaksi ehdotetuista korkeakouluista sekä yksityisten korkeakoulujen valtion avustuksen muutoksista, sekä tehdä ehdotus mahdollisista toimenpiteistä. Tätä tehtävää varten valtioneuvosto määräsi asetettavaksi jaoston, jonka puheenjohtajaksi se määräsi Ketosen ja jäseniksi professorit Niilo Mäen, Tuttu Tarkiaisen ja K. A. Telarannan. Jäseniksi nimitetyt

⁷⁵ KM 7/1963, 3. Muut jäsenet olivat maatalousneuvos Pauli Fontell, kouluneuvos Kauko Haahtela, kouluneuvos Voitto Kallio, virastovaltuutettu Aarne Koskipirtti, ylijohtaja Aarno Niini, kansliapäällikkö Arvo Salminen, hallitussihteeri Heikki Tuominen ja kouluneuvos Klas Wallin. Muut nimitettiin asettamisen yhteydessä, Ketonen ja Haahtela 8.1.1959.

⁷⁶ Opetushallintokomitean pöytäkirjat 2.11.1959, 28.3.1960, 11.4.1960. 540:194, Kansio 1, Opetushallintokomitean arkisto, Kansallisarkisto (KA).

⁷⁷ Opetushallintokomitean pöytäkirja 28.3.1960. 540:194, Kansio 1, Opetushallintokomitean arkisto, KA.

eivät muutoin kuuluneet opetushallintokomiteaan. Jaosto otti nimekseen opetushallintokomitean korkeakoulujaosto.⁷⁸

2.2.1 Komitean ja jaoston mietinnöt

Varsinainen opetushallintokomitean mietintö valmistui 1.3.1963. Komitea selvitti mietinnössään Suomen koulujärjestelmää ja sen hallinnon tilaa, loi katsauksen koulujärjestelmään ja -hallintoon muissa Pohjoismaissa, toi esiin ongelmakohtia silloisessa hallinnossa ja teki ehdotuksensa opetustoimen hallinnon uudistamiseksi.⁷⁹ Komitea katsoi, että opetusministeriö oli ainoa sopiva viranomainen, jonka alaisuuteen muiden hallinnonhaarojen alainen opetustoimi voitaisiin siirtää, mikäli opetushallintoa haluttiin yhdistää. Komitea ei kuitenkaan esittänyt, että aivan kaikkea ammatillista koulutusta, korkeakoulutuksesta puhumattakaan, vielä tässä vaiheessa siirrettäisiin opetusministeriön alaisuuteen. Opetusministeriön organisaatiota oli joka tapauksessa uudistettava, kuten useilla tahoilla oli esitetty. Komitea esitti opetusministeriöön valtionhallinnossa yleistynyttä osasto- ja toimistojakoa niin, että ministeriössä olisi kolme osastoa: yleinen, kouluasiain sekä tieteen ja taiteen osasto. Viimeksi mainittuun esitettiin korkeakouluasiaintoimistoa, joka käsittelisi yliopistoja, korkeakouluja, kesäyliopistoja ja korkeakoulustipendejä koskevia asioita.⁸⁰ Komitean korkeakoulujaosto osaltaan katsoi, että uudistus parantaisi korkeakoulupoliittisten kysymysten käsittelyä valtioneuvostossa.⁸¹

Edelleen opetushallintokomitea ehdotti, että kouluhallituksen rinnalle perustettaisiin ammattikouluhallitus. Se esitti myös opetusasiain neuvottelukunnan perustamista huolehtimaan yhteistyöstä. Erityistä neuvottelukunnan yhteyteen perustettavaa suunnitteluelintä tai ministeriöön perustettavaa suunnittelutoimistoa komitea ei pitänyt tarpeellisena vaan katsoi, että suunnittelutehtävät voitaisiin hoitaa entiseen tapaan komiteoissa.⁸² Korkeakoululaitosta mietinnössä käsiteltiin ainoastaan opetusministeriön

⁷⁸ Opetushallintokomitean korkeakoulujaoston mietintö. Komiteanmietintö 3/1963. Helsinki 1963 (KM 3/1963), 3–4.

⁷⁹ KM 7/1963.

⁸⁰ KM 7/1963, 76, 81, 89.

⁸¹ KM 3/1963, 28.

⁸² KM 7/1963, 86.

organisaation uudistamisen yhteydessä, sillä komiteassa oli sovittu, että jaosto antaisi oman mietintönsä.

Ketosen johtaman korkeakoulujaoston mietintö valmistui kuukautta myöhemmin 31.3.1963. Jaosto esitti mietinnössään yliopistojen ja korkeakoulujen hallinnon tilan, perusteita uudelleen järjestelyn tarpeelle sekä uudistusehdotuksensa. Jaosto katsoi, että korkeakoulujen ylimmän hallinnon uudistaminen vaatisi joko uutta hallintoelintä tai jonkin olemassa olevan olennaista muuttamista. Ylin hallintoelin voisi olla keskusviraston tapaan toimiva korkeakouluhallitus tai viranomainen, käytännössä kansleri, joka yksinään tai esittelystä tekisi ratkaisunsa. Jaosto ei kuitenkaan uskonut korkeakouluhallituksen mahdollisuuksiin, sillä sen mielestä kokemus osoitti, että korkeakoulut tai niiden viralliset edustajat olivat haluttomia puuttumaan muiden korkeakoulujen asioihin eivätkä halunneet muiden puuttuvan omiinsa.⁸³

Näin ollen jaosto keskittyi pohtimaan kansleri-instituutiota ja sitäkin lähinnä vain muiden valtiollisten yliopistojen ja korkeakoulujen paitsi Helsingin yliopiston osalta. Jaosto katsoi, että oli ongelmallista, että näiden tärkeitä asioita, esimerkiksi valitus- ja nimitysasioita, hoiti valtioneuvosto tai asianomainen ministeriö, joissa ei ollut riittävää asiantuntemusta. Vastaavia tehtäviä hoiti Helsingin yliopistossa kansleri ja yksityisissä korkeakouluissa niiden omat elimet.⁸⁴ Jaosto oli esityksissään varovainen. Se ei esittänyt yksityisille korkeakouluille mitään yhtenäistämistä eikä puuttunut Helsingin yliopiston autonomiseen asemaan. Se esitti lopulta yhteistä kansleria vain Teknilliselle korkeakoululle, Oulun yliopistolle, Jyväskylän kasvatustieteelliselle korkeakoululle sekä Eläinlääketieteelliselle korkeakoululle. Jaosto ei katsonut, että yhteinen kansleri voisi olla korkeakoulupolitiikkaa johtava viranomainen. Se ei myöskään uskonut erilaisissa yhteyksissä esitettyyn neuvottelukuntaan, jonka jäsenet korkeakoulut asettaisivat, koska se katsoi, että jäsenet edustaisivat tällöin vain omia korkeakoulujaan ja niiden etuja. Sen sijaan jaoston mielestä opetusministeriön organisaation tuli olla sellainen, että se voisi kerätä ja säilyttää korkeakoulutusta koskevaa tietoa ja taata näin jatkuvuuden korkeakoulupolitiikassa. Muutoin suunnittelua voitaisiin hoitaa entiseen tapaan

⁸³ KM 3/1963, 24–25.

⁸⁴ KM 3/1963, 21–22.

perustamalla tarvittaessa komiteoita. Jaosto piti tosin selvänä, että komiteatyön muodot vaatisivat kehittämistä.⁸⁵ Jaoston näkemykset mukailivat näin vahvasti Ketosen aiemmin esittämiä näkemyksiä yhteisestä kanslerista ja hänen epäluuloaan korkeakoulujen edustajista koottua elintä kohtaan.

2.2.2 Komitean ja jaoston merkitys Suomen koulutusjärjestelmälle ja Ketoselle

Opetushallintokomitean ehdotukset eivät toteutuneet suoraan sellaisenaan mutta edistivät osaltaan opetusministeriön organisaatiomuutosta ja opetushallinnon keskittämistä. Opetusministeriön organisaatio uudistettiin osasto- ja toimistojakoperusteisesti vuonna 1966 vaikkakin jonkin verran komitean ehdotuksesta poiketen. Lisäksi muun muassa kauppa- ja teollisuusministeriön ammattikasvatusosastosta muokattiin itsenäinen keskusvirasto ammattikasvatushallitus vuonna 1966, joka siirrettiin kaksi vuotta myöhemmin opetusministeriön alaisuuteen.⁸⁶ Ketosen johtaman korkeakoulujaoston mietinnöllä ei sen sijaan ollut konkreettisia vaikutuksia, vaikka senkin myönteinen suhtautuminen opetusministeriön organisaatiouudistukseen toki vauhditti osaltaan uudistusta⁸⁷.

Jaostoa on jälkeempäin syytetty siitä, että se keskittyi liikaa kansleri-instituutioon.⁸⁸ Ketonen on itse todennut, että asian käsittely jaostossa oli lähes teoreettista.⁸⁹ Jaoston toiminnasta kirjoittaessaan Ketonen on keskittynyt vain kertomaan Helsingin yliopiston sekä muiden yliopistojen ja korkeakoulujen vastustaneen yhteistä kansleria pohtimatta sitä, että hänellä jaoston puheenjohtajana olisi voinut olla mahdollisuus käsitellä jaostossa myös muita hallinnon kysymyksiä. Jaoston toiminnalle varattu aika oli toki suhteellisen lyhyt; alun perin valtioneuvosto antoi aikaa toukokuun lopusta vuoden loppuun mutta pidensi sitä myöhemmin muutamalla kuukaudella. Korkeakoulut olivat jo

⁸⁵ KM 3/1963, 27–31, 36.

⁸⁶ Jalava, Marja – Simola, Hannu – Varjo, Janne: *Hallinnosta hallintaan. Koulutuksen hallinnon muutos 1960-luvulta 2000-luvulle*. Teoksessa Kettunen, Pauli – Simola, Hannu (toim.): *Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2012, 73; Autio, Veli-Matti: *Opetusministeriön historia 6. Suurjärjestelmien aika koittaa 1966–1980*. Opetusministeriö, Helsinki 1993, 37.

⁸⁷ Autio 1993, 37.

⁸⁸ Esim. Autio 1990b, 31.

⁸⁹ Ketonen 1986, 84.

aikanaan korkeakoulukomitean työskentelyn aikana ilmaisseet, että kysymystä yhteisestä kanslerista pidettiin vaikeana ja epätoivottavana, ja korkeakoulujen jaoston mietinnöstä antamat lausunnot vahvistivat, että näkemys ei ollut muuttunut⁹⁰. Ketonen oli ehkä itse liian kiintynyt ajatukseen yhteisestä kanslerista, ettei hän nähnyt tarpeelliseksi pohtia muita vaihtoehtoja. Toisaalta Ketosen kriittinen suhtautuminen korkeakoulujen edustajista koottuun kollegioon, millä nimellä sitä sitten olisi kutsuttukin, oli perua hänen kokemuksistaan korkeakoulukomiteassa työskentelystä ja hän oli tämän näkemyksensä tuonut jo aiemmin julki⁹¹.

Ketonen on uhrannut muistelmakirjastaan vain yhden sivun⁹² yli neljä vuotta toimineelle komitealle. Tämä osoittaa, ettei hän ole ilmeisesti itsekään pitänyt opetushallintokomitean ja sen jaoston toimintaa kovin tyydyttävänä tai mairittelevana omankaan toimintansa osalta. Osin tätä selittänee komitean työn painottuminen muuhun kuin korkeakoulupolitiikkaan, johon Ketonen taas on omassa teoksessaan keskittynyt. Korkeakoulujaoston puheenjohtajuudesta olisi kuitenkin luullut löytyvän enemmän kerrottavaa. Opetushallintokomiteassa työskentely oli joka tapauksessa tärkeää Ketosen myöhemmälle toiminnalle, sillä hän tutustui sen puitteissa joihinkin korkeakoulupolitiikan kannalta keskeisiin toimijoihin, kuten opetusministeriön tiedeasiain toimistopäällikköön Matti Ahoon.

⁹⁰ Yhteenvetoa asiantuntijoiden opetushallintokomitean korkeakoulujaoston muistiosta esittämistä lausunnoista, 8.11.1962. D:6 Opetushallintokomitea (1962–1962), Toiminta-asiakirjat, OK I, KA.

⁹¹ Ketonen 1955, 220.

⁹² Ketonen 1986, 83–84. Teksti jakaantuu kahdelle sivulle, mutta sitä on yhden sivun verran.

3 Ketosen korkeakoulupoliittinen kannanotto Valkolakista väitöskirjaan

Opetushallintokomitean korkeakoulujaosto oli Ketosen johdolla käsitellyt ainoastaan korkeakoulujen hallintoa ja sitäkin lähinnä kansleri-instituution osalta. Tämä ei vastannut ajan tarpeita. Myös Itä-Suomeen oli alettu yhä ponnekkaammin vaatia yliopistoa, mikä sai olemassa olevat yliopistot ja korkeakoulut pelkäämään vahvemmin hajasijoituksen lisääntymistä ja resurssiensa vähenemistä. Yliopistot ja korkeakoulut sekä korkeakoulupoliitikassa aktivoitunut Suomen ylioppilaskuntien liitto alkoivat vaatia valtakunnallista suunnitelmaa. Hankittuaan tilannekatsauksen korkeakoulupoliittisesta tilanteesta ja todettuaan Myrbergin korkeakoulukomitean mietinnön vanhentuneeksi myös opetusministeri Armi Hosia näki tarpeen laatia uusi korkeakoulupoliittinen kokonaissuunnitelma.⁹³ Hosian valmistelemassa valtioneuvosto asettikin kesäkuussa 1963 komitean tutkimaan yliopistojen ja korkeakoulujen koulutuskapasiteetin lisäämistä ja mahdollisten uusien korkeakoulujen perustamista sekä tekemään esitykset tarvittaviksi järjestelyiksi. Lisäksi komitean tuli tehdä esitys siitä, miten yliopistojen ja korkeakoulujen kehittämisen suunnittelu olisi jatkossa hoidettava.⁹⁴

Ketosella oli omien sanojensa mukaan ollut puhetta opetusministeriön tiedeasiain toimistopäällikön Matti Ahon kanssa, että hän tulisi asetettavan komitean johtoon. Ketonen on kirjoittanut Ahon muistiinpanoihin nojaten, että Helsingin yliopistosta esitettiin opetusministeriölle, että häntä ei tulisi valita komitean puheenjohtajaksi ja että valitseminen olisi isku vasten yliopiston kasvoja.⁹⁵ Aho taas on kirjoittanut, ettei itse muista ajatelleensa Ketosta juuri puheenjohtajaksi vaan komitean jäseneksi, mutta on vahvistanut Helsingin yliopiston jyrkän reaktion Ketosen komiteaan tuloa vastaan.⁹⁶ Syynä vastustukseen oli todennäköisesti se, että Ketonen koettiin yliopistolla ristiriitaiseksi persoonaksi. Hän oli esittänyt itsenäisiä kannanottoja ja asettunut

⁹³ Autio 1990c, 241.

⁹⁴ Korkeakoululaitoksen suunnittelukomitean mietintö I. Komiteamietintö 1965: B22. Helsinki 1965.

⁹⁵ Ketonen 1986, 82.

⁹⁶ Aho, Matti L.: *Kaapu ja orjantappurat. Akateemikko yliopistokriittikkona*. Kanava 6, 1986.

joissakin kysymyksissä yliopiston määrääviä piirejä vastaan.⁹⁷ Ketonen itse on tosin pohtinut, että syynä ei välttämättä ollut suoranaisesti hänen persoonansa vaan ylipäätensä se, että näin tärkeän komitean johtoon ajateltiin riviprofessoria sivuuttaen yliopiston hallinnossa ansioituneet professorit varadekaaneista rehtoreihin saakka.⁹⁸

On kuitenkin selvää, että Ketonen oli yliopistoyhteisössä ristiriitainen persoona. Hän uskalsi ilmaista näkemyksensä, kyseenalaistaa esityksiä ja ottaa kantaa konsistorissa ja osastossa päätettäviin asioihin myös oman oppiaineensa ulkopuolella. Ketonen oli valmis ylittämään totut professorien kollegiaalisuuden rajat, jos tilanne sitä hänen mielestään esimerkiksi hallinnollisesti oikeudenmukaisen käsittelyn takia vaati. Hän ei kuitenkaan välttämättä ollut ainoana erimielinen vaan saattoi olla se, joka uskalsi ilmaista näkökantansa, minkä jälkeen muiden oli helpompi olla samaa mieltä hänen kanssaan sen sijaan, että he olisivat itse joutuneet nostamaan asian esille.⁹⁹ Kollegiaalisuuden rajojen rikkominen leimasi kuitenkin Ketosta ja antoi hänelle äkkiväärän, muiden asioihin sekaantujan maineen.

Asetetun korkeakoululaitoksen suunnittelukomitean puheenjohtajaksi nimitettiin matemaattis-luonnontieteellisen osaston entinen dekaani, professori Paavo Suomalainen, ja Ketonen jäi kokonaan pois komiteasta. Oli syy lopulta missä tahansa, Ketonen oli näin ollen vapaa jatkamaan omaa perehtymistään korkeakoulupoliittisiin kysymyksiin Suomessa ja ulkomailla, pohtimaan omia ajatuksiaan ja näkemyksiään suomalaisen korkeakoululaitoksen kehittämisestä sekä myöhemmin käytettävissä presidentin työryhmään.

Ketonen oli komiteoissa kasvanut asiantuntijaksi korkeakoulukysymyksissä. Hän alkoi nyt työstää teosta *Valkolakista väitöskirjaan*, johon hän kokosi laajasti omia näkemyksiään yliopistoista ja korkeakoulupolitiikasta. Motiivina kirjan kirjoittamiselle oli halu tutkia yliopistojen ja korkeakoulujen yleistä tarkoitusta yhteiskunnassa sekä vakaumus siitä, että korkeakouluja koskevan

⁹⁷ Aho 1986; Jaakko Nummisen haastattelu 17.4.1984, kuunneltu versio digitoitu 23.9.2010. Päämies-haastatteluarkisto, Eino Sakari Revon kokoelma (ESR-ha), Tasavallan presidentin arkistosäätiö (TPA).

⁹⁸ Ketonen 1986, 83.

⁹⁹ Ketonen 1986, 75–82.

keskustelun tuli olla julkista.¹⁰⁰ Ketonen koki, että yliopistoja ja korkeakouluja koskevaa keskustelua oli käyty paljon edellisten vuosikymmenten aikana mutta periaatteellisiin kysymyksiin ei ollut paneuduttu. Uusien korkeakoulujen perustamisesta oli keskusteltu julkisuudessa, mutta myös korkeakoulujen sisäisistä tehtävistä ja tavoitteista sekä niiden toteutumisesta oli tarpeen käydä julkista keskustelua.¹⁰¹

Kirjaa varten Ketonen tutustui muiden maiden muun muassa Ruotsin, Yhdysvaltojen ja Ison-Britannian korkeakoulutukseen. Erityisen tarkastelun alla oli brittiläisen Robbinsin komitean¹⁰² suunnitelmat sekä määrärahakomitean (University Grants Committee) työskentely. Ketonen matkusti keväällä 1964 lähes kahdeksi viikoksi Isoon-Britanniaan, missä hän tapasi muun muassa professori C. A. Moserin, joka oli korkeakoulututkimuksen yksikön johtajana London School of Economicsissa ja oli toiminut Robbinsin komitean neuvonantajana.¹⁰³ Ketonen sai Moserilta tietoonsa myös vielä siinä vaiheessa julkaisematonta materiaalia Robbinsin komitean työstä.¹⁰⁴ Robbinsin komitean mietinnön suunnitelmat olivat urauurtavia ja aikanaan laajasti tunnettuja maailmalla. Ketonen perehtyi mietintöön heti tuoreeltaan hyvin syvällisesti. Hän saikin siitä vahvoja vaikutteita omiin ajatuksiinsa.

Lähes 300-sivuisessa teoksessaan Ketonen tarkasteli laajasti yliopistoja ja korkeakouluja koskettavia kysymyksiä, teki kansainvälisiä vertailuja ja nosti esille erilaisia epäkohtia. Tärkeintä Ketosen korkeakoulupoliittisen ajattelun ymmärtämisen kannalta ovat teoksessa esiin tuodut näkemykset korkeakoulutuksen suunnittelusta, uusien yliopistojen perustamisesta, opetuksen

¹⁰⁰ Ketonen 1964, 5; Oiva Ketosen anomus apurahasta Emil Aaltosen säätiölle 11.2.1964. B:1 Kirjeenvaihtoa (1946–1990), Kirjeenvaihto, OK I, KA.

¹⁰¹ Ketonen 1964, 5, 28.

¹⁰² Higher Education Report of the Committee appointed by the Prime Minister under the Chairmanship of Lord Robbins 1961–1963. Her Majesty's Stationery Office, London 1963, 1. Robbinsin komitea toimi vuosina 1961–1963, ja sen tehtävänä oli laatia katsaus Ison-Britannian korkeakoulutukseen sekä ehdotus periaatteista, joiden perusteella sitä tulisi pitkällä aikavälillä kehittää.

¹⁰³ Ketonen 1964, 38; Kirjeenvaihtoa Oiva Ketosen ja The British Councilin välillä huhtikuussa 1964. B:1 Kirjeenvaihtoa (1946–1990), Kirjeenvaihto, OK I, KA.

¹⁰⁴ Oiva Ketosen kirje professori C. A. Moserille 29.8.1964, B:2 Kirjeenvaihtoa (1947–1994), Kirjeenvaihto, OK I, KA.

merkityksestä ja opetuksen ja tutkimuksen yhteydestä sekä yliopistojen ja korkeakoulujen ylimmän hallinnon järjestämisestä.

3.1 Näkemyksiä korkeakoulutuksen suunnittelun tarpeesta

Ketonen halusi kirjallaan edistää korkeakoulupolitiikkaa ja yliopistojen ja korkeakoulujen kehittämistä koskevaa suunnittelua Suomessa. Hän katsoi, että Suomessa ei ollut tehty pitemmän ajan suunnittelua vaan tehdyt ratkaisut olivat olleet lyhyen aikavälin ratkaisuja ylioppilastulvan ja maakunnallisten etunäkökohtien kaltaisiin kysymyksiin. Hän koki suomalaisten kärsivän suunnittelun pelosta. Suunnittelu nähtiin ihmisen vapautta rajoittavana, mistä erityisesti diktatuurimaat olivat olleet esimerkkinä. Ketonen kuitenkin katsoi, että asennoituminen oli muuttumassa ja että kaikkien valtioiden poliittisesta järjestelmästä riippumatta oli enenevässä määrin tehtävä pitkälle tulevaisuuteen ulottuvaa suunnittelua. Ketonen tukeutui myös Snellmaniin suunnittelun tärkeyttä korostaessaan. Hän muistutti Snellmanin elämäntyön olleen tietoisista, menestyksellistä ja pitkälle tulevaisuuteen suunnattua kulttuuripoliittista suunnittelua, jota ilman Suomi tuskin olisi itsenäinen valtio.¹⁰⁵

Ketonen näki, että yhteiskunta ja tehtävät yhteiskunnassa olivat muuttumassa hyvinkin paljon, akateemisesti koulutettujen määrä tulisi kasvamaan huomattavasti ja akateemisesti koulutettuja tarvittaisiin tulevaisuudessa monenlaisissa tehtävissä. Akateemisen koulutuksen saaneen henkilöstön tarvetta oli todella vaikea arvioida vuosikymmenten päähän. Oli kuitenkin ymmärrettävä, että tulevat sukupolvet saattoivat rakentaa yhteiskuntaa vain saamiensa voimavarojen mukaisesti.¹⁰⁶

Ketonen katsoi, että korkeakoulutuksen suunnittelu oli teoriaa ja käytäntöä sisältävä kokonaisuus, johon kuului niin yliopistojen ja korkeakoulujen toiminnan ja kehityspyrkimysten tutkiminen kuin ylimmän opetuksen kehittäminen niin, että yliopistot ja korkeakoulut voivat täyttää kaikki yhteiskunnan niille asettamat tehtävät. Ketonen kritisoi sitä, että yliopistot ja korkeakoulut näkivät liian monet asiat vain omina asioinaan, joihin ulkopuolisilla ei ollut oikeutta puuttua. Hän kertoi omista kokemuksistaan korkeakoulukomiteasta, jonka mietinnössä tuotiin

¹⁰⁵ Ketonen 1964, 28–29.

¹⁰⁶ Ketonen 1964, 30–31.

esiin ainoastaan epäkohtia, joista voitiin syyttää valtiota, eikä lainkaan ongelmia, joihin yliopistot ja korkeakoulut voisivat itse vaikuttaa.¹⁰⁷

Yliopistojen ja korkeakoulujen itseriittoisuus näkyi myös siinä, miten Suomessa aliarvioitiin suunnittelun vaatimaa asiantuntemusta ja oletettiin, että jonkin alan tutkija tai opettaja kykenisi automaattisesti arvioimaan kyseessä olevan alan tutkimuksen ja opetuksen tarpeen yhteiskunnassa. Ulkomailla käytyä keskustelua ja tehtyä teoreettista selvittelyä ei myöskään hyödynnetty riittävästi. Ketonen katsoi, että yliopistot ja korkeakoulut olivat valmiita tutkimaan kaikkea muuta paitsi itseään. Korkeakoulutuksen kehittämisen tuli Ketosen mielestä pohjautua tieteelliseen tutkimukseen eikä niin vahvasti vain yliopistojen, ja erityisesti Helsingin yliopiston näkemyksiin, kuten oli ollut tapana. Ketonen toivoikin, että jonkin uudemman korkeakoulun yhteyteen perustettaisiin tutkimuskeskus, jonka tehtävänä olisi kerätä, tutkia ja julkaista ylintä opetusta ja tieteellistä tutkimusta koskevaa tilastollista materiaalia sekä selvittää, mitkä asiat vaikuttavat ylimmän opetuksen tarpeeseen ja millainen suhde on toisaalta ylimmän opetuksen ja tieteellisen tutkimuksen ja toisaalta elinkeinoelämän välillä. Tutkimuskeskusajatuksensa Ketonen otti mallia Lontoosta, jossa hän oli vierailullaan perehtynyt paikalliseen tutkimuskeskukseen (Unit for Economic and Statistical Studies on Higher Education) sen johtajan tavatessaan.¹⁰⁸

Vielä opetushallintokomitean aikaan Ketosen johtama korkeakoulujaosto oli katsonut, että suunnittelu voitiin hoitaa vanhaan tapaan komiteoissa, kunhan komitealaitosta vähän kehitettäisiin. Robbinsin komitean suunnitelmat ja kokemukset Ison-Britannian vierailulta vaikuttivat kuitenkin Ketoseen niin paljon, että suunnittelun tärkeys korostui nyt huomattavasti Ketosen näkemyksissä. Hänelle oli myös tärkeää, että suunnittelu perustui tutkimukseen. Ketonen olikin näin omalta osaltaan yksi korkeakoulututkimuksen edelläkävijöitä Suomessa.

3.2 Mielipiteitä uusien yliopistojen perustamisesta

Ketonen perehtyi muutamien maiden korkeakoulujärjestelmiin, minkä perusteella hän katsoi, ettei kansainvälinen vertailu antanut suoraan vastauksia siihen, montako yliopistoa ja korkeakoulua Suomeen voitaisiin tai kannattaisi perustaa.

¹⁰⁷ Ketonen 1964, 102–103.

¹⁰⁸ Ketonen 1964, 104–108, 143.

Hän kritisoi sitä, että uusia yliopistoja ja korkeakouluja perustettaessa oli vedottu lähinnä kielellisiin ja alueellisiin arvovaltasiihin eikä hankkeiden taustalla ollut kulttuurillisia tai tieteellisiä syitä tai aina edes selkeää tarvetta jonkin alan akateemisesti koulutetulle henkilöstölle. Kun uusia yliopistoja kuitenkin oli perustettu ja perustettiin, Ketosen mielestä niitä oli hyvä tukea monella tavalla enemmän kuin vanhoja, sillä niillä ei ollut esimerkiksi vanhojen yliopistojen perinteiden tukea. Oli mahdollistettava uusissa yliopistoissa esille tulevat uudet suunnitelmat vanhojen yliopistojen vastalauseista välittämättä, sillä uusissa yliopistoissa oli mahdollista toteuttaa uusia ajatuksia, joita vanhoissa ei välttämättä voitu toteuttaa.¹⁰⁹

Ketonen kritisoi kirjassaan myös sitä, kuinka lähiajan korkeakoulupolitiikan ratkaisuna ongelmiin oli nähty ainoastaan uusien korkeakoulujen perustaminen ja entisten laajentaminen eikä ollut tutkittu, missä määrin ongelmia voitaisiin ratkaista opiskelua tehostamalla. Hän näki, että tehostaminen olisi sekä valtion että yksilöiden talouden kannalta edullisinta. Keinoina hän esitti tutkintojärjestelmän uudistamista ja kesäajan parempaa hyväksikäyttöä. Hän asetti vastuuta myös opiskelijoille itselleen ja katsoi, että opiskelijoiden tulisi itse panostaa enemmän opintoihin.¹¹⁰ Opintojen etenemistä Ketonen oli selvittänyt jo korkeakoulukomitean aikana ja nähnyt tavoitteet ja edut yhtälailla opiskelijan ja yhteiskunnan kannalta.

Korkeakoulukomitea oli mietinnössään vuonna 1956 vaatinut, että olemassa olevat yliopistot ja korkeakoulut oli saatava täysin toimintakykyisiksi. Samaa vaatimusta oli vuosien aikana toistettu eri tahoilla, kun koettiin, että uusia perustettaessa vanhat unohdettiin. Ketosen mukaan yliopistot ja korkeakoulut eivät kuitenkaan olleet koskaan ilmaisseet käsitystään siitä, millaisin resurssein ne voisivat toimia täysipainoisesti. Ketonen totesi, että sen selvittäminen olisi todennäköisesti mahdotonta, koska muutoksia tapahtui niin nopeasti. Hän kuitenkin katsoi, että vaikka täsmällisiä perusteita ei olisi, pitäisi sopia perusteista ja normeista, jotka asetettaisiin korkeakoululaitoksen kehittämisen pohjaksi ja joita voitaisiin kehityksen perusteella tarkistaa. Olisi selvennettävä jakoa täyspäivä- ja osapäiväopiskelijoiden välillä sekä asetettava normeja opettajien

¹⁰⁹ Ketonen 1964, 56, 60, 101.

¹¹⁰ Ketonen 1964, 65.

määrälle suhteessa opiskelijoihin.¹¹¹ Näiden ajatusten taustalla on nähtävissä selvästi Robbinsin komitean suunnitelmien vaikutus.¹¹²

3.3 Ajatuksia opetuksen merkityksestä ja opetuksen ja tutkimuksen yhteydestä

Kirjassaan Ketonen pohti yliopisto-opintojen aatteellista tarkoitusta. Hän koki, ettei tarkoitus voinut olla virkapätevyyksien ja tutkimustulosten tuottamassa hyödyssä vaan siinä, että yliopistojen ja korkeakoulujen tärkein päämäärä oli kasvattaa opiskelijansa itsenäisyyteen ja kypsyyteen elämää varten, ja opetus ja tutkintovaatimukset tuli järjestää sen mukaisesti. Tämän päämäärän saavuttaminen oli hänen mukaansa myös vaativan tieteellisen tutkimuksen edellytys ja yliopisto oli sen velkaa sitä ylläpitävälle yhteiskunnalle.¹¹³

Ketosella oli vahva näkemys siitä, että yliopistojen vahvuus oli opetuksen ja tutkimuksen yhteys ja että sekä opetukseen että ohjaukseen tuli panostaa aiempaa enemmän. Opetus ja tutkimus eivät voineet kukoistaa ilman toinen toistaan. Yliopiston täytyi voida vastata ajan haasteeseen ja olla edelläkävijä. Tutkimus meni koko ajan eteenpäin, ja tutkijoiden, erityisesti professorien tuli olla ajan tasalla uudesta tutkimuksesta voidakseen saada jotain aikaan. Ketonen oli huolissaan siitä, että opetuksen merkitystä ja arvoa vähäteltiin yliopistoissa ja korkeakouluissa. Virantäytöissäkin opetustaitoa väheksyttiin, vaikka se oli yksi virallisista huomioitavista kriteereistä. Opiskelijoita ei ohjattu riittävästi.¹¹⁴ Ohjauksen tarpeesta ja opettajien väliportaan perustamisesta laajemmin eri aloille Ketonen oli kirjoittanut jo korkeakoulukomitean aikana.

Ketosen mielestä oli myös todella tärkeää saada parhaat mahdolliset opettajat yliopistoihin sekä saada mahdollisuuksia kutsua ulkomaisia eturivin tutkijoita opettamaan yhdeksi, kahdeksi lukukaudeksi, niin että nämä voisivat avata opiskelijoille uusia näköaloja.¹¹⁵ Ketoselle oli tärkeää, että suomalainen

¹¹¹ Ketonen 1964, 67.

¹¹² Higher Education Report of the Committee appointed by the Prime Minister under the Chairmanship of Lord Robbins 1961–1963. Her Majesty's Stationery Office, London 1963, 48–74. Robbinsin komitean mietinnössä esitettiin muun muassa, paljonko kokopäiväopiskelijoille tarvittaisiin opiskelupaikkoja vuoteen 1980 saakka.

¹¹³ Ketonen 1964, 132–133.

¹¹⁴ Ketonen 1964, 64, 143–144, 148, 241–242.

¹¹⁵ Ketonen 1964, 216.

opetus ja tutkimus oli perillä myös ulkomaisesta tutkimuksesta, jotta Suomessa pysyttäisiin kansainvälisellä tasolla. Ketonen otti myös tutkintojärjestelmän uudistamiseen mallia ulkomailta ja esitti, että tutkintojärjestelmä tai jokin sen osa voitaisiin muuttaa anglosaksiseen suuntaan, eli periaatteessa kiinteään opintoaikaan. Hän uskoi, että muutos voisi lyhentää opintoaikaa ja lisätä näin yliopistojen ja korkeakoulujen kapasiteettia.¹¹⁶

Ketosta on erityisesti hänen toimintansa myöhempien vaikutuksien perusteella pidetty etupäässä teknokraattina ja taloudellisen edun ajattelijana.¹¹⁷ *Valkolakista väitöskirjaan* -teoksen perusteella voi kuitenkin todeta, että Ketosen ajattelun taustalla oli hyvinkin vahva snellmanilaista vaikutusta oleva sivistysyliopiston idea. Tämä välittyy muun muassa Ketosen ajatuksista yliopistosta kasvattajana elämää varten, opetuksen ja tutkimuksen yhteydestä sekä yliopiston ja yhteiskunnan yhteydestä. Snellmanilaisuutta osoittaa myös vahvasti se, kuinka Ketonen on aloittanut teoksensa määrittelemällä yliopiston tehtävää kansakunnan kasvattajana Snellmanin käsityksin¹¹⁸.

3.4 Visioita ylimmän hallinnon järjestämisestä

Ketonen jatkoi teoksessaan hänen aiemmissa kirjoituksissaan jo vuosikymmenen ajan esiintyneen aiheen eli yliopistojen ja korkeakoulujen ylimmän hallinnon järjestämisen pohdintaa. Korkeakoululaitoksen laajentuminen näytti johtavan vahvemman yhteisen yliopistojen ja korkeakoulujen ylimmän hallinnon tarpeeseen. Ketonen pohti edelleen, kuten itsekin totesi, vanhaa kysymystä kaikkien yliopistojen ja korkeakoulujen omien kanslerien tai yhteisen kanslerin mahdollisuudesta. Omia kanslereita hän piti ongelmallisena, sillä hän uskoi, että näistä tulisi vain edunvalvojia. Yliopistojen ja korkeakoulujen yläpuolelle tarvittaisiin tällöin asiantuntijaelin, joka voisi ratkaista toiminnan koordinoivia koskevat kysymykset. Kaikille yhteisen kanslerin viran perustamisen vahvana esteenä taas oli, että toisaalta Helsingin yliopisto olisi tuskin valmis alistumaan yhteisesti valitun kanslerin hallintoon ja toisaalta myös

¹¹⁶ Ketonen 1964, 166.

¹¹⁷ Esim. Autio 1993, 207; Klinge, Matti: *Politiikka ja korkeakoulupolitiikka*. Teoksessa Klinge, Matti – Knapas, Rainer – Leikola, Anto – Strömberg, John: *Helsingin yliopisto 1917–1990*. Otava, Helsinki 1990, 248, 253.

¹¹⁸ Ketonen 1964, 13–31.

uudemmat korkeakoulut suhtautuivat ajatukseen epäluuloisesti. Yhtenä vaihtoehtona oli myös perustaa muille yliopistoille ja korkeakouluille yhteinen kanslerin virka niin, että Helsingin yliopisto säilyttäisi omansa. Uudesta kanslerista tulisi tällöin todennäköisesti ajan myötä korkeakouluasiain yleisviranomainen, joka jättäisi vanhan kanslerin varjoonsa. Uuden kanslerin virastossa voitaisiin tehdä kaikkea ylintä opetusta koskevaa suunnittelua ja tutkimusta.¹¹⁹

Vielä vuotta aiemmin opetushallintokomitean korkeakoulujaostossa Ketonen oli ollut lukkiutunut ajatukseen kanslerilaitoksesta. Nyt hän etsi Englannin ja Ruotsin yliopistojen hallinnon järjestelyistä vaihtoehtoja kanslerilaitoksen uudistamiselle. Hän viehättyi erityisesti Englannin määrärahakomiteaan (University Grants Committee). Se oli pysyvä ja itsenäinen komitea, jolla oli suuret valtuudet. Komitean tehtäviin kuului arvioida yliopistojen ylläpitoon ja kehittämiseen vaadittava valtion avustuksen määrä sekä jakaa tämä parlamentin myöntämä määräraha yliopistojen kesken. Määrärahakomitean puheenjohtaja oli vähän kuin yliopistojen yhteinen kansleri yliopistojen kehittämiseen liittyvissä asioissa. Ketonen ei kuitenkaan uskonut, että vastaava komitea voisi saada Suomessa yhtä suurta valtaa. Hän koki, että valtioneuvostossa ja korkeakouluissa oli molemminpuolista epäluuloa ja luottamuksen puutetta. Ruotsissa taas useilla yliopistoilla ja korkeakouluilla oli jo pitkään ollut yhteinen kansleri, ja siellä oli tehty ehdotus, että kaikilla tulisi olemaan kanslerin johtama yhteinen ylin hallinto. Ehdotuksen mukaisessa kanslerinvirastossa olisi kolme toimistoa ja viisi eri alojen ylimmän opetuksen kehittämisen suunnittelukomiteaa sekä kuudentena toimikunta, joka tekisi ehdotuksia yliopistoille tarvittavista määrärahoista. Myös Ruotsin suunnitelmissa oli otettu osittain mallia Englannin määrärahakomiteasta.¹²⁰

Englannin ja Ruotsin hallinnon järjestelyjä mallina käyttäen Ketonen esitti yhden mahdollisuuden yliopistojen ja korkeakoulujen ylimmän hallinnon järjestämiselle Suomessa. Hän katsoi, että valtioneuvostoon olisi perustettava uusi riittävän korkea virka, jonka haltijalla tulisi olla monipuolinen korkeakouluasioiden tuntemus. Viranhaltijan tehtävänä olisi valmistella kaikki

¹¹⁹ Ketonen 1964, 256–264.

¹²⁰ Ketonen 1964, 266–269.

yliopistojen ja korkeakoulujen asiat valtioneuvoston käsittelyä varten. Viranhaltijan toimistossa voisi olla pienehkö neuvottelukunta, joka toimisi apuna määrärahakysymyksissä ja jonka puheenjohtaja viranhaltija olisi. Ketonen ajatteli, että tällaisen viran perustaminen ei välttämättä olisi yhtään helpompaa kuin yhteisen kanslerin aikaansaaminen mutta järjestelmä mahdollistaisi yliopistoille ja korkeakouluille enemmän itsenäisyyttä eikä vaatisi niiden oman hallinnon muuttamista. Järjestelmä myös asettaisi kaikki samaan asemaan käsiteltäessä yliopistojen ja korkeakoulujen kehittämistä ja ylläpitämistä valtion varoin.¹²¹ Vaikka Ketonen ei edelleenkään malttanut olla käsittelemättä kansleri-instituutiota, hän oli saanut merkittäviä uusia ajatuksia ylimmän hallinnon järjestämisen mahdollisuuksista.

3.5 Teos keskustelun herättäjänä

Teos herätti ilmestyttyään julkista keskustelua sekä sisällöstä että laajemmin yliopisto- ja korkeakoulukysymyksistä, mikä oli ollutkin Ketosen tavoitteena ja motiivina. Teosta arvostettiin julkisena puheenvuorona ja ajatusten herättäjänä. Katsottiin, että liian harva yliopisto-opettaja oli korkeakoulukysymyksistä kiinnostunut ja osallistui julkiseen korkeakoulupoliittiseen keskusteluun. Ketonen nähtiin rohkeana ja virkistävänä poikkeuksena.¹²²

Toisaalta kritiikkiä herättivät Ketosen ajatukset kesälukukaudesta ja yliopistojen muuttamisesta anglosaksisempaan suuntaan sekä ylipäänsä se, että Ketonen kirjoitti julkisesti yliopistojen sisäisistä asioista. Osa yliopistoväestä katsoi edelleen, että keskustelu yliopistojen ja korkeakoulujen kehittämisestä tuli pitää omassa piirissä. Ylioppilaslehden mukaan Ketosta kutsuttiin yliopistopiireissä teoksen ilmestymisen jälkeen Petoseksi. Ketosella itsellään oli joulukuussa 1964 Ylioppilaslehdelle haastattelua antaessaan sellainen käsitys, että vain harva Helsingin yliopiston professori oli ylipäänsä tutustunut hänen kirjaansa. Hän ei ollut siitä monenkaan kollegansa kanssa keskustellut.¹²³

¹²¹ Ketonen 1964, 269–270.

¹²² Leikola, Anto: *Konsistorin kapinallinen. Prof. Ketosen korkeakoulupoliittinen puheenvuoro*. Uusi Suomi 12.9.1964; Sumu, Ilkka: *Pätevä tiedemies ja korkeakoulupoliitikka*. Suomen sosialidemokraatti 20.9.1964.

¹²³ *Akateemiset asenteet muutettava anglosaksiseen suuntaan*. Ylioppilaslehti 18.12.1964; Takala, Martti: *Korkeakoululaitoksen suunnittelusta*. Keskisuomalainen 18.9.1964.

Siinä kun Ketonen oli vielä korkeakoulukomitean aikana ollut paljolti Helsingin yliopiston vanhojen näkemysten kannalla, hän alkoi teoksessaan ottaa jonkin verran välimatkaa yliopistoon ja arvostella sen toimintaa ja itseriittoisuutta. Samalla hän oli kuitenkin edelleen vahvasti yliopiston autonomian puolustaja. Ketonen oli jo kerran kokenut tulleen syrjäytetyksi Helsingin yliopiston johdon suunnalta korkeakoululaitoksen suunnittelukomiteaa nimitettäessä, mikä varmasti lisäsi hänen uskallustaan olla julkisesti kriittinen yliopistoa kohtaan.

4 Presidentin työryhmän puheenjohtajana

Ketonen oli jäänyt ulos korkeakoululaitoksen suunnittelukomiteasta kesällä 1963 ja oli *Valkolakista väitöskirjaan* -teosta kirjoittaessaan keväällä 1964 ajatellut, että teos tulisi aiheuttamaan siinä määrin pahennusta, ettei häntä kutsuttaisi enää mihinkään komiteoihin tai toimikuntiin.¹²⁴ Toisin kuitenkin kävi. Noin puolen vuoden päästä kirjan julkaisusta Ketonen oli presidentin kutsumana työryhmän puheenjohtajana laatimassa toimenpiteitä korkeakoulutuksen kehittämiseksi.

4.1 Presidentin työryhmän muodostamisen tausta

Kesken professori Paavo Suomalaisen johtaman korkeakoululaitoksen suunnittelukomitean työn korkeakoulupiirit herätti uusi keskustelunavaus ehkä hieman yllättävältä taholta. Nimittäessään 11.12.1964 Sam Vannin Suomen Akatemian jäseneksi presidentti Urho Kekkonen kirjautti valtioneuvoston pöytäkirjaan lausuman, jossa hän totesi, että Akatemia ei ole täyttänyt sille asetettuja odotuksia eikä siitä ole tullut tieteellisen ja taiteellisen elämän johtavaa instituuttia, minkä vuoksi laki Suomen Akatemiasta olisi kumottava ja käytettävä vapautuvat varat tarkoituksenmukaisemmin tieteen ja taiteen hyväksi.¹²⁵ Akatemia-lausuma koettiin joissain piireissä yllättävänä, mitä se ei pohjimmiltaan ollut. Kekkonen oli alun alkaenkin suhtautunut Akatemiaan kriittisesti ja toisaalta hän oli jo aiemmin nostanut esiin tieteen merkitystä esimerkiksi uudenvuodenpuheessaan 1960. Kekkosen Akatemia-vastaisuuteen vaikuttivat myös henkilökohtaiset suhteet ja näkemykset esimerkiksi Paavo Ravilasta, jonka siirtymisen Akatemian esimiehen tehtävistä Helsingin yliopiston kansleriksi syksyllä 1963 Kekkonen oli katsonut olevan selvä merkki Akatemian epäonnistumisesta.¹²⁶

Lausuma sai aikaan monenlaisia tunteita ja kuohuntaa lehdistössä. Osassa lehdistä, erityisesti vasemmiston piirissä, oltiin vahvastikin Kekkosen kannalla. Akatemian jäsenet sen sijaan pahastuivat Kekkosen sanoista.

¹²⁴ *Akateemiset asenteet muutettava anglosaksiseen suuntaan*. Ylioppilaslehti 18.12.1964.

¹²⁵ Suomi, Juhani: *Presidentti. Urho Kekkonen 1962–1968*. Otava, Helsinki 1994, 194; Tiitta, Allan: *Suomen Akatemian historia I, 1948–1969. Huippuyksilöitä ja toimikuntia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2004, 591–592.

¹²⁶ Suomi, 194–195; Immonen, Kari: *Suomen Akatemia suomalaisessa tiedepolitiikassa 1970-luvulla*. Otava, Helsinki 1995, 26–27.

Akateemikko Rolf Nevanlinna kirjoitti Helsingin Sanomiin loukkaantuneen kirjoituksen, johon Kekkonen vastasi Nevanlinnalle henkilökohtaisella kirjeellä. Kekkonen kirjoitti, että hän antaa arvostusta jäsenten työlle ja on kohdistanut arvostelunsa instituutioon, ei sen jäseniin. Hän katsoi, että Akatemiaa koskevan keskustelun yhteydessä voitaisiin saada aikaan tieteellisen tutkimustyön uudelleenorganisoinnin suunnitelma, joka takaisi paremmat lähtökohdat ja olosuhteet tutkimustyölle.¹²⁷ Nevanlinna näki tilanteessa mahdollisuuden edistää omia ajatuksiaan tutkimuksen ja korkeimman opetuksen kehittämiseksi ja pyysi päästä tapaamaan Kekkosta esittääkseen uudistusideoitaan.¹²⁸ Kekkonen ja Nevanlinna tapasivat Tamminiemessä 30.12.1964, jolloin Nevanlinna esitteli ajatustaan suoraan presidentin alla toimivasta korkeakoulu- ja tiedeasioita käsittelevästä elimestä ja ehdotti siihen myös sopivaksi katsomiaan henkilöitä. Itse hän kieltäytyi mahdollisen toimikunnan jäsenyydestä.¹²⁹

Nevanlinnan ja Kekkosen välit eivät olleet läheiset. Heidän poliittiset näkemyksensä olivat olleet vuosikymmenien ajan hyvin erilaiset. Nevanlinnalla oli ollut läheiset suhteet Saksaan, ja toisen maailmansodan jälkeen Kekkonen oli halunnut Nevanlinnan pois rehtorin virasta. Kekkonen oli myös avoimesti vastustanut Nevanlinnan nimittämistä Akatemiaan. Vaikka heidän suhteensa oli sittemmin neutralisoitunut, he eivät olleet läheisesti tekemisissä.¹³⁰ Nevanlinna meni kuitenkin tapaamiseen sillä asenteella, että hän keskittyisi mahdollisuuksiin eikä valittamaan Kekkosen puheista tai puolustelemaan Suomen Akatemiaa.¹³¹ Kekkonen taas kaipasi konkreettisia toimia esille nostamansa asian eteenpäin viemiseksi. Näin Nevanlinna ja Kekkonen löysivät ehkä yllättäenkin yhteisen sävelen, ja Kekkonen otti Nevanlinnan ehdotukset tarkasti huomioon. Taustalla Kekkoseen vaikutti myös vahvasti hänen läheinen ystävänsä Kustaa Vilkuna, joka puolestaan tunsikin hyvin Nevanlinnan. Nevanlinna oli lisäksi kuulunut samoihin piireihin Linkomiehen kanssa, johon Kekkonen oli oppinut luottamaan tiede- ja korkeakoulukysymyksissä 1950–60-luvun vaihteessa. Vilkuna, itsekkin Kekkosen

¹²⁷ Kekkonen, Urho: *Kirjeitä myllystäni 1, 1956–1967*. Otava, Helsinki 1976, 224–225; Tiitta, 597.

¹²⁸ Nevanlinnan kirje Urho Kekkoselle 21.12.1964. 21/104 Suomen Akatemia, korkeakoulu-uudistus, Urho Kekkosen arkisto (UKA), Tasavallan Presidentin Arkistosäätiö (TPA).

¹²⁹ Suomi, 198; Nevanlinna, Rolf: *Muisteltua*. Otava, Helsinki 1976, 223–224; Tiitta, 598–599.

¹³⁰ Lehto, Olli: *Korkeat maailmat. Rolf Nevanlinnan elämä*. Otava, Helsinki 2001, 239–240.

¹³¹ Nevanlinna, 209; Tiitta, 598.

nimittämä akatemian jäsen, oli toiminut taustalla jo Akatemia-lausuman luonnoksen kirjoittajana¹³².

Kekkonen suhtautui aluksi hieman epäilevästi Nevanlinnan ehdotukseen, mutta häntä alkoi pian miellyttää ajatus alaisuudessaan toimivan neuvoa-antavan tiedemiesneuvoston perustamisesta.¹³³ Hän koki, että häneltä odotettiin aktiivisia toimia Akatemia-lausumansa pohjalta.¹³⁴ Näin ollen Kekkonen kutsui neuvottelutilaisuuteen Tamminiemeen 29.1.1965 akatemian jäsenet Martti Haavion, Erkki Laurilan, Rolf Nevanlinnan ja Kustaa Vilkun, professorit Oiva Ketosen, Ernst Palménin, L. A. Puntilan ja Lauri Postin, dosentti Pekka Tarjanteen, maisteri Jaakko Nummisen sekä opetusministeri Jussi Saukkosen ja pääministeri Johannes Virolaisen. Virolainen ja Nevanlinna olivat ulkomailla, mutta muut kutsutut kokoontuivat Kekkonen johdolla keskustelemaan parempien edellytysten luomisesta tieteen ja taiteen aloille.¹³⁵

Alustuksessaan Kekkonen sanoi haluavansa pitää henkilökohtaisesti huolta siitä, että tieteen ja korkeakoulujen asemaa parannetaan, koska Suomea uhkaa muuten jääminen jälkeen maailman kehityksestä. Hän oli halunnut lausumallaan Suomen Akatemiasta saada aikaan maanjäristyksen, joka saisi asiat liikkeelle. Hän kertoi edelleen Ruotsin toimista tutkimuksen pitämiseksi yleismaailmallisen kehityksen tasalla ja viittasi Nevanlinnan ehdotukseen pienen elimen perustamisesta harkitsemaan pitemmälle ajalle vaikuttavia tieteen kehittämisen suunnitelmia.¹³⁶ Läsnäolijat, opetusministeri Saukkonen mukaan lukien, pitivät ehdotusta neuvoa-antavan elimen perustamisesta hyvänä ja tarpeellisena. Ketonen esitti, että tarvittaisiin pitkäaikainen, 10–15 vuoden kehittämisohjelma, joka saisi lain muodon ja takaisi tutkimuksen ja ylimmän

¹³² PM UK:n pyynnöstä saunailtaan 5.12.1964. Kotelo 16 Tiedepolitiikka, Kustaa Vilkun arkisto (KVA), Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkisto (SKS/KIA); Tiitta, 594; Herlin, Ilkka: *Kivijalasta harjahirteen. Kustaa Vilkun yhteiskunnallinen ajattelu ja toiminta*. Otava, Helsinki 1993, 377. Lausumaa kirjoittaessaan Vilkunalla oli käytössään Nevanlinnan Kekkonen pyynnöstä lokakuussa kirjoittama muistio Suomen yliopisto- ja tiede-elämän tilasta ja tarpeista.

¹³³ Suomi, 198.

¹³⁴ *Urho Kekkonen päiväkirjat 2, 1963–68*. Otava, Helsinki 2002. Toim. Suomi, Juhani. (UK pvk 2), 5.1.1965, 171.

¹³⁵ Ketonen 1986, 93–94.

¹³⁶ Kekkonen muistiinpanoja 29.1.1965. 21/104 Suomen Akatemia, korkeakoulu-uudistus, UKA, TPA; Oiva Ketosen muistiinpanot neuvottelusta Tamminiemessä 29.1.1965. D:4 Tieteen työryhmään liittyvää (1965–1965), Toiminta-asiakirjat, OK I, KA.

opetuksen voimavarojen lisääntymisen. Keskustelussa resurssien lisääminen nähtiin todella tarpeellisena, mutta valtion varoja sitova lainsäädäntö herätti epäilyjä, alkuun erityisesti Kekkossa. Ketonen sai kuitenkin perusteltua esityksenä niin, että lopulta Kekkonen katsoi, että suunnitelma olisi hyvä tehdä.¹³⁷ Näin pohja presidentin työryhmälle oli luotu.

4.2 Työryhmän totutuista komiteoista poikkeava kokoonpano

Nevanlinna oli tapaamisessaan Kekkosen kanssa esittänyt mielestään sopivia henkilöitä neuvoa-antavaan toimikuntaan. Hän lähestyi vielä kirjeitse sekä Kekkosta että Vilkunaa tammikuun lopulla tarkentaen listaansa niistä harvoista, todella pätevistä, avarakatseisista sekä toiminta- ja arvostelukykyisistä tiedemiehistä, joista toimikunta tulisi koota.¹³⁸ Toimikunnan puheenjohtajaksi Nevanlinna ehdotti Vilkunaa¹³⁹, mutta Kekkonen ja Vilkuna eivät pitäneet sitä hyvänä ajatuksena vaan päätyivät Ketoseen, jota Nevanlinna oli esittänyt toimikunnan jäseneksi¹⁴⁰.

Kekkonen ei tuntenut henkilökohtaisesti Ketosta. Ketosen mukaan he olivat tavanneet aiemmin jossain Linkomiehen komiteaan liittyvässä tilaisuudessa mutta keskustelivat ensimmäistä kertaa Tamminiemen illallistilaisuudessa 29.1.1965.¹⁴¹ Ketonen oli edellisvuonna lähettänyt Kekkoselle korkeakoulupolitiikkaa käsittelevän teoksensa *Valkolakista väitöskirjaan*, johon Kekkonen oli ilmoittanut suurella mielenkiinnolla tutustuvansa.¹⁴² On siis erittäin mahdollista, että Kekkonen oli tutustunut Ketosen ajatuksiin ja näkemyksiin korkeakoulupoliittisista kysymyksistä jo aiemmin. Vilkuna puolestaan tunsi Ketosen hyvin jo Etelä-Pohjalaisen Osakunnan ajoilta ja oli suurella todennäköisyydellä kertonut Kekkoselle tämän maineesta yliopisto-

¹³⁷ Kekkosen muistiinpanoja 29.1.1965. 21/104 Suomen Akatemia, korkeakoulu-uudistus, UKA, TPA; Oiva Ketosen muistiinpanot neuvottelusta Tamminiemessä 29.1.1965. D:4 Tieteen työryhmään liittyvää (1965–1965), Toiminta-asiakirjat, OK I, KA; Saukkonen, Jussi: *Vastuun sukupolvi*. Kirjayhtymä, Helsinki 1973, 360; Oiva Ketosen haastattelu 1.12.1984, kuunneltu versio digitoitu 27.9.2010. ESR-ha, TPA.

¹³⁸ Nevanlinnan kirje Kekkoselle 23.1.1965. 21/104 Suomen Akatemia, korkeakoulu-uudistus, UKA, TPA; Nevanlinnan kirje Vilkunalle 24.1.1965, Kustaa Vilkunan kirjekoelma 1229, Mf 2011:24, KVA, SKS/KIA.

¹³⁹ Sama.

¹⁴⁰ Ketonen 1986, 96.

¹⁴¹ Oiva Ketosen haastattelu 1.12.1984, kuunneltu versio digitoitu 27.9.2010. ESR-ha, TPA.

¹⁴² Kekkosen kirje Ketoselle 1.9.1964. B:1 Kirjeenvaihtoa (1946–1990), Kirjeenvaihto, OK I, KA.

yhteisössä.¹⁴³ Kekkonen suhtautui kriittisesti professorieliittiin¹⁴⁴, joten hänen kannaltaan Ketosen huono maine yliopistoyhteisössä ei välttämättä ollut lainkaan huono asia.

Ketonen oli valmistautunut Tamminiemen neuvottelutilaisuuteen kirjoittamalla Helsingin sanomiin artikkelin *Tämän päivän korkeakouluongelma*. Artikkelissaan hän oli painottanut, että korkeakouluja oli kehitettävä pitkällä tähtäimellä ja huomattavalla taloudellisella panostuksella.¹⁴⁵ Ennen Tamminiemen tilaisuutta Ketonen oli vielä hionut artikkelin ajatuksia niin, että hänellä oli esittää selkeästi oma näkemys pitkän aikavälin suunnitelmasta rahoituksen lisäämiseksi.¹⁴⁶ Tämä teki vaikutuksen Kekkoseen.

Kekkonen kutsui Ketosen ja Vilkun luokseen 4.2.1965 ja ilmoitti asettavansa toimikunnan laatimaan suunnitelmaa kulttuurityön kasvuohjelmaksi.¹⁴⁷ Ketosesta tuli toimikunnan puheenjohtaja ja muiksi jäseniksi nimitettiin Nevanlinnan ehdotuksen mukaisesti Erik Allardt, Esko Nikkilä, Ernst Palmén, Pekka Tarjanne ja Kustaa Vilkuna.¹⁴⁸ Vilkuna oli ennen akatemian jäsenyyttä ollut suomalais-ugrilaisen kansatieteen professori ja toiminut 1950-luvulla historiallis-kielitieteellisen osaston dekaanina sekä lyhyen aikaa opetusministerinä. Palmén oli eläintieteen professori ja toiminut vuodesta 1960 lähtien matemaattis-luonnontieteellisen osaston dekaanina. Allardt oli sosiologian ja Nikkilä sisätautiopin professori. Tarjanne oli tuolloin vielä teoreettisen fysiikan dosentti mutta tuli myöhemmin samana vuonna nimitetyksi professoriksi Oulun yliopistoon ja muutamaa vuotta myöhemmin Helsingin yliopistoon. Teknillisestä korkeakoulusta valmistunutta Tarjannetta lukuun ottamatta kaikki olivat Helsingin yliopiston kasvatteja. Tarjannekin oli tosin

¹⁴³ Jaakko Nummisen haastattelu 17.4.1984, kuunneltu versio digitoitu 23.9.2010. ESR-ha, TPA.

¹⁴⁴ Jalava, 63. Kekkonen ei liiemmin välittänyt Helsingin yliopiston perinteisestä akateemisesta eliitistä, sillä se oli muun muassa 1950-luvulla vastustanut korkeakoulutuksen alueellista laajentumista, mikä oli erittäin keskeinen osa Kekkosen sisäpolitiikkaa.

¹⁴⁵ Ketonen, Oiva: *Tämän päivän korkeakouluongelma*. Helsingin Sanomat 24.1.1965.

¹⁴⁶ Oiva Ketosen muistiinpanot neuvottelusta Tamminiemessä 29.1.1965. D:4 Tieteen työryhmään liittyvää (1965–1965), Toiminta-asiakirjat, OK I, KA.

¹⁴⁷ UK pvk 2, 4.2.1965, 176.

¹⁴⁸ Tiede ja ylin opetus tulevien vuosien Suomessa. Tasavallan presidentin helmikuun 4. päivänä 1965 asettaman työryhmän lausunto. Helsinki 1965 (Työryhmän lausunto 1965), 5; Nevanlinnan kirje Kekkoselle 23.1.1965. 21/104 Suomen Akademia, korkeakoulu-uudistus, UKA, TPA. Myös Puntilan nimi oli ollut esillä, mutta Nevanlinna oli todennut tämän olevan jo kiinni monissa suurissa tehtävissä ja ehdottanut tilalle Allardtia.

dosenttina ja virkaatekevänä professorina Helsingin yliopistossa. Allardt, Nikkilä ja Tarjanne edustivat nuorempaa tiedemiespolvea Vilkun ollessa ryhmän seniori. Vilkunalla ja Palménilla oli siis jo kokemusta korkeakoulujen hallinnosta ja politiikasta. Muut sen sijaan eivät vielä työryhmän aikoihin olleet toimineet yliopistollisissa johtotehtävissä tai olleet puoluepoliittisesti aktiivisia.¹⁴⁹

Sihteeriksi määrättiin maisteri Jaakko Numminen, joka toimi valtakunnansuunnittelutoimiston kulttuuripolitiikan tutkijana ja oli Suomalaisen johtaman korkeakoululaitoksen suunnittelukomitean jäsen. Numminen oli myös toiminut Kekkosen vaalitoimistossa vuoden 1962 vaaleissa, ja hänellä oli läheiset yhteydet Suomen ylioppilaskuntien liittoon. Numminen oli hyvin kiinnostunut korkeakoulupoliittisista ja yleisemmin kulttuuripoliittisista kysymyksistä ja oli edellisenä vuonna julkaissut kirjan Suomen kulttuurihallinnon kehittämisestä. Kirjassaan Numminen oli Ketosen tapaan korostanut suunnittelun tarvetta ja tärkeyttä sekä kannattanut Ketosen *Valkolakista väitöskirjaan* -teoksessa esittämää ajatusta erityisen tutkimuskeskuksen perustamisesta korkeakoululaitoksen suunnittelun avuksi.¹⁵⁰ Numminen on itse kuvaillut ajan olleen hänelle tärkeää oppimisen aikaa niin presidentin työryhmässä kuin korkeakoululaitoksen suunnittelukomiteassa.¹⁵¹

Ryhmä koostui siis pääasiassa professoreista. Jäsenet eivät kuitenkaan edustaneet yliopistojen valtaapitävää eliittiä. Presidentti Kekkonen ohitti näin kaikki hierarkiat valitessaan ryhmään lähinnä riviprofessoreita ja vieläpä nuoria, vaikkakin lupaavia tieteentekijöitä. Henkilöt olivat toki Nevanlinnan ehdottamia, mutta tällainen kokoonpano sopi hyvin Kekkosen professorielitismin vastaiseen ajatteluun.

4.3 Työryhmän ripeä työskentely

Työryhmän ensimmäisessä kokouksessa hyväksyttiin Ketosen, ilmeisesti yhdessä Vilkun kanssa, laatima asettamiskirje, joka toimitettiin Kekkoselle.

¹⁴⁹ Myöhemmin he kyllä hoitivat tällaisiakin tehtäviä. Esimerkiksi Allardtista tuli valtiotieteellisen tiedekunnan dekaani ja Åbo Akademin kansleri ja Tarjanteesta Liberaalisen Kansanpuolueen puheenjohtaja ja liikenneministeri. Palmén puolestaan eteni aina Helsingin yliopiston rehtoriksi ja kansleriksi saakka.

¹⁵⁰ Numminen, Jaakko: *Suomen kulttuurihallinnon kehittäminen*. Aalto, Helsinki 1964, 119, 199.

¹⁵¹ Jaakko Nummisen haastattelu 17.4.1984, kuunneltu versio digitoitu 23.9.2010. ESR-ha, TPA. Sittenmin Numminen teki pitkän uran opetusministeriössä.

Kekkonen hyväksytti sen edelleen opetusministeri Saikkosella ennen allekirjoittamistaan.¹⁵² Toimikuntaa päätettiin nimittää työryhmäksi erotuksena komiteoista, joilla ajateltiin olevan huono maine hitaasti toimivina ja vähän aikaansaavina eliminä.¹⁵³ Asettamiskirjeessä työryhmän tehtäväksi määriteltiin ehdotuksen laatiminen toimenpiteistä, jotka toteuttamalla voitaisiin pitää Suomen tieteellinen tutkimus sekä yliopistoissa ja korkeakouluissa annettava opetus kansainvälisen kehityksen tasalla. Työryhmän tuli vielä saman kevään aikana antaa presidentille selvitys esittämästään yleisestä linjasta sekä lausunto tulevan vuoden valtion menoarviota varten.¹⁵⁴

Ketonen oli kirjoittanut Kekkosen tapaamista 4.2.1965 varten lyhyen muistion tutkimuksen ja ylimmän opetuksen laajenemisesta. Kekkonen ei ollut esittänyt siihen huomautuksia. Muistio otettiin työryhmän ensimmäisessä kokouksessa työryhmän työskentelyn pohjaksi. Ryhmä työskenteli tiiviisti kahdeksan viikon ajan pitäen 20 kokousta, joista viisi kesti koko päivän. Työryhmä kuuli myös muutamia asiantuntijoita kuten taloudellista kasvua ja lahjakkuusreservejä tutkinutta Olavi Niitamoaa.¹⁵⁵

Työryhmän jäsen Erik Allardt on kuvannut, että työryhmä oli vahvasti puheenjohtajavetoinen. Ketonen oli puheenjohtajana hallitseva muttei itsevaltainen. Ryhmä oli koottu itsenäisistä ihmisistä, joilla ei ollut tarvetta korostaa omaa erinomaisuuttaan tai vaikutusvaltaansa, joten työskentely oli sujuvaa. Ketonen kirjoitti tekstiluonnokset, joita työryhmässä käsiteltiin ja tarvittaessa korjailtiin.¹⁵⁶ Työryhmän sihteerinä toiminut Jaakko Numminen on puolestaan todennut, että olisi ollut vaikea löytää yhtä tarmokasta henkilöä kuin Ketonen toteuttamaan tällaista projektia. Juuri Ketosen toimesta työryhmässä kehitettiin Nummisen mielestä nerokas ajatus korkeakoululaitoksen mitoittamisesta oppilasmäärien ja -paikkojen perusteella. Muut olivat työryhmässä lähinnä myötäilijöitä.¹⁵⁷ Ketonen itse on kertonut olleensa aktiivinen

¹⁵² Ketonen 1986, 97–98; Suomi, 200–201.

¹⁵³ Ketonen 1986, 97–98.

¹⁵⁴ Työryhmän lausunto 1965, 5–6.

¹⁵⁵ Tieteen työryhmä pöytäkirjat. D:4 Tieteen työryhmään liittyvää (1965–1965), Toiminta-asiakirjat, OK I, KA.

¹⁵⁶ Allardt, Erik: *Suunnistuksia ja kulttuurisokkeja*. Otava, Helsinki 1995, 146–147.

¹⁵⁷ Jaakko Nummisen haastattelu 17.4.1984, kuunneltu versio digitoitu 23.9.2010. ESR-ha, TPA.

puheenjohtajan roolissaan ja käyttäneensä paljon aikaa työryhmän lausunnon valmisteluun. Hän on nähnyt, että ripeän työskentelyn mahdollisti se, että työryhmän jäsenet eivät olleet paikalla edustamassa ja ajamassa omien taustaryhmiensä asioita vaan edistämässä yhteistä tavoitetta, jolloin työryhmän keskustelu oli suoraa ja pysyi asiassa.¹⁵⁸

Vilkuna piti Kekkosen tietoisena työryhmän työn edistymisestä, ja työryhmä vieraili Tamminiemessä 23.3.1965 selostamassa työn siihenastisia tuloksia.¹⁵⁹ Presidentti ei puuttunut työryhmän työskentelyyn, mitä nyt lausuntoluonnoksen luettuaan esitti toivomuksen, että kampus-kysymystä käsiteltäisiin laajemmin ja pyrittäisiin arvioimaan mahdollisimman tarkasti, mitä tulisi ottaa huomioon heti seuraavan vuoden budjettia laadittaessa¹⁶⁰.

Jo Tamminiemen neuvottelutilaisuudessa oli päätetty, että työryhmän perustamista ei heti julkistettaisi, jotta työryhmä saisi toimia rauhassa.¹⁶¹ Mikään varjeltu salaisuus se ei kuitenkaan ollut. Olihan Tamminiemen tapaamisessa ollut useita henkilöitä, joista ei tullut työryhmän jäseniä, ja valtioneuvostoa oli työryhmästä tiedotettu¹⁶². Työryhmän olemassaolo tuli lehdistön tietoon maaliskuun alkupuolella synnyttäen suuren kohun. Työryhmää kutsuttiin salaseuraksi, ja ihmeteltiin sen lainmukaisuutta ja tarkoitusta, sillä samaan aikaan oli toiminnassa myös professori Suomalaisen johtama korkeakoululaitoksen suunnittelukomitea, jonka ajateltiin tekevän vastaavaa suunnittelutyötä. Lehdistössä pohdittiin myös sitä, mistä tällaisen salaseuran kulut maksettaisiin. Työryhmä aiheutti kritiikkiä myös yliopistojen ja korkeakoulujen piirissä. Erityisesti tieteellisissä toimikunnissa katsottiin, että ne oli sivuutettu ja niiden työtä tutkimuksen edistämiseksi ei arvostettu.¹⁶³ Helsingin yliopiston kansleri Ravila ilmaisi suoraan Ketoselle, että tämän olisi pitänyt tajuta

¹⁵⁸ Ketonen 1986, 122–123.

¹⁵⁹ Tieteen työryhmä pöytäkirja 11/1965 (17.3.1965). D:4 Tieteen työryhmään liittyvää (1965–1965), Toiminta-asiakirjat, OK I, KA.

¹⁶⁰ Tieteen työryhmä pöytäkirja 16/1965 (2.4.1965). Tiede ja ylin opetus tulevien vuosien Suomessa (Presidentin työryhmä), Kansliapäällikkö Jaakko Nummisen arkisto (JN), Opetusministeriön arkisto (OPM).

¹⁶¹ Suomi, 200.

¹⁶² Saukkonen, 361.

¹⁶³ Suomi, 200; Eskola 2002a, 251–252; Paavolainen, Jaakko: *Linkomiehen komiteasta uuteen Akatemiaan. Valtion tieteellisten toimikuntien 60-luku*. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1975, 67–68; Kivinen, Osmo – Rinne, Risto – Ketonen, Kimmo: *Yliopiston huomen. Korkeakoulupolitiikan historiallinen suunta Suomessa*. Hanki ja Jää, Helsinki 1993, 51.

kieltäytyä puheenjohtajan tehtävästä.¹⁶⁴ Suurin kritiikki kohdistui kuitenkin presidentti Kekkoseen, hänen toimintaansa ja hänen valtaoikeuksiensa ylittämiseen. Työryhmän asettaminen nähtiin puuttumisena asioihin, jotka eivät presidentille kuuluneet.¹⁶⁵ Siinä kun lehdistö oli ylistänyt Kekkosen Akatemia-lausuntoa, se nyt kritisoi Kekkosen toimintaa.

4.4 Työryhmän lausuntona konkreettinen ehdotus toimenpiteistä ja rahoituksesta

Kohusta huolimatta tai sen siivittämänä työryhmä sai työnsä nopeasti valmiiksi, ja työn tulos *Tiede ja ylin opetus tulevien vuosien Suomessa* luovutettiin presidentille 14.4.1965¹⁶⁶. Työryhmän työ perustui vahvasti Ketosen ajatuksiin, joita hän oli kehittänyt aiemmin Robbinsin komitean mietintöön perehtyessään ja *Valkolakista väitöskirjaan* -teosta kirjoittaessaan. Ketonen kirjoitti pohjan työryhmän lausunnolle, ja lausunto olikin pääosin Ketosen käsialaa.¹⁶⁷ Työryhmän lausunto ei ollut periaateohjelma, eikä sen ollut tarkoituskaan olla. Työryhmän tehtävänä oli ollut tehdä konkreettinen ehdotus toimenpiteistä ja rahoituksesta. Ketonen oli todennut Nevanlinnalle työryhmän työskentelystä kirjoittaessaan, ettei työryhmä aikonut pahemmin puhua periaatteista, sillä niitä oli komiteoiden mietinnöissä ihan riittävästi. Lausunnon oli tarkoitus olla yleislinjan esitys ja tähdätä huomattaviin voimavarojen lisäyksiin.¹⁶⁸

Lausunnon alussa tuotiin esiin Robbinsin komitean suunnitelmia Isossa-Britanniassa ja vastaavia Ruotsin suunnitelmia yliopistojen ja korkeakoulujen työn rahoituksesta sekä verrattiin Suomen, Ruotsin ja Ison-Britannian yliopistojen ja korkeakoulujen työskentelyolosuhteita. Vertailun perusteella todettiin, että työskentelyn edellytykset olivat Suomessa vertailumaita epäedullisemmat.¹⁶⁹ Tarvittiin siis merkittäviä toimenpiteitä suomalaisen tutkimuksen ja opetuksen pitämiseksi kansainvälisellä tasolla. Muutoinkin lausunnossa käytettiin esimerkkeinä ja vertailukohteina Ruotsia ja Isoa-Britanniaa.

¹⁶⁴ Ketonen 1986, 103.

¹⁶⁵ Suomi, 200; Eskola 2002a, 251–252.

¹⁶⁶ Suomi, 201; Ketonen 1986, 110.

¹⁶⁷ Suomi, 201; Allardt 1995, 146–147.

¹⁶⁸ Ketosen kirje Nevanlinnalle 22.3.1965. Kotimainen kirjeenvaihto A–K 1925–1980. Rolf Nevanlinnan arkisto. Helsingin yliopiston keskusarkisto.

¹⁶⁹ Työryhmän lausunto 1965, 11–14.

Ketonen oli *Valkolakista väitöskirjaan* -teoksessaan nostanut esiin, etteivät yliopistot ja korkeakoulut olleet koskaan määritelleet, millaisin resurssein ne voisivat toimia täysipainoisesti.¹⁷⁰ Ketonen määritteli nyt työryhmänsä kanssa konkreettiset vähimmäistarpeet ja -tavoitteet. Lausunto perustui vahvasti laskennalliseen opiskelijapaikka-ajatukseen, jonka pohjalta laskettiin suhdeluvut opettaja- ja tilatarvetta varten. Ennusteiden mukaan opiskelijoiden kokonaismäärä vuonna 1980 olisi 75 000–80 000. Laskelmien lähtökohdaksi otettiin arvioluku 75 000. Samaan aikaan tosin todettiin, että todelliset opiskelijamäärät olivat usein eri maissa osoittautuneet ennusteita suuremmiksi. Edelleen arvioitiin opetuksen ja tilojen käyttöä ajatellen, että täyspäiväopiskelijoiden määrä tulisi olemaan noin 60 000. Kustannukset tuli laskea tämän luvun mukaan.¹⁷¹

Laskelmia esitellessään työryhmä totesi, että opiskelijoiden jakauman oli vuonna 1980 oltava aivan toinen kuin se oli vuonna 1965. Luonnontieteellisen, lääketieteellisen ja tekniikan alan opiskelijoiden määrää oli huomattavasti lisättävä. Vaikka eri alojen työvoimatarvetta oli vaikea arvioida pitkälle tulevaisuuteen, akateemisten alojen työvoimatarpeen tutkimus oli saatava perusteellisemmaksi ja oli mietittävä tarpeita kokonaisuutena. Työryhmässä katsottiin, että elinkeinoelämän ja automaation kehittyminen toisivat sekä uusia tehtäviä että varallisuutta, jolla koulutuskustannuksia olisi mahdollista rahoittaa.¹⁷²

Työryhmä asetti tavoitteita täyspäiväopiskelijoiden ja päätoimisten opettajien lukumääräsuhteille eri aloilla. Vähimmäistavoitteet lukumääräsuhteille olivat humanistisilla aloilla 10:1, luonnontieteissä 8:1, tekniikassa 8:1 ja lääketieteessä 7:1. Laskelmia tehtiin vain opettajien määrästä, mutta työryhmä muistutti, että yliopistoissa ja korkeakouluissa tarvittiin myös tuki- ja hallintotehtäviin riittävästi henkilökuntaa. Tämäkin oli alasta riippuvaista. Työryhmä totesi, että opettajien määrä suhteessa opiskelijoiden määrään ei ollut kunnossa, vaan vajausta oli noin 1000 opettajaa. Vajaus ja tulevien vuosien kasvu tarkoittivat, että seuraavien 15 vuoden aikana olisi perustettava noin 5000 uutta opettajanvirkaa ja -tointa ja tarvittaisiin mahdollisesti myös uusia opettaja-

¹⁷⁰ Ketonen 1964, 67.

¹⁷¹ Työryhmän lausunto 1965, 15–16.

¹⁷² Työryhmän lausunto 1965, 16–18.

kategorioita. Tohtoreita täytyisi valmistua huomattavasti enemmän, kolminkertainen määrä, jotta tohtoreita riittäisi yliopistojen ja korkeakoulujen opettajatarpeisiin sekä yhteiskunnan muihin tehtäviin. Tämä ei olisi mahdollista ilman ohjauksen parantamista ja tutkintojärjestelmän ja -vaatimusten uudistamista.¹⁷³

Tilantarpeen osalta työryhmä katsoi, että opiskelijapaikkoja tarvittaisiin huomattavasti lisää. Vajausta oli jo nykyisellään, ja opiskelijamäärät tulisivat kasvamaan. Suomessa ei ollut tehty tarkkoja selvityksiä tilantarpeesta arvioinnin perustaksi, mutta Ruotsissa käytettyjä arvioita oli mahdollista käyttää pohjana. Työryhmän laskelmien mukaan seuraavien viidentoista vuoden aikana oli saatava yhteensä 40 000 uutta opiskelijapaikkaa eli vuosittain keskimäärin 2700 uutta opiskelijapaikkaa, jotka jakaantuisivat luonnontieteisiin 900, tekniikkaan 600, lääketieteeseen 250–300 ja muille aloille noin 1000 paikkaan. Työryhmä ei ottanut kantaa, mihin yliopistoihin tai korkeakouluihin opiskelijapaikat olisi sijoitettava tai tarvittaisiinko uusia yliopistoja tai korkeakouluja, sillä työryhmä katsoi, että tämä oli korkeakoululaitoksen suunnittelukomitean käsiteltävä tehtävä. Työryhmä halusi kuitenkin painottaa, että opiskelijapaikkoja ja tutkimusmahdollisuuksia oli tarpeen kiireellisesti lisätä erityisesti tekniikassa, luonnontieteissä ja lääketieteessä.¹⁷⁴

Edelleen työryhmä teki laskelmat suunnitelmakaudella tarvittavien uusien rakennuksien kokonaisneliö- ja kuutiomääristä, jotka olivat noin miljoona m² eli noin neljämiljoonaa m³. Mahdolliset suuremmat tutkimuslaitokset eivät sisältyneet arvioon. Työryhmä totesi, että rakennusohjelma oli suuri mutta verrattuna sodan jälkeen rakennettuihin ja peruskorjattuihin koulurakennuksiin huomattavasti pienempi. Työryhmä laski pääomamenot ja edelleen tarvittavat ylläpitokustannukset. Työryhmän näkemyksen mukaan myös suurin osa opiskelijan kustannuksista oli maksettava julkisista varoista, jotta opiskelijan taloudellinen asema ei olisi este opinnoille ja kaikki henkiset voimavarat saataisiin käyttöön. Työryhmä esitti myös, että yhteiskunnan olisi tuettava väitöskirjan tekijöitä huomattavin apurahoin.¹⁷⁵

¹⁷³ Työryhmän lausunto 1965, 20–23.

¹⁷⁴ Työryhmän lausunto 1965, 24–28.

¹⁷⁵ Työryhmän lausunto 1965, 30–36, 48–49.

Työryhmä painotti lausunnossaan lisäksi jatkokoulutuksen järjestämisen tärkeyttä, opiskelija-asuntojen rakentamista kampusten lähelle sekä opettajien vierailumahdollisuuksien lisäämistä niin Suomen sisällä kuin Suomesta ulkomaille ja ulkomailta Suomeen. Tutkimusmäärärahat oli myös lähitulevaisuudessa nelinkertaistettava ja pidettävä jatkossa kehityksen vaatimalla tasolla.¹⁷⁶

Työryhmä katsoi myös tarpeelliseksi ottaa kantaa yliopistojen ja korkeakoulujen keskusorganisaation tarpeellisuuteen. Myös tämä kannanotto oli vahvasti Ketosen aiempien näkemysten mukainen. Työryhmä katsoi, että opetusministeriötä olisi uudistettava mutta uudistus ei riittäisi vastaamaan tarpeita, vaan pidemmällä aikavälillä tarvittaisiin joko korkeakouluasiain ministeriö tai yhteinen kanslerinvirasto. Uuden ministeriön perustaminen vaatisi paljon aikaa ja selvityksiä. Yhteistä kanslerinvirastoa puolestaan tiedettiin vastustettavan laajalti. Työryhmä esittikin ensivaiheen ratkaisuksi Ketosen jo kirjassaan hahmottelemaa määrärahatoimikuntaa. Määrärahatoimikunta kokoaisi yhteen yliopistojen ja korkeakoulujen määrärahaesitykset ja tekisi ehdotuksen valtion tulo- ja menoarviota varten. Määrärahatoimikunnassa olisi päätoiminen puheenjohtaja sekä yhdeksän muuta jäsentä. Valtioneuvosto esittäisi ja presidentti asettaisi toimikunnan määrääjäksi. Toimikunnan puheenjohtaja ja jäsenet eivät saisi asemansa perusteella olla yliopistojen tai korkeakoulujen edustajia, kuten rehtoreita, kanslereita tai hallinnollisessa tehtävässä toimivia virkamiehiä. Lisäksi työryhmä esitti, että jokaisella yliopistolla ja korkeakoululla tulisi olla oma suunnitteluelimensä.¹⁷⁷

Lausuntonsa lopussa työryhmä totesi, että kehittämisohjelma voitaisiin toteuttaa parhaiten säätämällä laki ylimmän opetuksen ja tutkijankasvatuksen kehittämisestä. Laissa määritettäisiin muun muassa opiskelijapaikkojen lisäys, siitä laskettavissa oleva opettajien lisäys sekä muun henkilökunnan, tilojen, varusteiden ja vuotuisten määrärahojen lisäys. Lailla perustettaisiin myös määrärahatoimikunta. Työryhmä esitti lisäksi tehtävänantonsa mukaisesti, kuinka

¹⁷⁶ Työryhmän lausunto 1965, 32, 39–40, 46.

¹⁷⁷ Työryhmän lausunto 1965, 52–54.

paljon varoja vuoden 1966 menoarvioon tarvittaisiin, jotta kehitysohjelman ensimmäisen vuoden tavoitteet voitaisiin toteuttaa.¹⁷⁸

Korkeakoulutukseen ja tukimukseen panostamisen tarvetta ei perusteltu lausunnossa sivistyksellä tai kulttuurin edistämisellä, vaan lausunto oli perusteiltaan paljolti teknokraattinen, taloudellisilla hyödyillä perusteltu. Työryhmä painotti lausunnossaan, että tutkimuksen ja opetuksen kehittäminen oli välttämätön investointi kansakunnan tulevaisuudelle. Myös valtion talousneuvosto oli edellisvuoden lopussa korostanut mietinnössään koulutuksen merkitystä taloudelliselle kasvulle ja esittänyt teknilliseen ja luonnontieteelliseen tutkimukseen sekä perustutkimukseen lisää varoja.¹⁷⁹ Jälkeenpäin onkin tulkittu, että perusteluissa oli myös taktista tarkoituksenmukaisuutta. Taloudellisella kasvulla perustelemalla saattoi saada kannatusta oikeistolta, elinkeinoelämältä ja valtiovarainministeriöltä. Työryhmän lausunto toi joka tapauksessa uuden näkökulman korkeakoululaitoksen kehittämiseen. Korkeakoulupolitiikasta tuli selkeämmin osa yleistä yhteiskuntapolitiikkaa.¹⁸⁰

Lausunnon luovutustilaisuus radioitiin, ja presidentti Kekkonen piti aiheesta vielä saman päivän iltana radio- ja televisiopuheen. Vilkuna valmisti ja Ketonen stilisoi puheen työryhmän työtä ja työryhmän esittämiä ehdotuksia koskevan osan.¹⁸¹ Puheen lopussa, itse kirjoittamassaan osassa, Kekkonen totesi olevansa tyytyväinen työryhmän luomaan kehitysohjelmaan ja katsoi, että se oli minimiohjelma, josta ei ollut varaa tinkiä ja joka piti toteuttaa viivyttämättä. Hän katsoi oman osuutensa päättyvän ohjelman julkisaattamiseen mutta totesi samalla, että hän piti tarpeellisena, että vielä samana vuonna säädettäisiin laki ylimmän opetuksen ja tutkijakasvatuksen kehittämisestä vuosina 1966–1980.¹⁸² Kekkonen otti näin arvovallallaan kantaa työryhmän työhön painottaessaan sen esitysten toteuttamisen tärkeyttä ja antaessaan selkeän viestin hallitukselle ja eduskunnalle, että hän odotti näiden välittömästi edistävän kehittämisohjelman toimeenpanoa.

¹⁷⁸ Työryhmän lausunto 1965, 61–62.

¹⁷⁹ Työryhmän lausunto 1965, 56–57.

¹⁸⁰ Kettunen – Jalava – Simola – Varjo, 36–37.

¹⁸¹ Suomi, 201, 603; Ketonen 1986, 111.

¹⁸² Kekkonen, Urho: *Puheita ja kirjoituksia II. Puheita presidenttikaudelta 1956–1967*. Weilin+Göös, Helsinki 1967, 379–386.

5 Korkeakoululaitoksen kehittämislain valmistelijana

Presidentin työryhmä oli antanut lausuntonsa ylimmän opetuksen ja tutkijankasvatuksen kehittämisestä, ja presidentti Kekkonen oli puheessaan ilmaissut kantanaan, että kehittämisohjelman toteuttamisen turvaamiseksi tulisi säätää laki vielä saman vuoden aikana. Näin ollen sekä eduskunnassa että laajemmin yhteiskunnassa jäätiin odottamaan hallituksen toimia asian edistämiseksi.¹⁸³

5.1 Lain eteneminen ehdotuksesta valtioneuvoston esitykseksi

Ketonen oli huolissaan, että opetusministeriö ei ota lain edistämistä asiakseen, koska presidentin työryhmä oli ollut epävirallinen eikä sillä ollut selkeää yhteyttä opetusministeriöön. Näin ollen hän laati huhtikuun lopulla 1965 työryhmän lausunnon pohjalta alustavan ehdotuksen laiksi ylimmän opetuksen ja tutkijankasvatuksen kehittämisestä vuosina 1966–1980. Ehdotuksessaan Ketonen asetti tavoitteet opiskelijapaikkojen lisäykselle ja edelleen huonepinta-alojen, henkilökunnan ja määrärahojen lisäykselle. Lakiluonnoksen perusteluissa hän esitti säädettäväksi asetuksella määrärahotoimikunnan, joka pitäisi huolta lain toimeenpanon vaatimasta suunnittelusta ja käytännön tehtävistä. Presidentti asettaisi toimikunnan valtioneuvoston esityksestä. Ketonen on itse todennut, että luonnoksessa oli puutteita ja se saattoi olla vähän kömpelökin, mutta luonnos sisälsi pääasiat, jotka tulivat lopulta kehittämislakiin ja -asetukseen. Oikeuskansleri Jaakko Enäjärvi luki luonnoksen läpi, minkä jälkeen Ketonen toimitti kaksi kappaletta luonnosta perusteluineen Viikunalle. Viikuna toimitti luonnokset edelleen presidentti Kekkoselle ja pääministeri Virolaiselle.¹⁸⁴

Pääministeri Virolainen otti asian hoitaakseen ja vei sitä eteenpäin presidentti Kekkonen tukemana. Työryhmän piirissä oli esitetty, että valmistelu tulisi antaa valtioneuvoston kanslialle, koska opetusministeriö oli liian kiireinen, korkeakouluja oli myös muiden ministeriöiden alaisena ja asian uskottiin etenevän parhaiten pääministerin johdolla. Hallituksessa päätettiin kuitenkin

¹⁸³ Virolainen, Johannes: *Pääministerinä Suomessa. Poliittisia ratkaisuja vaalikaudella 1962–66*. Kirjayhtymä, Helsinki 1969, 341.

¹⁸⁴ Ketonen 1986, 124–126.

antaa valmistelu opetusministeriön tehtäväksi.¹⁸⁵ Asia otettiin käsittelyyn valtion tiedeneuvostossa, jonka puheenjohtajana Virolainen toimi. Tiedeneuvostoon asetettiin 11.6.1965 jaosto, jonka puheenjohtajana toimi opetusministeri Jussi Saukkonen ja jäseninä olivat Oiva Ketonen, Helsingin yliopiston vararehtori Heikki Waris, kauppaja teollisuusministeriön kansliapäällikkö ja entinen Teknillisen korkeakoulun rehtori Jaakko Rahola, valtiovarainministeriön budjettipäällikkö Heikki Tuominen sekä opetusministeriön toimistopäällikkö Matti L. Aho, joka toimi myös jaoston sihteerinä. Tämäkään ryhmä ei ollut täysin virallinen, sillä asetuksessa tiedeneuvostosta ei mainittu tällä tavoin koottua työvaliokuntaa tai jaostoa. Jaoston nimeämisen myötä opetusministeriö oli nyt joka tapauksessa tiiviisti mukana kehittämislain valmistelussa.¹⁸⁶

Jaoston tehtäväksi tuli valmistella presidentin työryhmän lausunnon pohjalta syntynyttä lakiehdotusta sekä ehdotuksia laeiksi uusien korkeakoulujen perustamisesta.¹⁸⁷ Korkeakoululaitoksen suunnittelukomitea oli käsitellyt uusien korkeakoulujen perustamista. Se esitti mietinnössään teknillisen korkeakoulun perustamista Tampereelle ja Lappeenrantaan, Itä-Suomen yliopiston perustamista Lappeenrantaan sekä lääketieteellisen tiedekunnan perustamista erillisenä korkeakouluna Kuopioon tai vaihtoehtoisesti joko Lappeenrantaan perustettavan yliopiston tai Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun yhteyteen. Komitean jäsen Jaakko Numminen katsoi eriävässä mielipiteessään, että Itä-Suomen yliopisto mukaan lukien lääketieteellinen tiedekunta tulisi sijoittaa linjalle Joensuu–Kuopio.¹⁸⁸ Numminen oli eriävää mielipidettä antaessaan tietoinen hallituksen laajoista hajasijoitushaluista, ja hallitus päätyikin esittämään Itä-Suomen yliopiston jakamista Kuopion ja Joensuun korkeakouluiksi.¹⁸⁹

Tiedeneuvoston jaostossa oltiin alusta lähtien erimielisiä siitä, tulisiko korkeakoulujen kehittämisen ohjelma esittää eduskunnalle lakiesityksenä vai tiedonantona. Alustavasti päätettiin alkaa valmistella tiedonantoa, johon liittyisi

¹⁸⁵ Virolainen, 341–342; Katajisto, Kati: *Verraton Virolainen. Johannes Virolainen 1914–2000*. Otava, Helsinki 2017, 334–335.

¹⁸⁶ Ketonen 1986, 126; Eskola 2002a, 253; Autio 1990c, 248.

¹⁸⁷ Ketonen 1986, 126.

¹⁸⁸ Korkeakoululaitoksen suunnittelukomitean mietintö II. Komiteanmietintö 1965: B43. Helsinki 1965, 6, 32, 52.

¹⁸⁹ Autio 1990c, 259–260; Ketonen 1986, 127.

lakiesityksiä.¹⁹⁰ Opetusministeriö lähetti kehittämislakiluonnoksen lausunto-
kierrokselle 19.8.1965. Luonnos oli sama, jonka Ketonen oli valmistellut
huhtikuussa, sillä jaosto ei ollut kesän aikana käsitellyt lainkaan lain
yksityiskohtia.¹⁹¹ Lakiluonnos sai pääasiallisesti myönteisen vastaanoton
erityisesti yliopistojen ja korkeakoulujen taholta. Helsingin yliopiston lausunnossa
katsottiin, että laki merkitsisi toteutuessaan käännekohtaa Helsingin yliopiston ja
koko korkeakoululaitoksen kehittämisessä.¹⁹² Oikeusministeriö puolestaan
katsoi, että kyseessä oli periaateohjelma, joka tulisi antaa tiedonantona
eduskunnalle. Valtiovarainministeriössä lakiesitykseen suhtauduttiin kriittisesti, ja
sitä pidettiin haitallisena ennakkotapauksena.¹⁹³

Kehittämislain sekä uusia korkeakouluja koskevien lakien valmistelusta
käytiin lyhyt neuvottelu Tamminiemessä 30.9.1965. Paikalla olivat presidentti
Kekkonen, pääministeri Virolainen, ulkoministeri Ahti Karjalainen, Kustaa
Vilkuna, Jaakko Numminen sekä Ketonen. Muodollisen keskustelun aikana
Ketonen selosti kehittämislakiesityksen käsittelyä tiedeneuvoston jaostossa. Hän
uskoi, että saatujen myönteisten lausuntojen jälkeen jaosto ja tiedeneuvosto eivät
voisi olla esittämättä lain hyväksymistä. Pääministeri nosti esiin, ettei tärkeitä
lakiesityksiä voisi antaa enää 15.11.1965 jälkeen lähestyvien eduskuntavaalien
takia. Presidentti totesi, että kaikki vaikutti olevan kunnossa ja asiaa oli
voimaperäisesti edistettävä. Pääministeri nosti toisena asiana esiin Itä-Suomen
yliopistokysymyksen. Ketonen katsoi, että valmistelut olivat olleet heikkoja ja että
teknillisellä korkeakoululla olisi Kuopiossa suurempi merkitys kuin
Lappeenrannassa, johon sitä oli kaavailtu. Hän myös korosti, että korkeakoulujen
piirissä aiheutti kaikkein eniten epäilyjä ratkaisu, jossa yliopisto jaettaisiin eri
kaupunkeihin. Keskustelussa kuitenkin katsottiin, että Lappeenrantaan tulisi
perustaa teknillinen korkeakoulu, Kuopioon lääketieteellinen korkeakoulu ja
Joensuuhun monialaisempi yliopisto. Presidentti oli tämän jaon kannalla.

¹⁹⁰ Ketonen, Oiva: *Yliopistopolitiikkaa tutkimassa*. WSOY, Helsinki 1967, 203.

¹⁹¹ Ketonen 1986, 128.

¹⁹² Kertomus Helsingin yliopiston toiminnasta lukuvuonna 1965–1966. Helsinki 1966, 171.

¹⁹³ Autio 1990c, 248.

Kolmantena asiana keskusteltiin Oulun yliopiston paikkakysymyksestä, mutta siitä ei päästy ratkaisuun.¹⁹⁴

Tamminiemen neuvottelun jälkeen Ketosesta tuntui edelleen, ettei asia edennyt riittävän nopeasti. Hän kirjoitti 12.10.1965 huolestuneen kirjeen Viikunalle, joka välitti sen edelleen presidentti Kekkoselle, kuten Ketonen oli tarkoittanutkin.¹⁹⁵ Kekkonen kirjoitti puolestaan 13.10.1965 pääministeri Virolaiselle kirjeen, jossa hän ihmetteli, miksi tärkeä lakiesitys ei ollut edennyt tiedeneuvostossa, ja totesi, että suuri asia alkaa nääntyä makuuhaavoihin.¹⁹⁶ Kirje todennäköisesti vauhditti osaltaan asian edistymistä ja muistutti siitä, että Kekkonen piti tärkeänä lain säätämistä, kuten hän oli jo radiopuheessaan työryhmän työn julkistuksen yhteydessä todennut.

Jaostossa ei oltu edelleenkään yksimielisiä siitä, pitäisikö eduskunnalle tehdä lakiesitys vai antaa ainoastaan tiedonanto korkeakoulujen kehittämisen ohjelmasta. Ketonen, Aho, Saukkonen ja Rahola olivat lain kannalla, Tuominen ja Waris taas kannattivat vain periaateohjelmaa ja tiedonantoa eduskunnalle. Lopulta päätös tiedonannon ja lakiesitysten välillä tuli puheenjohtajan välityksellä valtioneuvostolta, joka ei halunnut antaa tiedonantoa vaan lakiesitykset kehittämislaista ja uusista korkeakouluista. Ketonen on tulkinnut, että hallitus oli säikähtänyt, että pelkän tiedonannon käsittely voisi johtaa epäluottamuslauseeseen, ja päätyi sen vuoksi lakiesityksiin.¹⁹⁷ Kekkonen myllykirjeellä Virolaiselle oli varmasti myös oma vaikutuksensa hallituksen kannan muodostumiseen.

Jaoston käsittelyn jälkeen lakiesitystä käsiteltiin vielä varsinaisessa tiedeneuvostossa 9.11.1965. Valtiovarainministeri Esa Kaitila olisi halunnut ottaa käsittelyn pohjaksi laatimansa ehdotuksen viisivuotisesta määrärahalaista, mutta puheenjohtaja Virolainen ilmoitti, ettei uusia ehdotuksia enää ehdittäisi valmistella vaan olisi tehtävä päätös, annetaanko kehittämislakia vai ei.

¹⁹⁴ Oiva Ketosen muistiinpanot neuvottelusta Tamminiemessä 30.9.1965 klo 10.00–10.40. D:4 Tieteen työryhmään liittyvää (1965–1965), Toiminta-asiakirjat, OK I, KA.

¹⁹⁵ Ketonen 1986, 131.

¹⁹⁶ Kekkonen 1976, 233–234.

¹⁹⁷ Ketonen 1967, 203–205; Ketonen 1986, 132–133; Oiva Ketosen kirje hallitusneuvos Heikki Tuomiselle valtiovarainministeriöön 5.11.1965. B:2 Kirjeenvaihtoa (1947–1994), Kirjeenvaihto, OK I, KA.

Virolainen, Saukkonen, Rahola ja Helsingin yliopiston kansleri Paavo Ravila äänestivät lain puolesta. Enemmistö, kaikki professoreita, äänestivät lakia vastaan. Ketosen oli vaikea ymmärtää professoreiden vastustusta. Hän on pohtinut myöhemmin *Arvovallan politiikkaa* -teoksessaan, että se oli ehkä loukatun ihmisen tunnereaktio tai sitten professorit eivät uskaltaneet katsoa niin pitkälle tulevaan.¹⁹⁸ Pääministeri Virolainen taas on katsonut syyksi sen, että professorit kokivat poliitikkojen sotkeutuvan asioihin, joita nämä eivät ymmärtäneet.¹⁹⁹ Seikko Eskola on puolestaan tulkinnut, että ainakin osasyynä oli varmasti se, että niukkuuteen tottuneiden professoreiden oli vaikea uskoa todeksi suunnitelmia, jotka merkitsivät yliopistoille niin valtavaa resurssien lisäystä.²⁰⁰

Lain nimi muutettiin aivan viime metreillä valtioneuvoston käsittelyyn siirryttäessä laista ylimmän opetuksen ja tutkijankasvatuksen kehittämisestä laiksi korkeakoululaitoksen kehittämiseksi. Ketonen on pitänyt nimen muuttamista valitettavana, sillä alkuperäinen nimi olisi muistuttanut tutkijankasvatuksen tärkeydestä.²⁰¹ Lakia toteutettaessa tutkijankasvatus unohtui.

Tiedeneuvosto oli vain neuvoa-antava elin, joten sen näkemys ei vaikuttanut lakiesityksen etenemiseen valtioneuvoston käsittelyyn. Esitystä käsiteltiin valtioneuvoston iltakoulussa 10.11.1965. Valtiovarainministeri Kaitila vastusti edelleen lakiesitystä ja piti sitä onnettomana, koska se sitoisi valtion taloutta pitkäksi aikaa. Toisaalta Kaitila ei myöskään uskonut lain pysyvyyteen tai ylipäänsä onnistumiseen vaan kannatti lyhytaikaista rahoituslakia. Valtioneuvoston käsittelyssä nostettiin esiin myös epäilyjä siitä, pitäisikö näin yksityiskohtaisia määräyksiä esittää laissa. Epäilyksistä huolimatta valtioneuvostossa katsottiin, että presidentti Kekkonen aloitteesta lähtien kansa oli odottanut lakiesitystä ja esitys tuli antaa.²⁰²

¹⁹⁸ Ketonen 1986, 134.

¹⁹⁹ Virolainen, 342.

²⁰⁰ Eskola 2002a, 254.

²⁰¹ Ketonen 1986, 134.

²⁰² Virolainen, 343–344.

5.2 Lakiesityksen käsittely eduskunnassa

Hallitus antoi eduskunnalle pinon korkeakoulupoliittisia lakiesityksiä 12.11.1965. Päällimmäisenä oli korkeakoululaitoksen kehittämistä vuosina 1967–1981 koskeva lakiesitys ja sen lisäksi esitykset laeiksi Kuopion korkeakoulun, Joensuun korkeakoulun, Tampereen teknillisen korkeakoulun ja Lappeenrannan teknillisen korkeakoulun perustamiseksi sekä Oulun yliopistosta annetun lain muuttamisesta. Kehittämislaki oli näin ajateltu perustaksi muille ja käsiteltäväksi ensin. Käytännössä lait uusista korkeakouluista kuitenkin hyväksyttiin ensin osin kehittämislain monimutkaisuuden takia, osin Keskustapuolueen²⁰³ halusta saada puolueelle tärkeät aluepoliittiset korkeakoululait ratkaistuiksi ennen eduskuntavaaleja. Valtioneuvosto antoi eduskunnalle samana päivänä myös kaksi kehitysaluepoliittista lakiesitystä. Näin valtioneuvosto sitoi korkeakoulupolitiikkaa aluepolitiikkaan liittämällä korkeakoululaitoksen kehittämislain ja uusien korkeakoulujen perustamisen yhteen sekä liittämällä nämä yhteen myös aluelakiesitysten kanssa.²⁰⁴

Lopullinen eduskuntaan viety kehittämislakiesitys noudatti pitkälti presidentin työryhmän esitystä mutta osin muutettuna ja täydennettynä. Selkein ero oli, että esityksessä ei mainittu lainkaan määrärahoitoimikuntaa. Esityksessä määriteltiin, että vuoden 1981 päättyessä opiskelijapaikkoja tuli olla humanistisilla sekä oikeus- ja yhteiskuntatieteellisillä aloilla vähintään 25 000, luonnontieteissä sekä maatalous- ja metsätieteissä vähintään 17 000, teknisissä tieteissä vähintään 12 000 ja lääketieteissä vähintään 6 000. Opiskelijapaikalla tarkoitettiin presidentin työryhmän lausunnossa esitetyn mukaisesti laskennallista yksikköä siitä, kuinka paljon yhtä täyspäiväopiskelijaa kohti tarvitaan opettajavoimia, opetus-, tutkimus- ja hallintotiloja, varusteita ja muita osatekijöitä.²⁰⁵

Pääministeri Virolainen esitteli eduskunnan lähetekeskustelussa 18.11.1965 kehittämislain ja piti laajan puheen sen tarpeellisuudesta.²⁰⁶ Ketonen

²⁰³ Maalaisliitto muutti nimensä Keskustapuolueeksi 17.10.1965.

²⁰⁴ Haavio, Matti: *Korkeakoululaitoksen kehittämistä koskeva lainsäädäntö: tavoitteena koordinoitu laajentaminen*. Korkeakoulu- ja tiedeosaston julkaisusarja No 51. Opetusministeriö, Helsinki 1983, 10, 23, 27; Eskola 2002a, 253–254; Kivinen – Rinne – Ketonen, 68.

²⁰⁵ Haavio 1983, 24–25; Valtiopäivät 1965. Asiakirjat Kolmas osa I. Helsinki 1966, Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi korkeakoululaitoksen kehittämisestä vuosina 1967–1981 HE N:o141.

²⁰⁶ Autio 1990c, 249; Valtiopäivät 1965. Pöytäkirjat II. Helsinki 1966, 1489–1492, pääministeri Virolainen (Kesk.).

kirjoitti pohjan Virolaisen puheelle. Siinä nostettiin esiin myös kauppakorkeakoulun perustaminen Vaasaan. Maininta hallituksen antamasta luvasta kauppakorkeakoulun perustamiseksi oli ollut tarkoitus liittää valmisteilla olleeseen tiedonantoon, ja Ketonen piti huolen, että maininta tuli pääministerin lähetekeskustelussa pitämään puheeseen.²⁰⁷ Ketonen toimi Vaasan kesäyliopiston rehtorina, joten kysymys Vaasan korkeakoulusta oli sitä kautta hänelle läheinen. Virolaisen lisäksi opetusministeri Saukkonen painotti puheenvuorossaan kehittämislain säätämisen tärkeyttä ja nosti esiin laajasti viimeaikaisia kulttuuripoliittisia toimenpiteitä, jotka muodostivat merkittävän kokonaisuuden. Esitetty laki loi tavoitteet korkeakoulupolitiikalle ja resurssit olemassa olevien ja perustettavien korkeakoulujen ja yliopistojen kehittämiseksi.²⁰⁸

Lähetekeskustelussa kommentoitiin lähinnä uusien korkeakoulujen perustamista, ja kehittämislakiesityksen käsittely keskittyi valiokuntavaiheeseen. Sivistysvaliokunnassa ja sen pyytämänä valtiovarainvaliokunnassa ja perustuslakivaliokunnassa käsiteltiin sekä hallituksen esitystä että Mikko Juvan, Armi Hosian, Aaro Stykin ja Irma Karvikon tekemää lakialoitetta. Aloitteessa esitettiin, että korkeakoulumenoja olisi vuosina 1967–1971 lisättävä vuosittain noin 12 prosenttia ja sen jälkeen valtioneuvoston olisi tehtävä yksityiskohtainen ohjelma vuosiksi 1972–1981. Valtiovarainvaliokunnan käsittelyssä enemmistö katsoi, että kumpaakaan lakiesitystä ei voitaisi hyväksyä vaan eduskunta voisi antaa lausuman, joka ohjeistaisi hallitusta budjettiesitysten tekemisessä. Laki olisi valiokunnan mielestä rajoittanut eduskunnan budjettivaltaa. Perustuslakivaliokunta ei nähnyt estettä lain käsittelemiselle tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä.²⁰⁹

Käytyjen keskustelujen perusteella näytti siltä, että laki ei tulisi hyväksytyksi hallituksen esittämässä muodossa. Pääministeri Virolainen kutsui pienen joukon pohtimaan, mitä muutoksia lakiin olisi tehtävä. Tähän joukkoon kuuluivat toimistopäällikkö Matti L. Aho ja Oiva Ketonen, jotka kirjoittivat lain

²⁰⁷ Katajamäki, Hannu: *Oman alueensa yliopisto. Vaasan yliopiston kolme vuosikymmentä*. Vaasan yliopisto, Vaasa 1998, 25–27. Valtioneuvosto päätti virallisesti 27.1.1966 hyväksyä Vaasan kauppakorkeakoulun valtionavustusta saavaksi korkeakouluksi.

²⁰⁸ Saukkonen, 362–363.

²⁰⁹ Haavio 1983, 28–33; Eskola 2002a, 254.

uuteen muotoon. Laista poistettiin yksityiskohtaiset määräykset kerrosaloista sekä virkojen, toimien ja opetuksen määristä, joista tuli säätää asetuksella.²¹⁰ Opiskelijapaikkajakoa muutettiin niin, että 8 000 paikkaa jätettiin jaettavaksi myöhemmin ilmenevien tarpeiden, esimerkiksi opettajankoulutuksen uudistuksen tarpeiden mukaan. Lääketieteen paikkamäärä jätettiin ennalleen, humanististen ja oikeus- ja yhteiskuntatieteellisten alojen paikkamäärää vähennettiin 20 000 opiskelijapaikkaan, luonnontieteiden sekä maatalous- ja metsätieteiden 15 000 paikkaan ja teknisten tieteiden 11 000 paikkaan. Suurin pudotus tehtiin humanistisille ja oikeus- ja yhteiskuntatieteellisille aloille, mutta samalla oli tiedossa, että suuri osa opettajankoulutuksen uudistuksen vaatimista opiskelijapaikoista tulisi sijoittumaan juuri näille aloille. Lakiin lisättiin myös täsmällinen rahoitussuunnitelma ensimmäisille vuosille. Saatuaan valtiovarainvaliokunnan ja perustuslakivaliokunnan lausunnot ja tehtyään lakiin edellä mainitut muutokset sivistysvaliokunta puolsi lain hyväksymistä.²¹¹

Lähetekeskustelussa ei ollut pahemmin keskusteltu, mutta laista päätettäessä esitettiin useita puheenvuoroja. Kilpailevan aloitteen tehnyt professori Juva arvioi, että yliopistoissa ja korkeakouluissa oltiin tyytyväisiä sivistysvaliokunnan esittämään lakiin ja pitkä 15 vuoden ohjelma oli yliopistojen kannalta hyvä asia. Opetusministeri Saukkonen totesi, ettei hallitus ollut rojhennut esittää yksityiskohtaisten säännösten siirtämistä asetukseen, ja katsoi siirtämisen lisäävän joustavuutta. Hän totesi, että korkeakoululaitosta voitaisiin lain myötä kehittää aiempaa paremmin ja saada sen tueksi lisää resursseja. Pääministeri Virolainen lausui kokoavassa katsauksessaan, että kehittämislaki oli 1960-luvun suuri kulttuuripoliittinen saavutus, joka yhdessä peruskoulun luomisen kanssa loi uuden koulutusyhteiskunnan perustan. Kehittämislakia kohtaan esitettiin myös kriittisiä puheenvuoroja, mutta laki hyväksyttiin lopulta sivistysvaliokunnan esittämässä muodossa. Kolmas ja viimeinen käsittely

²¹⁰ Ketonen 1986, 139.

²¹¹ Haavio 1983, 33–35; Valtiopäivät 1965. Asiakirjat Kolmas osa I. Helsinki 1966, Sivistysvaliokunnan mietintö N:o 25 hallituksen esityksen johdosta laiksi korkeakoululaitoksen kehittämisestä vuosina 1967–1981.

pidettiin 29.3.1966 vain kahta päivää ennen valtiopäivien päättymistä. Laki vahvistettiin presidentin esittelyssä 6.4.1966, ja se astui voimaan 18.4.1966.²¹²

²¹² Haavio 1983, 36–41, 46; Kivinen – Rinne – Ketonen, 73–76; Valtiopäivät 1965. Pöytäkirjat III. Helsinki 1966, 11.3.1966, 2930–2931, kansanedustaja Juva (LKP), 11.3.1966, 2931, opetusministeri Saukkonen (Kok.), 29.3.1966, 2998–2999, pääministeri Virolainen (Kesk.).

6 Opetusministeriön tiede- ja korkeakouluosaston päällikkönä

Samanaikaisesti kehittämislain valmistelun kanssa valmisteltiin myös opetusministeriön kehittämistä. Opetusministeriön kehittäminen oli nähty pitkään tarpeelliseksi. Jo korkeakoulukomitea oli pohtinut korkeakouluasioiden keskittämistä opetusministeriöön, ja Linkomiehen johdolla toiminut tieteellisen tutkimuksen organisaatiokomitea oli esittänyt opetusministeriöön tiedetoimiston perustamista. Opetushallintokomitean työn keskiössä oli ollut opetustoimen hallinnon uudistaminen, ja komitea oli esittänyt opetusministeriöön osasto- ja toimistojakoa. Tarvetta ministeriön kehittämiselle oli nostettu esiin myös Suomen ylioppilaskuntien liiton piirissä ja korkeakoululaitoksen suunnittelukomitean työssä. Presidentin työryhmäkin oli todennut, että opetusministeriön kehittäminen oli välttämätöntä vaikka tuskin riittävää.²¹³

Opetusministeriö asetti 8.5.1965 virkamiehistä koostuvan ja kansliapäällikkö Heikki Hosian johdolla toimivan organisaatiotoimikunnan valmistelemaan ministeriön organisaation uudelleenjärjestämistä. Tarkoitus oli toteuttaa ministeriössä osasto- ja toimistojako. Organisaatiotoimikunta antoi mietintönsä 4.6.1965. Toimikunta otti työssään huomioon opetushallintokomitean mietinnön mutta totesi, että kahdessa vuodessa oli tapahtunut paljon muutoksia eivätkä komitean esitykset olleet enää kaikilta osin ajantasaisia. Organisaatiotoimikunnan mietinnössä nostettiin esiin, että ministeriön työvoima ei todellakaan riittänyt korkeakoululaitoksen ja tieteen yleistä kehittämistä koskevaan tutkimus- ja suunnittelutyöhön, joten ministeriön korkeakoulu-poliittisiin tehtäviin olisi kiinnitettävä enemmän huomiota ja lisättävä resursseja.²¹⁴

Organisaatiotoimikunnan työn pohjalta toteutettiin opetusministeriön organisaation uudistus alkuvuodesta 1966. Asetus annettiin 28.1.1966, ja se astui voimaan 1.3.1966. Uudistuksen myötä opetusministeriössä siirryttiin osasto- ja toimistohallintoon. Opetusministeriö jakaantui yleiseen osastoon, kouluosastoon, kansainvälisten asiain osastoon sekä korkeakoulu- ja

²¹³ Autio 1990b, 30; Eskola 2002a, 247, 272.

²¹⁴ Opetusministeriön organisaatiotoimikunnan mietintö, 4.6.1965. Opetusministeriön organisaatio ja organisaation kehittäminen 1966–73, JN, OPM.

tiedeosastoon. Korkeakoulu- ja tiedeosasto jaettiin edelleen korkeakoulu-toimistoon ja tiedetoimistoon. Korkeakoulutoimiston tehtävänä oli käsitellä yliopisto- ja korkeakoululaitoksen yleistä suunnittelua ja kehittämistä. Osaston johdossa oli osastopäällikkö, jonka tuli johtaa osaston toimintaa, olla ministerin ja kansliapäällikön apuna sekä seurata hallintoa ja olojen kehitystä osaston toimialalla sekä tehdä tarvittavia aloitteita lainsäädäntö- ja muiksi uudistuksiksi.²¹⁵

Korkeakoulu- ja tiedeosaston ensimmäiseksi virkaatekeväksi osastopäälliköksi nimitettiin Oiva Ketonen 1.3.1966 alkaen. Valtiovarainministeriön budjettipäällikkö Heikki Tuominen oli ensimmäisenä ehdottanut päällikön tehtävää Ketoselle. Ajatus hallintovirkamiehen tehtävästä oli tuntunut Ketoselta aluksi oudolta. Hän kuitenkin koki, että hänen täytyi näyttää, että hän oli valmis ottamaan vastuuta suunnitelmien toteuttamisesta, joita hän oli ollut laatimassa. Ketonen ei halunnut pysyväismääräystä virkaan. Hän ei halunnut luopua professorin tehtävästään ja oli jo ennen nimitystään suunnitellut seuraavalle syyslukukaudelle vierailua Wisconsiniin, jonka hän halusi toteuttaa osastopäällikkyydestä huolimatta.²¹⁶

6.1 Korkeakouluneuvoston asettaminen

Presidentin työryhmä oli esittänyt määräraha-toimikunnan perustamista, jonka tehtävänä olisi ollut koota yhteen yliopistojen ja korkeakoulujen määrärahaesitykset ja tehdä ehdotus valtion tulo- ja menoarviota varten. Esitys määräraha-toimikunnasta oli ollut myös Ketosen kirjoittaman lakiluonnoksen perusteluissa, joka oli käynyt lausunnoilla. Lopullisesta lakiesityksestä se jäi kuitenkin pois. Korkeakoululaitoksen suunnittelukomitea puolestaan esitti kirjelmässään valtioneuvostolle 8.2.1966, että opetusministeriön yhteyteen tulisi perustaa korkeakouluneuvosto-niminen asiantuntijaelin käsittelemään yliopistojen ja korkeakoulujen kehittämistä sekä niiden menoarvioita. Komitea esitti, että neuvostossa olisi puheenjohtaja ja seitsemän jäsentä ja että puheenjohtajan ja neljän jäsenen tulisi edustaa monipuolisesti korkeakoulujen

²¹⁵ Asetus opetusministeriöstä 50/66, 28.1.1966. Suomen asetuskokoelma vuodelta 1966. Helsinki 1967.

²¹⁶ Ketonen 1986, 141–142.

opettajia. Korkeakoulu- ja tiedeosaston päällikkö olisi myös yksi jäsenistä. Valtioneuvosto nimittäisi korkeakouluneuvoston.²¹⁷

Määrärahoimikunnan sijaan valtioneuvosto päätyi korkeakouluneuvoston kannalle. Asetuksen valmistelu ja esittely oli Ketosen ensimmäisiä tehtäviä korkeakoulu- ja tiedeosaston päällikkönä. Ketonen kannatti itse vahvasti määrärahoimikuntaa mutta katsoi, että korkeakoululaitoksen suunnittelukomitean ehdotus korkeakouluneuvostosta oli saanut jo niin paljon julkisuutta, ettei olennaisesti toisenlaista asetusta ollut tarkoituksenmukaista lähteä enää siinä vaiheessa laatimaan.²¹⁸ Asetus korkeakouluneuvostosta annettiin 1.4.1966, ja se tuli voimaan 7.4.1966. Siinä oli muutamia olennaisia muutoksia korkeakoululaitoksen suunnittelukomitean esitykseen nähden: puheenjohtajaksi määrättiin korkeakoulu- ja tiedeosaston päällikkö, ja jäseniä oli kahdeksan, joista viiden tuli olla korkeakoulujen opettajia tietyiltä aloilta.²¹⁹

Ketosen mukaan valtiovarainministeriön budjettipäällikkö Heikki Tuominen oli katsonut, että toiminnan tehokkuuden vuoksi osastopäällikön tuli olla myös neuvoston puheenjohtaja.²²⁰ Tuominen on vahvistanut esittäneensä tällaisen vaatimuksen.²²¹ Ketonen olisi alun perin ollut halukas jättämään päätöksen puheenjohtajasta valtioneuvoston tehtäväksi mutta asettui asiaa pohdittuaan Tuomisen kannalle.²²² Opetusministeriön kansliapäällikkö Heikki Hosialla oli syksyllä 1966 käsitys, että Ketonen olisi asettanut osastopäälliköksi ryhtymisensä ehdoksi korkeakouluneuvoston puheenjohtajuuden ja osastopäällikkyyden yhteyden.²²³ Kun Ketonen ilmoitti 17.2.1966 opetusministerille halustaan ryhtyä tehtävään²²⁴, mahdollisesta korkeakoulupoliittisesta elimestä ei ollut vielä mitään päätöksiä. Korkeakoululaitoksen suunnittelukomitea oli antanut oman esityksensä neuvostosta vasta 8.2.1966, ja asetukset neuvostosta

²¹⁷ Eskola 2002a, 268; Hosia, Matti: *Korkeakouluneuvosto 1966–1995. Toimintahistoriikki ja pääsihteerin muistoja*. Opetusministeriön julkaisuja 2009:55. Helsinki 2009, 4–5.

²¹⁸ Ketonen 1986, 142, 144.

²¹⁹ Eskola 2002a, 268; Haavio 1983, 47; Asetus korkeakouluneuvostosta 225/66, 1.4.1966. Suomen asetuskokoelma vuodelta 1966. Helsinki 1967.

²²⁰ Ketonen 1986, 144.

²²¹ Hosia, 7.

²²² Ketonen 1986, 144–145.

²²³ Opetusministeriön kansliapäällikkö Heikki Hosian kirje Oiva Ketoselle 3.12.1966. D:7 Korkeakouluneuvosto (1965–1966), Toiminta-asiakirjat, OK I, KA.

²²⁴ Oiva Ketosen kirje opetusministeri Jussi Saukkoselle 17.2.1966. A:1 Biografista aineistoa (1938–1990), Biographica, OK I, KA.

valmisteltiin maaliskuun aikana. On siis epätodennäköistä, että Ketonen olisi voinut tällaista ehtoa tiukasti esittää. On kuitenkin totta, että Ketonen katsoi osastopäälliköksi ryhtyessään, että jos tällainen ylemmän tason elin lähitulevaisuudessa muodostettaisiin, sen puheenjohtajana toimiminen olisi hänen viranhoidonsa edellytyksenä. Hän myös aavisti, että siitä tulisi syntymään riitaa, kuten oli syntynyt jo hänen nimityksestään osastopäälliköksi.²²⁵

Korkeakouluneuvoston tehtäväksi tuli valmistella yliopistojen ja korkeakoulujen yleistä kehittämistä, menoarvioita sekä periaatteellisia ja tärkeitä asioita ministeriöiden tekemien lausuntopyyntöjen johdosta sekä seurata tutkimuksen ja opetuksen edistymistä ja tarvetta ja yhteiskunnan korkeakouluille asettamia vaatimuksia. Ministeriöitä veloitettiin pyytämään neuvoston lausunto tärkeistä korkeakoululaitokseen liittyvistä kysymyksistä. Neuvosto sai myös aloiteoikeuden toimialaansa kuuluvissa asioissa.²²⁶

Ketonen kokosi korkeakouluneuvoston jäsenet eri yliopistoista ja korkeakouluista. Kertomansa mukaan Ketonen keskusteli jäsenistä rehtorien kanssa, mutta mitään virallisia ehdotuksia yliopistoilta ja korkeakouluilta ei pyydetty.²²⁷ Ketoselle oli jo korkeakoulukomitean aikana syntynyt epäluulo korkeakoulujen ehdottamista edustajista koottuja elimiä kohtaan. Tätä epäluuloa Ketonen oli jälleen tuonut esiin, kun häneltä oli edellisenä kesänä tiedeneuvostossa kehittämislakia valmisteltaessa tiedusteltu, eikö tiedeneuvosto voisi hoitaa määräraha-toimikunnalle ajateltuja korkeakoulupoliittisia tehtäviä. Ketonen oli ollut sitä vastaan ja todennut, ettei tiedeneuvostoa ollut tarkoitettu korkeakoulupoliittiseksi elimeksi. Kirjeessään Vilkunalle hän oli edelleen perustellut näkemystään sillä, että koska tiedeneuvosto koostui tieteellisten toimikuntien puheenjohtajista, jotka olivat yliopistojen ja korkeakoulujen ehdottamia henkilöitä, jäsenet olivat sidottuja taustaorganisaatioidensa mielipiteisiin eikä tiedeneuvostoon koskaan nimitettäisi henkilöitä, joiden mielipiteistä heidän omissa korkeakouluissaan ei pidetty.²²⁸ Ketonen ei ollut

²²⁵ Oiva Ketosen kirje Georg von Wrightille 26.2.1966. B:2 Kirjeenvaihtoa (1947–1994), Kirjeenvaihto, OK I, KA.

²²⁶ Asetus korkeakouluneuvostosta 225/66, 1.4.1966. Suomen asetuskokoelma vuodelta 1966. Helsinki 1967.

²²⁷ Ketonen 1986, 145.

²²⁸ Oiva Ketosen kirje Kustaa Vilkunalle 5.7.1965. 21/104 Suomen Akatemia, korkeakoulu-uudistus, UKA, TPA.

saanut haluamaansa määrärahoimikuntaa mutta pääsi nyt kokoamaan korkeakouluasioita käsittelevän elimen itse hyväksi katsomallaan tavalla.

Valtioneuvosto asetti neuvoston 14.4.1966, ja neuvosto kokoontui ensimmäisen kerran 30.4.1966. Kokouksessa asetettiin humanististen tieteiden, yhteiskuntatieteiden, luonnontieteiden, lääketieteiden ja teknisten tieteiden jaostot sekä päätettiin, että jaostot tarkastelisivat tarkemmin yliopistojen ja korkeakoulujen menoarvioesityksiä vuodelle 1967. Ketonen toimi myös kaikkien jaostojen puheenjohtajana.²²⁹ Jaostot kokoontuivat toukokuun alussa käsittelemään menoarvioesityksiä. Nämä olivat jaostojen ainoat kokoukset vuonna 1966.²³⁰ Korkeakouluneuvosto kokoontui ensimmäisen vuoden aikana kahdeksan kertaa, joista ensimmäiset neljä Ketosen johtamana. Toisessa kokouksessaan neuvosto teki pitkälti jaostojen esitysten perusteella esitykset yliopistoihin ja korkeakouluihin vuonna 1967 perustettavista uusista opetusviroista. Kehittämislain perusteella valmisteltu asetusehdotus jaettiin neuvoston jäsenille tutustuttavaksi ensimmäisessä kokouksessa, ja sitä käsiteltiin seuraavassa kahdessa kokouksessa.²³¹

6.2 Kehittämisasetuksen ja lausuman antaminen

Kehittämislakia säädettäessä oli päätetty siirtää yksityiskohtaiset säännökset asetukseen. Ketonen oli nähnyt siirtämisen suurena muutoksena ja uhkana, koska asetusta olisi helpompi muuttaa ja vesittää niin kehittämisohjelman tavoitteet. Uhka ei kuitenkaan toteutunut, sillä korkeakoulutus säilyi päättäjien kiinnostuksen kohteena.²³² Myös kehittämisasetuksen valmistelu kuului Ketosen tehtäviin osastopäällikkönä. Hän laati ensimmäisen luonnoksen jo 30.3.1966.²³³ Asetusteksti oli pääosin valmis kesän alussa, ja sitä sovellettiin korkeakoulujen vuoden 1967 menoarvioita valmisteltaessa. Asetusta käsiteltiin useamman

²²⁹ Korkeakouluneuvoston pöytäkirja 1/1966, 30.4.1966. Ca:1 Pöytäkirjat (1966–1967), Neuvoston pöytäkirjat, Korkeakouluneuvoston arkisto, Kansallisarkisto (KA).

²³⁰ Jaostojen pöytäkirjat 1/1966. Cb:1 Pöytäkirjat (1966–1968), Jaostojen pöytäkirjat, Korkeakouluneuvoston arkisto, KA.

²³¹ Korkeakouluneuvoston pöytäkirjat 1–8/1966. Ca:1 Pöytäkirjat (1966–1967), Neuvoston pöytäkirjat, Korkeakouluneuvoston arkisto, KA.

²³² Ketonen 1986, 139.

²³³ Luonnos asetukseksi korkeakoululaitoksen kehittämisestä vuosina 1967–81, 30.3.1966. Ketonen Oiva: Korkeakoululaitoksen kehittämislainsäädäntö, JN, OPM.

kerran sekä korkeakouluneuvostossa että valtioneuvoston raha-asiain valiokunnassa ennen kuin valtioneuvosto teki siitä päätöksensä.²³⁴

Asetus annettiin 24.8.1966, ja se astui voimaan 9.9.1966. Kerrosalamääritykset olivat hallituksen lakiesityksen mukaiset, ja opettajien ja opiskelijoiden tavoitteisia lukumääräsuhteita parannettiin hieman. Rakennustilojen ja opettajavoimien vähimmäislisäyksistä tuli asetuksen mukaan toteuttaa vuoden 1969 loppuun mennessä ainakin 7/45, vuoden 1972 loppuun mennessä ainakin 15/45, vuoden 1975 loppuun mennessä ainakin 24/45, vuoden 1978 loppuun mennessä ainakin 34/45 ja vuoden 1981 loppuun mennessä loput.²³⁵

Kehittämisasetuksen antamisen yhteydessä valtioneuvosto kirjautti pöytäkirjaan Ketosen valmisteleman lausuman, jolla se edellytti, että yliopistoja ja korkeakouluja kehitettäisiin myös sisäisesti siten, että lain tarkoitus voisi todella toteutua. Valtioneuvosto piti tärkeänä, että yliopistojen ja korkeakoulujen hallintoa uudistettaisiin, että opintoaika lyhenisi ja keskeyttäneiden määrä vähenisi, että harkittaisiin suorituspistejärjestelmän käyttöönottoa, että opetustapojen tehokkuutta ja tarkoituksenmukaisuutta tutkittaisiin, että toiminta ulotettaisiin pidemmälle osalle kalenterivuotta ja että yliopistot ja korkeakoulut kiinnittäisivät huomiota yhteiskunnan uusiin odotuksiin. Lausuma tunnetaan muotonsa vuoksi myös ns. että-lauseina. Lausuma annettiin yliopistoille ja korkeakouluille tiedoksi toimenpiteitä varten.²³⁶

Ketonen ei vielä vuonna 1967 julkaistussa *Yliopistopolitiikkaa tutkimassa* -teoksessaan kertonut omasta keskeisestä roolistaan lausuman valmistelussa. Tuolloin hän kertoi ainoastaan, että ajatus korkeakoulujen sisäistä kehittämistä koskevasta lausumasta oli noussut esille valtioneuvostossa aivan käsittelyn loppuvaiheessa ja asetuksen antamista oli siitä syystä siirretty seuraavalle viikolle. Edelleen hän kirjoitti, että lausuma ilmensi toisaalta yliopistojen ja korkeakoulujen toimintaan kohdistuvaa kritiikkiä, toisaalta näkemystä siitä, että

²³⁴ Ketonen 1986, 146; Muistiinpanot 24.8.1966. D:3 Opetusministeriön korkeakoulu- ja tiedeosaston vt. osastopäällikkyyteen liittyvää (1966–1966), Toiminta-asiakirjat, OK I, KA.

²³⁵ Haavio 1983, 46; Asetus korkeakoululaitoksen kehittämisestä vuosina 1967–1981, 455/66, 24.8.1966. Suomen asetuskokoelma vuodelta 1966. Helsinki 1967.

²³⁶ Ketonen 1967, 63; Autio 1993, 205; Kivinen – Rinne – Ketonen, 80–82.

valtio antaa lain ja asetuksen myötä voimavaroja, mutta yliopistojen ja korkeakoulujen kehittyminen riippuu ensi sijaisesti niiden omista toimista ja uudistumisesta.²³⁷ Myöhemmin vuonna 1986 *Arvovallan politiikkaa* -teoksessaan Ketonen on kertonut valmisteilleensa lausuman helpottaakseen asetuksen läpimenoa valtioneuvostossa. Hän oli hankkinut lausumalle pääministeri Rafael Paasion ja opetusministeri Reino Oittisen hyväksynnän ennen valtioneuvoston käsittelyä.²³⁸

6.3 Hallintovirkamiehen tehtävän päättyminen

Kehittämislain säätämisen sekä korkeakoulu- ja tiedeosaston perustamisen myötä opetusministeriön merkitys ja valta korkeakoulupolitiikassa kasvoi, mikä oli merkittävä askel Helsingin yliopisto -keskeisestä professorieliitin vallasta kohti keskitetympää valtion hallintoa. Yliopistojen valta ei kuitenkaan kokonaan kadonnut, sillä tiede- ja korkeakouluosaston päälliköt valittiin pitkään pääosin professorikunnasta. Toiminta ministeriön ja akateemisen maailman välillä osoittautui osastopäälliköille hankalaksi, ja erinäiset etu- ja henkilöristiriidat kiristyivät ongelmaksi asti.²³⁹ Ketonen joutui kokemaan tämän ensimmäisenä.

Jo vt. osastopäälliköksi nimitettäessä Ketonen oli kertonut suunnitelmistaan lähteä vierailulle Wisconsinin syyslukukaudella. Kesällä Ketonen anoi valtioneuvostolta, että hänet vapautettaisiin velvollisuudesta hoitaa virkaa 1.9.1966–31.1.1967. Hän oli halukas jatkamaan osastopäällikkönä jälleen 1.2.1967 alkaen, mikäli hänen ei edelleenkaan tarvitsisi erota professorin virastaan. Ketonen katsoi, että vierailusta olisi hyötyä myös osastopäällikön virkaa ajatellen, koska hänen oli tarkoitus keskittyä vierailullaan korkeakoulujen toimintaa ja kehitystä koskevaan tutkimukseen.²⁴⁰ Ketoselle myönnettiin hänen hakemansa vapautus, ja hän lähti perheineen Wisconsinin 1.9.1966.²⁴¹

Ketosen lähtö antoi hänen vastustajilleen hyvän tilaisuuden estää hänen jatkonsa osastopäällikkönä. Tampereen yliopiston rehtori Paavo Koli arvosteli

²³⁷ Ketonen 1967, 64.

²³⁸ Ketonen 1986, 146.

²³⁹ Jalava – Simola – Varjo, 76; Autio 1993, 44.

²⁴⁰ Luonnos Oiva Ketosen anomuksesta valtioneuvostolle 30.6.1966. Ketonen Oiva: Korkeakoululaitoksen kehittämislainsäädäntö, JN, OPM.

²⁴¹ Ketonen 1986, 150.

voimakkaasti opetusministeriötä ja erityisesti Ketosta avajaispuheessaan 10.9.1966. Koli syytti Ketosta epädemokraattisuudesta, harvainvallasta ja omavaltaisuudesta. Kritiikin kohteena oli erityisesti Ketosen toiminta sekä osastopäällikkönä että korkeakouluneuvoston puheenjohtajana.²⁴² Kolin hyökkäys herätti laajaa julkista keskustelua ja antoi purkautumismahdollisuuden eri puolilla syntyneelle kritiikille Ketosta kohtaan. Ketonen ei ollut tullut asemaansa yliopiston luottamustehtävien kautta vaan poliitikkojen tukemana, ja hänen terävä tyyliensä oli aiheuttanut vastustusta jo aiemmin. Oikeistolaiset professorit eivät pitäneet Ketosen läheisistä väleistä Kekkoseen, ja mannereurooppalaista yliopistotraditiota kannattavat professorit puolestaan kammoksuivat Ketosen angloamerikkalaisia ajatuksia.²⁴³ Presidentin työryhmän puheenjohtajuus ja nyt korkeakouluneuvoston sekä sen kaikkien jaostojen puheenjohtajuus oli monille liikaa. Usean yliopiston rehtori esitti opetusministeri Oittiselle, että Ketosen osastopäällikkyyttä ei tulisi enää tämän paluun jälkeen jatkaa.²⁴⁴

Opetusministeriö reagoi nopeasti Kolin esiin nostamaan kritiikkiin ja pyysi 15.10.1966 yliopistoilta ja korkeakouluilta sekä Suomen ylioppilaskuntien liitolta lausuntoa siitä, tulisiko korkeakouluneuvostosta annettua asetusta muuttaa ja millä tavoin.²⁴⁵ Opetusministeriö pyysi edelleen joulukuussa korkeakouluneuvoston lausuntoa annetuista lausunnoista. Neuvosto päätti pyytää ensin Ketosen näkemyksiä lausunnoista sekä neuvoston asemasta ja jatkaa asian käsittelyä vasta sen jälkeen.²⁴⁶ Ketonen kirjoitti neuvostolle kattavan lausunnon, jossa hän otti kantaa eri kysymyksiin ja ehdotuksiin. Yliopistojen ja korkeakoulujen lausunnoissa kritisoitiin erityisesti sitä, että osastopäällikkö oli neuvoston puheenjohtaja. Ketonen katsoi, että neuvosto oli hyötynyt kiinteästä yhteydestä opetusministeriöön ja oli sen myötä vaikuttanut enemmän asioihin, kuin se olisi voinut opetusministeriöstä erillään ja siihen oppositioasemassa

²⁴² Autio 1993, 44, 206; Eskola 2002a, 273, 276–277; Parjanen, Matti: *Mister Koli, oletteko kommunisti? Yliopistobarrikadien räjäyttäjän elämä*. Tampere University Press, Tampere 2018, 241.

²⁴³ Jalava, 96–97.

²⁴⁴ Eskola 2002a, 277; Hosia, 16; Jaakko Nummisen haastattelu 17.4.1984, kuunneltu versio digitoitu 23.9.2010. ESR-ha, TPA.

²⁴⁵ Korkeakouluneuvoston pöytäkirja 5/1966, 18.10.1966. Ca:1 Pöytäkirjat (1966–1967), Neuvoston pöytäkirjat, Korkeakouluneuvoston arkisto, KA.

²⁴⁶ Korkeakouluneuvoston pöytäkirja 8/1966, 12.12.1966. Ca:1 Pöytäkirjat (1966–1967), Neuvoston pöytäkirjat, Korkeakouluneuvoston arkisto, KA.

vaikuttaa. Hän ei uskonut, että mikään esitetyistä vaihtoehtoista antaisi neuvoston jäsenille parempia vaikutusmahdollisuuksia. Ketonen myös koki, että valta ei ollut keskittynyt liikaa yksin käsiin, sillä hän oli ollut osastopäällikkönä monessa asiassa vain ehdotusten tekijä, ei päättäjä. Hän ei nähnyt asetuksen kiireellistä muuttamista tarpeelliseksi.²⁴⁷

Saatuaan myös Ketosen lausunnon korkeakouluneuvosto käsitteli neuvoston asemaa. Se katsoi, että mitään suurta kokonaismuutosta ei tarvittaisi vaan korkeakoulujen toiveita voitaisiin toteuttaa tekemällä olemassa olevaan asetukseen muutoksia. Neuvosto halusi asetuksessa korostettavan omaa aloiteoikeuttaan korkeakouluasioissa. Enemmistö neuvostosta katsoi, että määräys siitä, että osastopäällikkö on myös neuvoston puheenjohtaja, oli epäonnistunut. Osastopäällikön tuli kuitenkin olla neuvoston jäsen. Valtioneuvoston tuli nimittää jäsenet neuvoteltuaan ensin yliopistojen ja korkeakoulujen rehtorien kanssa, ja presidentin tuli nimittää puheenjohtaja neuvoston ehdottamien kolmen henkilön joukosta. Rehtorit ja kanslerit eivät voineet kuulua neuvostoon.²⁴⁸ Asetusta muutettiin merkittävästi osin neuvoston näkemysten mukaisesti 14.4.1967. Myös Suomen ylioppilaskuntien liitto sai oman edustajansa neuvostoon.²⁴⁹

Uuden asetuksen mukainen korkeakouluneuvosto kokoontui ensimmäisen kerran 25.5.1967 asettamaan puheenjohtajaehdokkaita. Ketosen nimi oli esillä puheenjohtajakilvassa, ja hän sai kolme ääntä. Neuvosto asetti ehdokkaiksi kahdeksan ääntä saaneet Erkki Laurilan ja Osmo Järven sekä seitsemän ääntä saaneen Olli Lehdon, joista presidentti nimitti puheenjohtajaksi Lehdon.²⁵⁰ Osastopäällikön tehtävää oli vielä kevään ajan hoidettu jo syksyllä voimassa ollein järjestelyin, eli hallitusneuvos Meinander oli hoitanut tehtävää oman virkansa ohella. Opetusministeri Oittinen halusi tehtävään uudelleen

²⁴⁷ Professori Oiva Ketosen lausunto korkeakouluneuvostolle korkeakouluneuvoston asemasta 7.1.1967. Fa:1 Saapuneet ja lähteneet asiakirjat (1966–1967), Saapuneet ja lähteneet kirjeet, Korkeakouluneuvoston arkisto, KA.

²⁴⁸ Korkeakouluneuvoston pöytäkirja 2/1967, 26.1.1967. Ca:1 Pöytäkirjat (1966–1967), Neuvoston pöytäkirjat, Korkeakouluneuvoston arkisto, KA.

²⁴⁹ Asetus korkeakouluneuvostosta, 161/67, 14.4.1967. Suomen asetuskokoelma vuodelta 1967. Helsinki 1968.

²⁵⁰ Korkeakouluneuvoston pöytäkirjat 15/1967, 25.5.1967 ja 16/1967, 9.6.1967. Ca:1 Pöytäkirjat (1966–1967), Neuvoston pöytäkirjat, Korkeakouluneuvoston arkisto, KA.

professorin.²⁵¹ Ketonen oli ilmoittanut olevansa edelleen käytettävissä²⁵², mutta ilmeisesti rehtoreiden kampanjointi oli tehnyt tehtävänsä, ja Oittinen nimitytti osastopäälliköksi professori Martti Takalan Jyväskylästä kolmeksi vuodeksi 1.6.1967 lähtien. Myös Takalan kausi oli kovien kiistojen leimaama.²⁵³

Ketonen oli näin jätetty ulos niin osastopäällikön kuin korkeakoulu-neuvoston puheenjohtajan tehtävistä. Ketonen oli luonnollisesti loukkaantunut häntä kohtaan esitetystä vahvasta kritiikistä ja ministeriöuran päättymisestä lyhyeen. Hän tunnisti kyllä oman tiukan tyylinsä mutta ei ymmärtänyt laajaa vastustusta ja koki, etteivät rehtorit ymmärtäneet, millaista toiminta ministeriössä ja valtioneuvostossa oli tai millaiset osastopäällikön vaikutusmahdollisuudet todellisuudessa olivat.²⁵⁴ Ketonen tulkitsi, että Kolin syytökset johtuivat siitä, ettei hän osastopäällikkönä ollut voinut antaa Kolille tämän toivomia lupauksia Tampereelle perustettavasta filosofis-matemaattisesta tiedekunnasta. Ketonen ei voinut sellaisia lupauksia tehtävässään antaa.²⁵⁵ Hänen tuli toteuttaa kehittämislakia, ja Kolin toivomat laajennukset koskivat erityisesti humanistisia ja yhteiskuntatieteellisiä aineita, joiden opiskelijamäärä ei saanut kasvaa hallitsemattomasti. Suomen korkeakoululaitoksen kehittämisen kannalta oli harmillista, että Ketonen ja Koli ajautuivat konfliktiin. He olivat molemmat voimakastahtoisia ja edistyksellisiä korkeakoulupoliitikkoja, jotka uskoivat suunnittelun tarpeellisuuteen. Yhdessä he olisivat voineet saavuttaa paljon.²⁵⁶

Loukkaantumisesta huolimatta Ketonen oli samalla myös helpottunut, sillä tilanne antoi hänelle kunniallisen tien ulos hallintotehtävistä ja vapauden vastuusta.²⁵⁷ Hän oli alun perin suhtautunut epäilevästi osastopäällikkyyteen

²⁵¹ Autio 1993, 207.

²⁵² Ketonen 1967, 218.

²⁵³ Autio 1993, 45; Haavio, Matti: *Suomen korkeakoululaitoksen laajeneminen 1966–86: kasvu ja sen osatekijät soveltamiskysymyksinä*. Korkeakoulu- ja tiedeosaston julkaisusarja No 64. Opetusministeriö, Helsinki 1985, 132.

²⁵⁴ Oiva Ketosen kirje Heikki Tuomiselle 14.10.1966. B:2 Kirjeenvaihtoa (1947–1994), Kirjeenvaihto, OK I, KA; Oiva Ketosen alustava vedos kirjeestä opetusministeri Oittiselle, merkitty ei lähetetä, ei päiväystä, alkuvuodesta 1967. B:2 Kirjeenvaihtoa (1947–1994), Kirjeenvaihto, OK I, KA; Oiva Ketosen kirje Ernst Palménille 1.10.1966, merkitty ei lähetetty. B:2 Kirjeenvaihtoa (1947–1994), Kirjeenvaihto, OK I, KA.

²⁵⁵ Ketonen 1967, 212–215.

²⁵⁶ Eskola 2002a, 277; Parjanen, 239.

²⁵⁷ Oiva Ketosen kirje Kustaa Vilkunalle 1.10.1966. B:2 Kirjeenvaihtoa (1947–1994), Kirjeenvaihto, OK I, KA; Ketonen 1967, 218.

mutta innostunut sittemmin näkemään opetusministeriön työtä sisältäpäin.²⁵⁸ Wisconsinissa hän oli sikäläiseen tutkimusmateriaaliin tutustuessaan tullut siihen tulokseen, että korkeakoulujen kehittämisen ylämäki oli Suomessa jyrkempi, kuin hän oli olettanut, eikä ministeriön tehtäviin palaaminen houkuttanut.²⁵⁹ Opetusministeriön tehtävistä vapautuminen antoi Ketoselle taas oikeuden ilmaista vapaammin omia näkemyksiään.

²⁵⁸ Oiva Ketosen kirje Jaakko Hintikalle 21.2.1966. B:1 Kirjeenvaihtoa (1946–1990), Kirjeenvaihto, OK I, KA.

²⁵⁹ Oiva Ketosen kirje Jaakko Nummiselle 20.10.1966. B:2 Kirjeenvaihtoa (1947–1994), Kirjeenvaihto, OK I, KA.

7 Kehittämislainsäädännön merkityksestä

Korkeakoululaitoksen kehittämislainsäädäntö oli poikkeuksellinen, sillä yksittäisille hallinnonaloille ei yleensä säädetty kehittämislakeja, joissa toiminnalle ja resursseille asetettiin yksityiskohtaisia tavoitteita. Korkeakoulutuksen kehittäminen sai lainsäädännön myötä poikkeuksellisen aseman.²⁶⁰ Kehittämislain on katsottu käytännössä saaneen aikaan korkeakoululaitoksen keskitetyn suunnittelujärjestelmän ja luoneen ylipäänsä edellytykset tarkastella korkeakoululaitosta kokonaisuutena.²⁶¹ Lain säätämisen aikoihin eri alojen välinen tasapaino oli vinoutumassa, kun useissa korkeakouluissa oltiin lisäämässä helpoiten ja halvimmin perustettavia humanististen ja yhteiskuntatieteellisten alojen opiskelupaikkoja. Suunnitelmallisuus ja säätely puuttuivat. Kehittämislain yhtenä tarkoituksena oli suunnata kasvua aloille, joilla oli yhteiskunnallisesti tarvetta.²⁶² Laki onnistuikin siirtämään tasapainoa alojen välillä humanistisista ja yhteiskuntatieteellisistä aineista luonnontieteellisiin ja teknillisiin aineisiin sekä lääketieteeseen²⁶³, minkä ansiosta osaltaan välttyttiin huomattavalta akateemiselta työttömyydeltä²⁶⁴.

Kehittämislainsäädäntö loi raamit ja normit korkeakoulutuksen laajentamiselle 1980-luvun alkupuolelle saakka ja turvasi korkeakoulujen perusrahoituksen kasvun sekä resursseja kehittämiselle.²⁶⁵ Lainsäädännön ansiosta korkeakoulujen resurssit ja toimintaedellytykset paranivat selvästi 1960-luvun lopussa ja 1970-luvun alussa ja välitavoitteet saavutettiin pääosin vuoteen 1975 saakka.²⁶⁶ Tuolloin valtiontaloudellinen tilanne pakotti ministeriön tarkastelemaan tilannetta perusteellisesti uudelleen. Aluksi valmisteltiin vain uutta mitoitussuunnitelmaa vuoden 1981 loppuun, välillä mietittiin myös

²⁶⁰ Korkeakoululaitoksen kehittämislakityöryhmän mietintö. Opetusministeriön työryhmien muistioita 1983: 37. Helsinki 1983 (Mietintö 37/1983), 47.

²⁶¹ Jalava – Simola – Varjo, 76; Mietintö 37/1983, 4.

²⁶² Sarjala, Jukka: *Suomalainen koulutuspolitiikka*. WSOY, Juva 1981, 88; Numminen, Jaakko: *Yliopistokysymys*. Otava, Helsinki 1987, 40, 53.

²⁶³ Jalava, 67; Mietintö 37/1983, 46; Numminen 1987, 61.

²⁶⁴ Numminen 1987, 61; Jaakko Nummisen haastattelu 17.4.1984, kuunneltu versio digitoitu 23.9.2010. ESR-ha, TPA.

²⁶⁵ Sarjala, 48; Nevala, Arto – Rinne, Risto: *Korkeakoulutuksen muodonmuutos*. Teoksessa Kettunen, Pauli – Simola, Hannu (toim.): *Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2012, 205; Autio 1993, 462.

²⁶⁶ Numminen 1987, 54; Autio 1993, 203, 462; Jalava, 66.

laadullisten tavoitteiden lisäämistä lakiin, mutta lopulta päädyttiin jatkamaan kehittämislakia vuoteen 1986. Resurssien kokonaistavoite toteutui pääosin vuoden 1986 loppuun mennessä.²⁶⁷

Valtiovarainministeriössä suhtauduttiin lakiin alusta lähtien todella kriittisesti ja oltiin huolestuneita sen aiheuttamista kustannuksista. Yliopistojen ja korkeakoulujen katsottiin hyötyvän suhteettoman paljon korkeakoululaitoksen erityisasemasta koulutusjärjestelmässä. Epäiltiin myös, että yliopistojen ja korkeakoulujen sisäinen ja laadullinen kehittäminen unohtuisivat määrällisen laajentamisen hallitessa.²⁶⁸ Lakiesitys oli saanut yliopistojen ja korkeakoulujen virallisissa lausunnoissa laajaa kannatusta, mutta lain valmistelu ei ollut sujunut vastustuksetta ja monet toimijat tunsivat tulleen ohitetuiksi. Vanhat yliopistot ja korkeakoulut olivat toki tyytyväisiä saamiinsa lisäyksiin esimerkiksi opettajan viroissa mutta myös kateellisia uusien korkeakoulujen saamista resursseista. Myös yliopistojen ja korkeakoulujen tavalliset sisäiset kiistat eri alojen välillä näkyivät lain arvosteluna.²⁶⁹

Kehittämislainsäädännön vaikutuksia tarkasteltaessa on esitetty näkemyksiä siitä, että lainsäädäntö ei olisi välttämättä ollut yliopistojen ja korkeakoulujen resursseille edullinen. Lain voimassa ollessa opetusministeriön oli vaikea vaatia enempää resursseja. Toisaalta opetusministeriö tuskin olisi pärjännyt kovin hyvin budjettineuvotteluissa ilman lain tukea.²⁷⁰ Näin ollen on mahdotonta sanoa mitään täysin varmaa siitä, millaista merkitystä lailla oli resurssien kannalta, mutta todennäköisesti resurssien kehitys olisi ollut huomattavasti heikompaa ilman kehittämislakia.²⁷¹ Yliopistot ja korkeakoulut ainakin olivat vakuuttuneita kehittämislainsäädännön merkityksestä, sillä kun lainsäädännön jatkamista taas 1980-luvulla pohdittiin, yliopistojen edustajat vaativat lain jatkamista.²⁷²

²⁶⁷ Autio 1993, 203–205.

²⁶⁸ Autio 1993, 200; Nevala – Rinne, 206; Korkeakoululaitoksen kehittämislainsäädännön tarkistamistyöryhmän mietintö. Komiteamietintö 1972: B 96. Helsinki 1972 (KM 1972: B 96), 18.

²⁶⁹ Autio 1993, 202.

²⁷⁰ Numminen 1987, 60; Jalava, 67.

²⁷¹ Numminen 1987, 60; Eskola 2002a, 267.

²⁷² Numminen 1987, 61–62.

Kehittämislainsäädäntöä kritisoitiin alusta asti siitä, että se ohjasi korkeakoulutuksen kehittämistä hyvin mekaaniseen suuntaan ja kehitti korkeakoulusuunnittelua normikeskeiseksi, tarkastelemaan vain määrällisiä normeja.²⁷³ Lainsäädäntöä arvosteltiin usein syistä, jotka olivat laista riippumattomia tai jotka johtuivat ennemminkin lainsäädännön soveltamisesta kuin itse lainsäädännöstä. Esimerkiksi vain valtakunnalliseen suunnitteluun ja seurantaan tarkoitettuja vähimmäisnormeja käytettiin myös sisäisessä suunnittelussa, jolloin järjestelmä näyttäytyi kaavamaisena ja joustamattomana.²⁷⁴ Muun kuin opetushenkilökunnan lisäämisen tarpeesta oli maininta laissa, mutta asetuksessa ei määritelty siitä mitään tarkempaa. Käytännön lain soveltamisessa muun henkilökunnan tarvetta ei otettu riittävästi huomioon, mikä pantiin lainsäädännön syyksi.²⁷⁵ Samoin lakia syytettiin tutkimuksen rahoituksen vähyydestä, vaikka senkin osalta kyse oli enemmän lain toteuttamisen ongelmista, ei itse laista.²⁷⁶

Käytännössä kehittämislaki edisti korkeakoulu- ja aluepolitiikan yhteyttä. Keskustapuolue yhdisti eduskunnan käsittelyssä kehittämislain, uusien korkeakoulujen perustamisen ja aluekehityslait, ja kehittämislaki mahdollisti uusien korkeakoulujen resursoinnin. Suomen aluepolitiikkaa tarkasteltaessa on merkittävää, että juuri korkeakoulutusta on Suomessa hajasijoitettu merkittävästi enemmän kuin useimpia muita hallinnonaloja.²⁷⁷ Samankaltaista alueellista hajauttamista toteutettiin myös muissa Euroopan maissa, mutta Suomessa, toisin kuin monissa muissa maissa, kaikkien korkeakoulujen oli mahdollista kehittyä täysimääräisiksi tutkimusyliopistoiksi. On vaikea jälkikäteen sanoa, oliko hajasijoitus ja jatkokoulutuksen tarjoaminen joka puolella hyvä ratkaisu. Toisaalta ratkaisun on nähty mahdollistaneen yhtenäisemmän alueellisen kehittymisen Suomessa, toisaalta on kritisoitu, että resurssien laajalla jakamisella saavutettiin vain tasa-arvoisuutta keskinkertaisuudessa.²⁷⁸ Ehkäpä paras tulos olisi saavutettu, jos työnjakoa korkeakoulujen välillä olisi johdettu

²⁷³ Numminen 1987, 57; Jalava, 67.

²⁷⁴ Mietintö 37/1983, 46–47.

²⁷⁵ KM 1972: B 96, 58–59.

²⁷⁶ Numminen 1987, 80.

²⁷⁷ Allardt 1990, 621.

²⁷⁸ Jalava, 67–68.

suunnitelmallisemmin ja keskitetyemmin opetusministeriön ja korkeakouluneuvoston toimesta.

Ketosen merkitystä ja vaikutusta mietittäessä on hyvä muistaa, että kehittämislainsäädännön ja Ketosen tavoitteena oli koordinoitu laajentaminen. Lopputuloksen kautta on usein tulkittu, että tavoitteena oli hajautettu korkeakoululaitos. Ketosen tavoitteissa ei kuitenkaan ollut sirpaleinen, pienistä laitoksista koostuva korkeakoululaitos, vaan hajasijoitus tehtiin erityisesti Keskustapuolueen aluepoliittisilla perusteilla ja puoluerajat ylittävien paikallisten vaikuttajaryhmien työn tuloksena. Vaikka kehittämislaki osaltaan edisti hajasijoitusta resurssien lisääntyessä, se ei ollut Ketosen varsinaisena tavoitteena.

Kehittämislainsäädännön merkitystä arvioitaessa on huomioitava myös laadullinen kehittäminen. Kehittämisasetuksen antamisen yhteydessä annettiin lausuma, jolla edellytettiin yliopistoilta ja korkeakouluilta sisäistä ja laadullista kehittämistä. Asetuksen lausuman on katsottu laittaneen muodollisesti liikkeelle molemmat opetusministeriön johtamat suuret uudistukset: yliopistojen sisäisen hallinnonuudistuksen ja tutkinnonuudistuksen.²⁷⁹ Jaakko Numminen on todennut leikillisesti, että Ketonen halusi lausumalla varmistaa Wisconsinin lähtiessään, että opetusministeriöön jäävillä olisi riittävästi tehtävää.²⁸⁰

Korkeakouluneuvoston perustaminen voidaan nähdä myös osana kehittämislainsäädännön kokonaisuutta, vaikka kyseisestä elimestä ei varsinaisessa laissa ollutkaan mainintaa. Kehittämislainsäädännön tulkinta ja sen edellyttämien resurssilisäysten käsittely olivat korkeakouluneuvoston päätehtäviä.²⁸¹ Korkeakouluneuvosto ei missään vaiheessa saanut kovin merkittävää roolia korkeakoulupolitiikassa. Alkuvuosina sen asema koordinaatioelimenä korostui, kun korkeakoululaitos jakaantui vielä useamman ministeriön alaisuuteen.²⁸² Kun kaikki yliopistot ja korkeakoulut kuuluivat opetusministeriön alaisuuteen vuodesta 1971 lähtien, korkeakouluneuvosto muutettiin 15.4.1972

²⁷⁹ Jalava – Simola – Varjo, 76; Kallioinen, Mika: *Professoriliitto 1969–1999. Kolme vuosikymmentä tieteen ja ammattikunnan puolesta*. Professoriliitto, Helsinki 1999, 17.

²⁸⁰ Numminen 1987, 192.

²⁸¹ Hosia, 7.

²⁸² Haavio 1983, 4; Eskola 2002a, 269.

voimaan tulleella asetuksella ministeriön yhteydessä toimineesta elimestä ministeriön apuna toimivaksi elimeksi.²⁸³ Neuvoston työtä haittasivat kuitenkin ristiriidat yliopiston ja korkeakoulujen edustajien erilaisten tiedepoliittisten ja alueellisten etunäkökohtien takia. Neuvostolla oli roolia lähinnä lausunnonantajana ja asiantuntijaelimenä yliopistojen ja korkeakoulujen budjettiasioissa²⁸⁴ sekä tiedonvälittäjänä ministeriön sekä yliopistojen ja korkeakoulujen välillä²⁸⁵. Korkeakouluneuvosto lopetettiin vuonna 1995, ja sen työtä jatkamaan perustettiin Korkeakoulujen arviointineuvosto²⁸⁶, jonka työtä taas jatkoi vuodesta 2014 lähtien Kansallinen koulutuksen arviointikeskus.

²⁸³ Haavio 1985, 128–131.

²⁸⁴ Jalava – Simola – Varjo, 77.

²⁸⁵ Hosia, 300.

²⁸⁶ Hosia, 256.

8 Yhteenveto ja loppupäätelmät

Tutkielmassani olen tarkastellut Oiva Ketosen korkeakoulupoliittista ajattelua ja toimintaa vuosina 1953–1966. Ajanjakson voi tutkimukseni perusteella katsoa jakautuvan kahteen vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa Ketosesta kasvoi korkeakoulupoliitiikan asiantuntija ja hänelle kehittyi vahva näkemys korkeakoulupoliittisista kysymyksistä. Hän myös julkaisi tärkeimmän korkeakoulupoliittisen kannanottonsa *Valkolakista väitöskirjaan*. Toisessa vaiheessa Ketonen pääsi toteuttamaan ajatuksiaan käytännössä presidentin työryhmän lausunnon kautta lainsäädännöksi.

8.1 Merkittävä korkeakoulupoliittinen ajattelijaj

Tutkimukseni perusteella Ketonen oli kiistatta yksi 1950–60-luvun merkittävimmistä korkeakoulupoliittisista ajattelijajoista Suomessa. Hän nosti esiin tutkimukseen perustuvan suunnittelun tärkeyden yliopistojen ja korkeakoulujen kehittämisessä, ja oli näin yksi korkeakoulututkimuksen edelläkävijöitä Suomessa. Ketosen ajattelu kehittyi komiteoissa ja vuorovaikutuksessa muiden toimijoiden kanssa. Hän aloitti toimintansa korkeakoulupoliitiikan parissa korkeakoulukomitean sihteerinä vuoden 1953 alussa. Komitea työskenteli yli kolmen vuoden ajan, ja tänä aikana Ketoselle alkoi muodostua vahva näkemys suomalaisesta korkeakoulupoliitikasta ja sen kehittämisestä. Hän julkaisi useita korkeakoulupoliittisia kirjoituksia ottaen kantaa uusien yliopistojen perustamiseen ja opiskelijoiden ohjaukseen sekä kannattaen yhteisen kanslerin nimittämistä Helsingin yliopistolle ja perustettavalle uudelle valtion yliopistolle. Komitean työskentely synnytti Ketosessa pysyvän epäluulon korkeakoulujen edustajista koottuja elimiä kohtaan.

Pari vuotta korkeakoulukomitean jälkeen Ketonen pääsi jäseneksi opetushallintokomiteaan käsittelemään Suomen koulujärjestelmää ja sen hallintoa sekä myöhemmin sen korkeakoulujaoston puheenjohtajaksi käsittelemään korkeakoulujen hallintoa. Jaoston käsittelyssä korostuivat Ketosen ajatukset korkeakoulujen yhteisestä kanslerista sekä hänen epäluulonsa monijäsenisiä elimiä kohtaan.

Eniten uusia ideoita ja vaikutteita Ketonen sai perehtymällä muiden maiden korkeakoulupoliittiseen keskusteluun. Kun hänet jätettiin ulos korkeakoululaitoksen suunnittelukomiteasta kesällä 1963, hän alkoi sisuuntuneena kirjoittaa korkeakoulupoliittista kannanottoaan *Valkolakista väitöskirjaan*. Teosta kirjoittaessaan hän perehtyi erityisesti brittiläisen Robbinsin komitean suunnitelmiin, joista hän sai paljon vaikutteita. Teoksessaan Ketonen korosti tutkimukseen perustuvan suunnittelun tärkeyttä. Korkeakoulupoliitiikan sekä yliopistojen ja korkeakoulujen kehittämisen tuli olla suunnitelmallista. Hän katsoi, että uusien yliopistojen perustamisen ja vanhojen laajentamisen rinnalla oli myös tehostettava opintoja esimerkiksi tutkintojärjestelmää uudistamalla. Ketosen mielestä yliopistojen vahvuus oli opetuksen ja tutkimuksen yhteys ja sekä opetukseen että ohjaukseen tuli panostaa aiempaa enemmän. Hän pohti edelleen ylimmän hallinnon järjestämistä kansleri-instituution avulla ja katsoi, että muille kuin Helsingin yliopistolle voitaisiin perustaa yhteinen kanslerin virka. Kansleri-instituution lisäksi hän näki nyt vaihtoehtona perustaa valtioneuvostoon uusi virka hoitamaan yliopistojen ja korkeakoulujen asioita. Viranhaltijan apuna määräraha-asioissa toimisi pieni neuvottelukunta.

Alkuun Ketonen oli paljolti Helsingin yliopiston vanhojen näkemysten kannalla mutta hän muuttui kriittisemmäksi yliopistoa kohtaan ja alkoi tarkastella laajemmin koko korkeakoululaitoksen etua. Ketosen ajattelun taustalla oli vahva snellmanilaista vaikutusta oleva sivistysyliopiston idea, ja hän oli pohjimmiltaan yliopistojen autonomian kannalla. Ketonen näki kuitenkin jo varhain tarpeen järjestelmälliselle suunnittelulle niin koko korkeakoululaitoksen sisällä kuin yksittäisissä yliopistoissa ja korkeakouluissa. Hänen ajattelunsa kehittyi vuosien varrella angloamerikkalaisempaan suuntaan esimerkiksi tutkintojärjestelmän uudistamisessa. Sekä suunnitteluajattelua että angloamerikkalaisuutta vierastettiin yliopistojen ja korkeakoulujen piirissä. Korkeakoululaitoksen ylimmän hallinnon järjestämisessä Ketonen pysyi sitkeästi kansleri-instituution kannattajana, vaikka muoto hieman vuosien myötä muuttuikin. Hän ei uskonut yliopistojen ja korkeakoulujen edustajista koottuihin elimiin mutta uskoi yksittäisten henkilöiden pystyvän katsomaan laajemmin korkeakoululaitoksen yhteistä etua, jos nämä eivät olleet sidottuja yliopistonsa tai korkeakoulunsa näkemyksiin.

8.2 Keskeinen vaikuttaja

Tutkimukseni perusteella Ketosella oli keskeinen rooli Suomen korkeakoululaitosta muokanneen kehittämislainsäädännön laatimisessa. Lainsäädäntö sai alkunsa presidentin työryhmän lausunnosta. Ketonen toimi työryhmän puheenjohtajana ja pääsi tuomaan omat ajatuksensa vahvasti esille, kun hän kirjoitti pohjan työryhmän lausunnolle. Tärkein oli ajatus laskennallisesta opiskelijapaikkamäärästä, johon Ketonen oli saanut vaikutteita Robbinsin komitean suunnitelmista. Lausunto esitti konkreettisen ehdotuksen toimenpiteistä ja resursseista, joiden turvin Suomen tieteellinen tutkimus sekä yliopistoissa ja korkeakouluissa annettava opetus voitaisiin pitää kansainvälisen kehityksen tasalla. Tämän kehittämisohjelman toteuttamiseksi työryhmä esitti lain säätämistä. Ketonen laati alustavan ehdotuksen laiksi ylimmän opetuksen ja tutkijankasvatuksen kehittämisestä. Hän osallistui aktiivisesti lakiehdotuksen käsittelyyn tiedeneuvoston jaostossa sekä sen edistämiseen kulissien takana. Lain eduskuntakäsittelyn aikana Ketonen auttoi muokkaamaan lakia sellaiseksi, että eduskunta saattoi hyväksyä sen maaliskuussa 1966. Samoihin aikoihin toteutettiin opetusministeriön hallinnon uudistus, ja Ketonen valittiin korkeakoulu- ja tiedeosaston ensimmäiseksi osastopäälliköksi. Osastopäällikkönä Ketonen valmisteli kehittämislakia täydentävän asetuksen sekä sen yhteydessä annetun lausuman yliopistojen laadullisesta kehittämisestä.

Kehittämislainsäädännöllä oli merkittävä vaikutus korkeakoulutuksen kehittämiselle Suomessa. Se sai aikaan korkeakoululaitoksen keskitetyn suunnittelujärjestelmän ja loi edellytykset korkeakoululaitoksen tarkasteluun kokonaisuutena sekä raamit ja normit korkeakoulutuksen laajentamiselle. Lainsäädäntö myös turvasi perusrahoituksen kasvun sekä kehittämisresursseja yliopistoille ja korkeakouluille 1980-luvulle saakka. Lainsäädännön onnistui myös siirtää alojen välistä tasapainoa humanistisista ja yhteiskuntatieteellisistä aineista luonnontieteellisiin ja teknillisiin aineisiin sekä lääketieteeseen, millä oli työllisyyden ja yhteiskunnan kannalta laajaa merkitystä. Kehittämisasetuksen yhteydessä annettu lausuma loi puolestaan perustan yliopistojen hallinnonuudistukselle ja tutkinnonuudistukselle.

Kehittämislainsäädäntö luotiin pitkälti Ketosen ajatusten ja valmistelun pohjalta. On kuitenkin selvää, että sitä ei olisi syntynyt ilman presidentti Kekkonen myötävaikutusta. Kekkonen tavoitteena oli turvata korkeimmalle opetukselle ja tutkimukselle riittävät voimavarat, joten hän varmisti omalla vaikutusvallallaan asioiden etenemisen.

8.3 Ristiriitainen persoona

Ketonen oli idearikas ajattelija ja aina valmis ilmaisemaan mielipiteensä niin yliopistolla, komiteoissa kuin julkisuudessa. Hän ei epäröinyt ylittää totuttuja professorien kollegiaalisuuden rajoja, mikäli katsoi sen tarpeelliseksi. Niinpä hänellä oli yliopistoyhteisössä ristiriitaisen henkilön maine. Hän joutui Helsingin yliopiston johdon syrjäyttämäksi vuonna 1963 korkeakoululaitoksen suunnittelukomiteaa nimitettäessä mutta pääsi vuonna 1965 Nevanlinnan ja Viikunan tukemana presidentin työryhmän puheenjohtajaksi ja Kekkonen lähipiiriin. Professorieliittiin kriittisesti suhtautunutta Kekkonesta Ketosen maine ei haitannut. Yliopistoyhteisössä toisaalta yhteys Kekkoneseen ja toisaalta Ketosen angloamerikkalaiset ajatukset lisäsivät epäluuloa Ketosta kohtaan. Ketosen valinta ensin presidentin työryhmän puheenjohtajaksi ja sitten korkeakoulu- ja tiedeosaston päälliköksi ei miellyttänyt yliopistojen ja korkeakoulujen johtoa.

Osastopäällikkönä Ketonen valmisteli asetuksen korkeakoulu-neuvostosta, ja hänestä tuli neuvoston ensimmäinen puheenjohtaja. Ketosen epäluulo korkeakoulujen edustajista koottuja elimiä kohtaan vaikutti lopulta myös osaltaan hänen syrjäyttämiseensä opetusministeriön ja korkeakouluneuvoston tehtävistä. Kun Ketonen pääsi osastopäällikkönä kokoamaan ensimmäistä korkeakoulu-neuvostoa, hän teki sen omalla tavallaan pyytämättä yliopistojen ja korkeakoulujen virallisia esityksiä. Tämä oli yliopistojen ja korkeakoulujen johdolle liikaa. Tampereen yliopiston rehtori Paavo Koli pettyi laajentamissuunnitelmiansa jouduttua vastatuuleen ja kritisoi julkisesti Ketosen toimintaa osastopäällikkönä aloittaen näin laajemman järjestäytymisen Ketosta vastaan. Sen seurauksena Ketonen joutui ulos virallisista korkeakoulupolitiikan tehtävistä.

8.4 Virallisten tehtävien jälkeen

Tutkimuksessani olen keskittynyt tarkastelemaan vuosia 1953–1966. Asettamani aikarajaus on osoittautunut perustelluksi, sillä nämä ovat vuodet, jolloin Ketosen asiantuntijuus ja ajattelu kehittyivät ja jolloin hänellä oli suurin vaikutus suomalaiseen korkeakoulupolitiikkaan. Ketosen korkeakoulupoliittisen toiminnan kokonaisuuden tuntemisen kannalta tutkimusta olisi kuitenkin mielekästä jatkaa. Vaikka hänen viralliset korkeakoulupoliittiset tehtävänsä päättyivät vuoteen 1966, hän toimi tämän jälkeenkin hyvin aktiivisesti sekä taustavaikuttajana että julkisena kirjoittajana ja puhujana. Heti Wisconsinista Suomeen palattuaan hän kirjoitti kokemuksistaan vierailevana tutkijaprofessorina teoksen *Yliopistopolitiikkaa tutkimassa*, jossa hän tarkasteli amerikkalaista yliopistomaailmaa tehden samalla vertailuja suomalaiseen järjestelmään. Seuraavina vuosina hän osallistui ahkerasti keskusteluun sekä yliopistojen hallinnonuudistuksesta että tutkinnonuudistuksesta ja jatkoi korkeakoulupoliittisia kannanottojaan myöhemminkin. Ketonen säilytti myös yhteytensä presidentti Kekkoeseen ja toimi yhtenä Kekkonen *Liimatainen*-nimimerkin kirjoittajista Suomen Kuvalehdessä. Ketonen kirjoitti *Liimataisen* pakinoita erityisesti korkeakoulupolitiikkaan liittyvistä teemoista. Hänen yliopistollinen uransa teoreettisen filosofian professorina jatkui vuoteen 1977 saakka, ja hänelle myönnettiin akateemikon arvonimi vuonna 1980.

Nyt tekemääni tutkimusta täydentäisi erityisesti Ketosen toiminnan tarkastelu yliopistojen hallinnonuudistuksen ja tutkinnonuudistuksen osalta. Olisi mielenkiintoista tutkia, millaiseksi hänen roolinsa myöhempinä vuosina muodostui ja miten hänen ajattelunsa edelleen kehittyi. Jatkotutkimus antaisi kokonais kuvan Ketosen urasta korkeakoulupolitiikan parissa. Kiinnostavaa olisi lisäksi tarkastella tarkemmin Ketosen ja Kekkonen yhteistyön muotoja. Kokonaisvaltainen elämäkerrallinen tutkimus vaatisi paneutumista myös Ketosen uraan professorina sekä hänen muuhun toimintaansa.

Lähteet

Alkuperäislähteet

Arkistolähteet

Helsingin yliopiston keskusarkisto, Helsinki
Rolf Nevanlinnan arkisto

Kansallisarkisto (KA), Helsinki
Korkeakoulukomitean arkisto
Korkeakouluneuvoston arkisto
Oiva Ketosen arkisto I (OK I)
Opetushallintokomitean arkisto

Opetusministeriön arkisto (OPM), Helsinki
Kansliapäällikkö Jaakko Nummisen arkisto (JN)

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkisto (SKS/KIA), Helsinki
Kustaa Vilkun arkisto (KVA)

Tasavallan Presidentin Arkistosäätiö (TPA), Orimattila
Urho Kekkosen arkisto (UKA)
21/104 Suomen Akatemia, korkeakoulu-uudistus
Eino Sakari Revon kokoelma (ESR-ha)
Päämies-haastatteluarkisto

Julkaistut lähteet

Aikalaiskirjallisuus

Akateemiset asenteet muutettava anglosaksiseen suuntaan. Ylioppilaslehti 18.12.1964.

Ketonen, Oiva: *Akateeminen opintie*. Suomalainen Suomi 9/1953. Suomalaisuuden liiton kulttuuripoliittinen aikakauskirja.

Ketonen, Oiva: *Korkeakoulupolitiikan näköaloja*. Valvoja 1955.

Ketonen, Oiva: *Korkeakoulupolitiikan yleisohjelma*. Valvoja 1956.

Ketonen, Oiva: *Tämän päivän korkeakouluongelma*. Helsingin Sanomat 24.1.1965.

Ketonen, Oiva: *Valkolakista väitöskirjaan. Korkeakoulupolitiikan näköaloja*. WSOY, Helsinki 1964.

Ketonen, Oiva: *Yliopistopolitiikkaa tutkimassa*. WSOY, Helsinki 1967.

Leikola, Anto: *Konsistorin kapinallinen. Prof. Ketosen korkeakoulupoliittinen puheenvuoro*. Uusi Suomi 12.9.1964.

Numminen, Jaakko: *Suomen kulttuurihallinnon kehittäminen*. Aalto, Helsinki 1964.

Sumu, Ilkka: *Pätevä tiedemies ja korkeakoulupolitiikka*. Suomen sosialidemokraatti 20.9.1964.

Takala, Martti: *Korkeakoululaitoksen suunnittelusta*. Keskisuomalainen 18.9.1964.

Lähdejulkaisut

Kekkonen, Urho: *Kirjeitä myllystäni 1, 1956–1967*. Otava, Helsinki 1976.

Kekkonen, Urho: *Puheita ja kirjoituksia II. Puheita presidenttikaudelta 1956–1967*. Weilin+Göös, Helsinki 1967.

Urho Kekkonen päiväkirjat 2, 1963–68. Otava, Helsinki 2002. Toim. Suomi, Juhani. (UK pvk 2)

Virallisjulkaisut

Asetukset ja valtiopäiväasiakirjat

Suomen asetuskokoelma vuodelta 1966. Helsinki 1967.

Suomen asetuskokoelma vuodelta 1967. Helsinki 1968.

Valtiopäivät 1965. Asiakirjat Kolmas osa I. Helsinki 1966.

Valtiopäivät 1965. Pöytäkirjat II. Helsinki 1966.

Valtiopäivät 1965. Pöytäkirjat III. Helsinki 1966.

Mietinnöt

Higher Education Report of the Committee appointed by the Prime Minister under the Chairmanship of Lord Robbins 1961–1963. Her Majesty's Stationery Office, London 1963.

Korkeakoulukomitean mietintö. Komitean mietintö 7/1956. Helsinki 1956. (KM 7/1956)

Korkeakoululaitoksen kehittämislainsäädännön tarkistamistyöryhmän mietintö. Komiteanmietintö 1972: B 96. Helsinki 1972. (KM 1972: B 96)

Korkeakoululaitoksen kehittämislakityöryhmän mietintö. Opetusministeriön työryhmien muistioita 1983: 37. Helsinki 1983. (Mietintö 37/1983)

Korkeakoululaitoksen suunnittelukomitean mietintö I. Komiteanmietintö 1965: B22. Helsinki 1965.

Korkeakoululaitoksen suunnittelukomitean mietintö II. Komiteanmietintö 1965: B43. Helsinki 1965.

Opetushallintokomitean korkeakoulujaoston mietintö. Komiteanmietintö 3/1963. Helsinki 1963. (KM 3/1963)

Opetushallintokomitean mietintö. Komiteanmietintö 7/1963. Helsinki 1963. (KM 7/1963)

Tiede ja ylin opetus tulevien vuosien Suomessa. Tasavallan presidentin helmikuun 4. päivänä 1965 asettaman työryhmän lausunto. Helsinki 1965. (Työryhmän lausunto 1965)

Vuosikertomukset

Kertomus Helsingin yliopiston toiminnasta lukuvuonna 1965–1966. Helsinki 1966.

Kirjallisuus

Aho, Matti L.: *Kaapu ja orjantappurat. Akateemikko yliopistokriitikkona*. Kanava 6, 1986.

Allardt, Erik: *Suunnistuksia ja kulttuurisokkeja*. Otava, Helsinki 1995.

Allardt, Erik: *Tieteen ja korkeakoululaitoksen kehitys keskeiseksi yhteiskunnalliseksi laitokseksi*. Teoksessa Riihinen, Olavi (toim.): *Suomi 2017*. Gummerus, Jyväskylä 1990.

Autio, Veli-Matti: *Korkeakoululaitos kasvun ja hajasijoituksen tielle*. Teoksessa Autio, Veli-Matti – Heikkilä, Markku: *Opetusministeriön historia 5. Jälleenrakennuksen ja kasvun kulttuuripolitiikkaa 1945–1965*. Opetusministeriö, Helsinki 1990. (Autio 1990c)

Autio, Veli-Matti: *Opetusministeriön historia 6. Suurjärjestelmien aika koittaa 1966–1980*. Opetusministeriö, Helsinki 1993.

Autio, Veli-Matti: *Sodan jaloista koulutusyhteiskunnaksi*. Teoksessa Autio, Veli-Matti – Heikkilä, Markku: *Opetusministeriön historia 5. Jälleenrakennuksen ja kasvun kulttuuripolitiikkaa 1945–1965*. Opetusministeriö, Helsinki 1990. (Autio 1990a)

Autio, Veli-Matti: *Tavoitteeksi opetusministeriöstä tosiasiallinen kulttuuriministeriö*. Teoksessa Autio, Veli-Matti – Heikkilä, Markku: *Opetusministeriön historia 5. Jälleenrakennuksen ja kasvun kulttuuripolitiikkaa 1945–1965*. Opetusministeriö, Helsinki 1990. (Autio 1990b)

Eskola, Seikko: *Oiva Ketonen korkeakoulupolitiikkona*. Ajatus 59. Suomen Filosofisen Yhdistyksen vuosikirja 2002. (Eskola 2002b)

Eskola, Seikko: *Tiedepolitiikka ja korkeakoulut*. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.): *Suomen tieteen historia 4. Tieteen ja tutkimuksen yleinen historia 1880-luvulta lähtien*. WSOY, Helsinki 2002. (Eskola 2002a)

Haavio, Matti: *Korkeakoululaitoksen kehittämistä koskeva lainsäädäntö: tavoitteena koordinoitu laajentaminen*. Korkeakoulu- ja tiedeosaston julkaisusarja No 51. Opetusministeriö, Helsinki 1983.

Haavio, Matti: *Suomen korkeakoululaitoksen laajeneminen 1966–86: kasvu ja sen osatekijät soveltamiskysymyksinä*. Korkeakoulu- ja tiedeosaston julkaisusarja No 64. Opetusministeriö, Helsinki 1985.

Herlin, Ilkka: *Kivijalasta harjahirteen. Kustaa Viikunan yhteiskunnallinen ajattelu ja toiminta*. Otava, Helsinki 1993.

Hosia, Matti: *Korkeakouluneuvosto 1966–1995. Toimintahistoriikki ja pääsihteerin muistoja*. Opetusministeriön julkaisuja 2009:55. Helsinki 2009.

Immonen, Kari: *Suomen Akatemia suomalaisessa tiedepolitiikassa 1970-luvulla*. Otava, Helsinki 1995.

Jalava, Marja – Simola, Hannu – Varjo, Janne: *Hallinnosta hallintaan. Koulutuksen hallinnon muutos 1960-luvulta 2000-luvulle*. Teoksessa Kettunen, Pauli – Simola, Hannu (toim.): *Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2012.

Jalava, Marja: *The University in the Making of the Welfare State. The 1970s Degree Reform in Finland*. Peter Lang, Frankfurt am Main 2012.

Kallioinen, Mika: *Professoriliitto 1969–1999. Kolme vuosikymmentä tieteen ja ammattikunnan puolesta*. Professoriliitto, Helsinki 1999.

Katajamäki, Hannu: *Oman alueensa yliopisto. Vaasan yliopiston kolme vuosikymmentä*. Vaasan yliopisto, Vaasa 1998.

Katajisto, Kati: *Verraton Virolainen. Johannes Virolainen 1914–2000*. Otava, Helsinki 2017.

Ketonen, Oiva: *Arvovallan politiikkaa. Suomalainen korkeakoulu ja korkeakoulupolitiikka. Näkökulma suomalaiseen kulttuuriin*. WSOY, Helsinki 1986.

Kettunen, Pauli – Jalava, Marja – Simola, Hannu – Varjo, Janne: *Tasa-arvon ihanteesta erinomaisuuden eetokseen. Koulutuspolitiikka hyvinvointivaltiosta kilpailuvaltioon*. Teoksessa Kettunen, Pauli – Simola, Hannu (toim.): *Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2012.

Kettunen, Pertti – Kilpi, Pekka: *Korkeakoululaitos ja sen kehitys*. Teoksessa Kettunen, Pertti – Kilpi, Pekka (toim.): *Uudistuva korkeakoulu*. Gummerus, Jyväskylä 1980.

Kivinen, Osmo – Rinne, Risto – Ketonen, Kimmo: *Yliopiston huomen. Korkeakoulupolitiikan historiallinen suunta Suomessa*. Hanki ja Jää, Helsinki 1993.

Klinge, Matti: *Politiikka ja korkeakoulupolitiikka*. Teoksessa Klinge, Matti – Knapas, Rainer – Leikola, Anto – Strömberg, John: *Helsingin yliopisto 1917–1990*. Otava, Helsinki 1990.

Kostiainen, Auvo: *Elämäkerta historian tutkimuksena. Käsitteestä ja ongelmista*. Teoksessa Koivunen, Mari – Soikkanen, Timo (toim.): *Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallisia artikkeleja*. Poliittinen historia, Julkaisuja C:48. Turku 1994.

Lampinen, Osmo: *Oiva Ketonen korkeakoulupolitiikan vaikuttajana*. Tiedepolitiikka 3/2002.

Lappalainen, Mirkka: *Suku, valta, suurvalta. Creutzit 1600-luvun Ruotsissa ja Suomessa*. WSOY, Helsinki 2005.

Lehto, Olli: *Korkeat maailmat. Rolf Nevanlinnan elämä*. Otava, Helsinki 2001.

Nevala, Arto – Rinne, Risto: *Korkeakoulutuksen muodonmuutos*. Teoksessa Kettunen, Pauli – Simola, Hannu (toim.): *Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2012.

Nevanlinna, Rolf: *Muisteltua*. Otava, Helsinki 1976.

Numminen, Jaakko: *Yliopistokysymys*. Otava, Helsinki 1987.

Paavolainen, Jaakko: *Linkomiehen komiteasta uuteen Akatemiaan. Valtion tieteellisten toimikuntien 60-luku*. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1975.

Paavolainen, Jaakko: *Poliittisen elämäkertatutkimuksen ongelmia*. Teoksessa Koivunen, Mari – Soikkanen, Timo (toim.): *Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallisia artikkeleja*. Poliittinen historia, Julkaisuja C:48. Turku 1994.

Parjanen, Matti: *Mister Koli, oletteko kommunisti? Yliopistobarrikadien räjäyttäjän elämä*. Tampere University Press, Tampere 2018.

Pihlström, Sami: *Ketonen, Oiva (1913–2000)*. Kansallisbiografia-verkojulkaisu. Studia Biographica 4. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-007056>

Sarjala, Jukka: *Suomalainen koulutuspolitiikka*. WSOY, Juva 1981.

Saukkonen, Jussi: *Vastuun sukupolvi*. Kirjayhtymä, Helsinki 1973.

Soikkanen, Timo: *Biografien tutkimus*. Teoksessa Koivunen, Mari – Soikkanen, Timo (toim.): *Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallisia artikkeleja*. Poliittinen historia, Julkaisuja C:48. Turku 1994.

Suomen komitealaitos. Valtiovarainministeriön järjestelyosasto, Helsinki 1976.

Suomi, Juhani: *Presidentti. Urho Kekkonen 1962–1968*. Otava, Helsinki 1994.

Tiitta, Allan: *Suomen Akatemian historia I, 1948–1969. Huippuyksilöitä ja toimikuntia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2004.

Vares, Vesa: *Biografiat kirjoittamisaikansa kuvaajina*. Teoksessa Koivunen, Mari – Soikkanen, Timo (toim.): *Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallisia artikkeleja*. Poliittinen historia, Julkaisuja C:48. Turku 1994.

Virolainen, Johannes: *Pääministerinä Suomessa. Poliittisia ratkaisuja vaalikaudella 1962–66*. Kirjayhtymä, Helsinki 1969.